

Budstikken – En propagandaavis?
*En innholdsanalyse av
regjeringskommisjonens offentlige ytringer i
Budstikken 1808*

Sindre Fjeld

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie
UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2010

Forord

En god venn har fortalt meg at skal man få godt utbytte av et fag skal man studere faget ”con amore” – med kjærighet. Det har jeg forsøkt å ha i tankene mens masteroppgaven har tatt form, og jeg håper det kommer godt frem i den videre lesingen. Likevel har dette året også bestått av tyngre dager, hvor skrive- og leselysten har ligget fjernt fra mine tanker. Da har det vært godt å ha gode støttespillere som har hevet meg opp og dratt meg i gang, og disse fortjener en stor takk. For det første gjelder det min veileder, Øystein Rian. Med sine skarpsindige kommentarer og egen evne til å forstå min frustrasjon og grublerier har han gitt meg en veiledning en masterstudent bare kan drømme om. Takk Øystein! Jeg ønsker også å takke min far, Bjørn Fjeld, for hyggelige lunsjer, dyktig korrekturlesing og gode innspill i de siste månedene før innlevering. Mine venner, Tobias, Synne, Nicolai, Floire, Are og Alex trenger også en takk for at de har vist meg at det finnes et liv utenom lesesalen. Videre må jeg få takke min familie, Vigdis, Bjørn, Siri, Bjørn B. og lille Eirill for god støtte og tilstedeværelse med gode middager og hyggelige stunder. Tilslutt må jeg få rekke en stor takk til min kjæreste Torunn. Takk for dine gode ord, støtte og omtenkksomhet underveis, men ikke minst: takk for at du har holdt ut med meg når jeg mentalt har befunnet meg i et norsk samfunn anno 1808.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Presentasjon.....	1
1.2	Problemstilling	2
1.3	Realhistorisk bakgrunn, kontekst og forskertradisjoner.....	3
1.3.1	Krigføring og realhistorisk bakteppe.....	3
1.3.2	Fremveksten av en nasjonal identitet?	4
1.3.3	Historikeres syn på staten og Norge: Om å tolke og forstå offentlige ytringer og sensur.....	8
1.3.4	Utvikling av presse og aviser	12
1.4	Gjeldende teori	14
1.4.1	Borgerlig offentlighet	15
1.4.2	Voldsmonopol som statsdannelse	18
1.5	Metodiske betraktninger.....	20
1.6	Disposisjon.....	22
2	Innholdsanalyse av Budstikken.....	24
2.1	Innledning.....	24
2.2	Krigsrapporter	25
2.3	Donasjoner og gaver.....	38
2.4	Oppbyggelige artikler.....	43
2.5	Formaninger	51
2.6	Avslutning	55
3	Budstikken og Christiania-avisene.....	56
3.1	Innledning.....	56
3.2	Kortfattet innholdsanalyse av Christiania Intelligentsedler og Tiden	57
3.2.1	Avisenes format og utforming.....	57
3.3	Christiania-avisenes fellestrekk.....	59
3.4	Christiania-avisenes særtrekk.....	64
3.5	Avisenes formål og forhold til lovverket	71
3.6	Avslutning	75
4	Budstikken, mottakere og regjeringskommisjonen	76
4.1	Innledning.....	76

4.2	Budstikkens opplag og potensielle lesere.....	77
4.3	Mottakernes kulturelle og sosiale tilhørighet og samtidens patriotismebegrep	79
4.4	Patriotisme i Budstikken	82
4.4.1	Nasjonal patriotisme i Budstikken	82
4.4.2	Allmennpatriotisme i Budstikken.....	84
4.5	Handselitens holdninger til patriotisme og samtidens utfordringer	87
4.6	Forholdet mellom Budstikken, regjeringskommisjonen og Falsen.....	90
4.7	Budstikken og det lesende publikum	98
4.8	Avslutning	101
5	Konklusjon	103
5.1	Innledning.....	103
5.2	Analysens hovedfunn i lys av problemstillingen	103
5.3	Budstikken og forholdet mellom stat og undersåtter	108
	Litteraturliste	112

1 Innledning

1.1 Presentasjon

1808-1814 er en hektisk periode i norsk historie. Foruten de realhistoriske begivenhetene er det er to viktige prosesser som skjer i denne perioden: utviklingen av en nasjonal identitet, og fremveksten av en norsk presse. Eneveldets ideologi og lovverk både påvirker og påvirkes av disse to prosessene. Det er gjengs enighet blant historikere at den norske nasjonale identitetsfølelsen ble forsterket i perioden, og fikk et mer politisk aspekt ved seg enn tidligere. Det var en viktig forutsetning for begivenhetene i 1814. Med flåteranet i 1807 og krigen med Storbritannia og Sverige ble Norge for første gang på flere hundreår isolert fra Danmark. For å opprettholde en fungerende regjering i Norge måtte Fredrik VI gå bort fra sitt helstatsperspektiv og godkjenne opprettelsen av en midlertidig regjeringskommisjon i Norge. For første gang skulle nordmenn stå på egne ben, dog innenfor eneveldets politiske rammer.

Med krig, isolasjon og hungersnød fant befolkningen i Norge seg i en vanskelig situasjon, og flere merket seg at danske og norske interesser ikke var sammenfallende. Dette opplevde man i en periode hvor opplysningstidens ideer spredte seg. Overklassen hadde merket seg og blitt berørt av bevegelsene og hendelsene i Frankrike og i Amerika, og man var blitt påvirket av de ulike filosofiske og økonomiske strømningene som spredte seg fra kontinentet. Mange embetsmenn og borgere hadde foretatt dannelsesreiser til Europa, og mange hadde sterke kontakter i utlandet. Handelseliten var kanskje de som var sterkest knyttet til England og utenlandsk tankegods, det britiske særlig. Når Østlandet mistet sin inntektskilde som følge av blokaden, og danske interesser ble foretrukket fremfor de norske må de ovennevnte ideer ha virket sterkt inn på flere av Østlandets kjøpmenn. Tanken om folkesuverenitetsprinsippet, nasjonalstater og økonomisk liberalisme stod i sterk kontrast til eneveldets politikk.

Samtidig som krigen og isolasjonen skapte grobunn for misnøye blant enkelte av landets borgere ble det, som følge av krigen og isolasjonen, skapt større grobunn for utviklingen av en norsk presse enn tidligere. Fra å ha importert aviser fra Danmark måtte interesserte lesere nå skape egne aviser for å kunne være oppdatert om hendelsene i Norge og Europa. Alt

innenfor eneveldets normer og regler. I denne settingen ble den norske avisen Budstikken utgitt for første gang, våren 1808. Budstikken ble gitt ut av den norske regjeringskommisjonen, og redaktør for avisen var Enevold de Falsen, et av regjeringskommisjonens medlemmer. Det vil si at den var en offentlig avis. Det var en avis skrevet for et norsk publikum, med et innhold som tok for seg norske forhold, og som søkte å samle det norske folk i en vanskelig tid. Et folk som både var patriotiske og med stor fedrelandskjærlighet og tiltro til staten, men som også observerte at helstatspolitikken rammet Norge hardt.

1.2 Problemstilling

Det er med denne bakgrunn oppgavens problemstilling og tema vokser frem. Som oppgavetittelen tilsier er tema og problemstilling som følger:

Budstikken – en propagandaavis?

En innholdsanalyse av regjeringskommisjonens offentlige ytringer i Budstikken 1808.

Hensikten med oppgaven er å klargjøre regjeringskommisjonens formål med Budstikken. Tre overordnede spørsmål er sentrale for å svare på problemstillingen:

- Var formålet med Budstikken å støtte opp om helstatens og kongens politiske linje, og samtidig hindre at misnøye og uro spredte seg i den norske befolkningen?

eller

- Var formålet å fremstå som en offisiell avis som kunne gi troverdig og saklig informasjon i en vanskelig tid?

Og til slutt,

- Hvem var avisen adressert til? Hvem var dens lesere?

På bakgrunn av disse spørsmålene må man i analysen kartlegge og drøfte viktigheten av følgende punkter:

1. Hva skriver man om – hva er tema for Budstikken?
2. Hvordan omtaler man de ulike begivenhetene?
3. Hvordan omtaler man Norge og nordmenn i forhold til for eksempel Danmark og dansker?
4. Hvordan omtaler man fienden, og hvem er disse?

1.3 Realhistorisk bakgrunn, kontekst og forskertradisjoner

Det er flere faktorer som påvirker Budstikkens innhold og som er viktige for analysen. Det gjelder den realhistoriske bakgrunnen, og det gjelder å se på konteksten og samfunnsnormene som påvirket Budstikkens lesere og redaktør. Det er gjort mye forskning innen denne perioden og det har utviklet seg ulike forskertradisjoner, alle med sine vinklinger og perspektiver. De ulike tradisjonene kan bidra til å kaste et lys over problemstillingen og formålet med oppgaven. Derfor følger en presentasjon av det realhistoriske bakteppe og en historiografisk fremstilling av de viktigste forskertradisjonene og vinklingene.

1.3.1 Krigføring og realhistorisk bakteppe

Danmark-Norge og eneveldet som statsform ble satt under press under Napoleonskrigene i 1807-1814. Forholdene forverret seg i Norge grunnet matmangel og mangelsykdommer. Med flåteranet i 1807 bant Fredrik seg til Napoleon, og det ble en krigstilstand mellom Danmark-Norge og Storbritannia til sjøs. Dette kom til uttrykk ved en rekke trefninger mellom britiske og norske skip, samt britiske angrep på norske festningsverk og byer langs kysten. Med freden i Tilsit i 1807 hadde Russland fått Napoleons støtte til å sikre seg Finland fra Sverige. Det skulle skje gjennom et samlet angrep av franske og dansk-norske styrker på én flanke,

samt russiske styrker fra en annen. 14 mars 1808 erklærte Danmark-Norge krig mot Sverige, men de franske og danske styrkene kom seg aldri på plass. ”Dermed vart nordmennene ståande åleine om å gi russarane militær avlasting.”¹ De norske styrkene gikk aldri til angrep på Sverige. Svenskene svarte på krigserklæringen ved å gå til angrep på Norge i april 1808. Målet var å angripe Norge ved å spre styrkene langs store deler av grensen, for slik å strekke den norske hæren. De skulle så føre en hovedstyrke gjennom Aurskog-Høland og deretter ta seg til Christiania. Det kom til en rekke små trefninger mellom svenske og norske styrker, men noen stor invasjon kom ikke. Fra våren og sommeren 1808 ble det en midlertidig våpenhvile, men krigen fortsatte med små trefninger langs grensa frem til sommeren 1809. I desember 1809 ble det sluttet fred mellom Sverige og Danmark-Norge.²

Det er med disse krigshandlingene, samt kampene til sjøs mot britiske skip og angrep på norske forsvarsverk langs kysten, at Budstikken vokser frem. Den inneholder en rekke patriotiske innslag og rapporter fra de ulike slagene. I lys av disse begivenhetene og forspillet til 1814 med løsrivelsen av Norge fra Danmark og unionen med Sverige, har det i ettertid vært ført en diskusjon om hvordan en skal forstå perioden opp mot 1814. Mye av det som har blitt diskutert vil spille inn for hvordan en skal forstå Budstikkens innhold og karakter. Det skal derfor knyttes noen kommentarer til diskusjonen.

1.3.2 Fremveksten av en nasjonal identitet?

I forbindelse med 1814-forskningen har det vært en rekke hypoteser om hvordan en skal forstå hendelsene dette året. Det kommer godt frem i begrepsparret ”ytre begivenheter” og ”indre utvikling”. I nyere forskning er det særlig historikerne Øystein Sørensen og Kåre Lunden som har forsvaret hvert av disse synene.

Øystein Sørensen hevder at det i perioden opp mot 1814 ikke lå noe utbredt ønske hos det norske folk om en egen norsk fri stat.³ Likevel var det en økende misnøye med dansk utenriks- og økonomiske politikk. En slik misnøye kan sees i sammenheng med veksten av en

---

¹ Ståle Dyrvik, *Norsk historie 1625-1814. Vegar til sjølvstende*, Oslo 1999: 206-207

² For videre lesing om krigen i fra 1807 les blant annet: Oberst H. Angell, *Syv-aars-krigen for 17. mai 1807-1814*, Oslo 1995, Dyrvik, *Norges historie 1625-18184. Vegar til sjølvstende*: 205-207 og Feldbæk, *Nærhed og adskillelse 1720-1814*: 313-322

³ Øystein Sørensen, *Hegemonikamp om det norske. Elitenes nasjonsbyggingsprosjekt 1770-1945*, i Øystein Sørensen (red.), *Jakten på det norske*, Oslo 2007: 23-24

norsk nasjonal identitet eller patriotisme som utviklet seg i fra midten av 1700-tallet. Øystein Sørensen kaller denne utviklingen for ”*Det patriotiske prosjektet før 1814*”. Sørensen sier: ”Prosjektet om å avdekke den norske særarten ga seg utslag i ønsker om egne norske institusjoner, først og fremst et eget universitet og en egen bank. Men det ga seg ikke utslag i noen norsk politisk separatisme”, og videre: ”Patriotene var lojale mot det danskdominerte multi-etniske riket. De aksepterte også eneveldet som en gitt politisk ramme.”⁴ Dette gjaldt en liten gruppe uten stor forankring i folket. I sin mest ”ekstreme” form kom motviljen mot Danmark til uttrykk gjennom Wedel Jarlsberg og hans støttespilleres forsøk på å få Christian August til å stå i spissen for et opprør i Norge våren 1809.⁵ Målet var å danne en ny union mellom Sverige og Norge med Christian August som felles konge.⁶ Heller ikke her var det noe ønske om en egen norsk stat som lå til grunn. Det var et ønske om å sikre norske interesser i større grad enn under eneveldet, da særlig norske handelsinteresser, samt å sikre nordmenn større autonomi i en felles union med Sverige.

Yngvar Nielsen formulerte et liknende syn som Sørensens. I sitt verk *Lensgreve Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg 1779-1840* gir han en grundig og detaljert fremstilling av hendelsene mellom 1808-1814, og tar blant annet opp regjeringsskommisjonens arbeid, Christian Augusts rolle som militær leder, samt andre sentrale aktørers rolle i begivenhetene.

En annen forfatter som deler et liknende syn er Leland Bryce Sather og hans *The Prince of Scandinavia: A Biography of Prince Christian August of Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg, 1768-1810*. Hans biografi om Christian August er et detaljert verk om begivenhetene i 1808. Han gjør også et forsøk på å forklare og beskrive Christian August som person i forhold til Fredrik VI og Christian August som embetsmann og militærleder. Sathers perspektiv på begivenhetene er knyttet til et aktør-perspektiv og til det storpolitiske maktspillet mellom Storbritannia og Napoleon, med småstatene som spillbrikker. Som han sier om krigen i 1808:

The conflict between Norway and Sweden illustrates the impact which the war between France and Britain had upon the rest of Europe after 1807. Two relatively small, poorly equipped, half starved armies struggled through snowy, mountainous

---

⁴ Sørensen, *Jakten på det norske*: 24

⁵ Christian August var leder for regjeringsskommisjonen frem til 1809, og leder for de militære styrkene på Østlandet. Fra januar 1810 var han svensk tronearving. Han døde våren 1810, før han ble svensk konge.

⁶ Dyrvik, *Norsk historie 1625-1814. Vegar til sjølvstende*: 209

terrain because the governments they served had become entangled in the spreading European struggle.⁷

En motvekt til Sørensen finner vi i Kåre Lundens *Norsk grålysing. Norsk nasjonalisme 1770 – 1814 på allmenn bakgrunn*. Lunden har analysert en rekke samtidstekster fra 1770 til 1814. Han bygger sine funn på A.D Smiths teori om utvikling av nasjonalstater og nasjonalisme. På bakgrunn av disse tekstene mener Lunden å kunne stadfeste at det i 1814 var en sterk bevissthet om Norge som et fedreland under staten Danmark-Norge, og at Norge og nordmenn var forskjellige fra Danmark og dansker. Nasjonen hos Smith er avgrenset ved ”kulturelle kjenneteikn, ikkje berre språk, men religion, rett, sedvanar, historie. [...] Eit kjenneteikn er gruppekjensle og lojalitet, basert på eit medvit (*nasjonalmedvit*) om den felles og distinktive karakteren (*nasjonalkarakteren*)”.⁸ Smith hevder at utviklingen av denne gruppefølelsen skapes i utviklingen av statsapparatet og byråkratiseringen på 1600 og 1700-tallet. Med denne utviklingen vokser det frem ”grupper med distinktiv kultur innan ei større politisk eining. Det er grupper som på grunn av integreringspolitikken vert permanent undertrykte”.⁹ Smith kaller denne gruppen for ”sosiologiske minoriteter” i en ”vitenskapelig stat”. I vår sammenheng konkluderer Lunden med at ”det er ikkje råd å sjå anna enn at den norske intelligentsiaen frå 1770-åra langt på veg utgjorde ein smithsk ”sosiologisk minoritet” og at utvikling av ein norsk, etnisk utskiljingsnasjonalisme difor var forutseieleg – om vi då ikkje vil seie at den alt var utvikla”.¹⁰ Lunden hevder at utviklingen av en nasjonalbevissthet hos eliten hadde kommet lenger og var sterkere forankret hos folket enn det Sørensen mener var tilfellet.

En annen historiker som har frontet et liknende syn som Lunden, dog for over 100 år siden, er historikeren Jacob S. Worm–Müller. Worm–Müllers *Norge gjennom Nødsaarene. Den norske regjeringskommissionen 1807-1810* tar i likhet med Nielsen for seg regjeringskommisjonens arbeide, samt detaljer fra de ulike situasjonene som oppstod i Norge i perioden.

I hvor stor grad man skal si seg enig i Lunden kommer an på hvordan man velger å lese kildene. Det er mye fornuftig i det Lunden sier. Det er lett å finne et stort engasjement hos

---

⁷ Leland Bryce Sather, *The Prince of Scandinavia: A biography of Prince Christian August of Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg, 1768-1810*. Santa Barbara 1975: 178

⁸ Kåre Lunden, *Norsk grålysing. Norsk nasjonalisme 1770 – 1814 på allmenn bakgrunn*, Oslo 1992: 19

⁹ Op.cit: 25

¹⁰ Op.cit: 149

samtidens forfattere, noe Sørensen for så vidt ikke er uenig i. Spørsmålet er hvordan en skal tolke dem. Odd Arvid Storsveen trekker i sin hovedoppgave om norsk patriotisme 1784 – 1801 et skille mellom to typer patriotisme. En nasjonal patriotisme hvor en var opptatt av de nasjonale forskjellene mellom Danmark og Norge, og hvordan norske interesser ble satt til side innen for helstaten.¹¹ Bruk av begrepet nasjonal patriotisme er tett knyttet opp til Lundens syn på nasjonal identitet. Der nasjonal identitet kan sees som en bevissthet, er nasjonal patriotisme handlinger utført på bakgrunn av denne bevisstheten. Men Storsveen gjør også rede for en annen form for patriotisme, allmennpatriotisme. Med det menes patriotiske handlinger som var til det beste for helstaten og kongen. Lunden kommenterer Storsveens begrep om allmennpatriotisme slik: ”Ein skulle sjå allmennvellet som det politisk høgste målet” og ”Allmennvellet tente den som var ein samfunnsgagnleg borgar, i praksis ved ’tiltak for å forbetre økonomi og produksjon og for å fremje opplysning’.”¹² Det var en dyd som kongen støttet opp under. Det å jobbe for statens beste var ikke negativt, det var patriotisk. Øystein Rian sier: ”For dei fleste dansk-norske embetsmennene kunne den norske fedrelandskjærleiken utfalde seg utan at dei vart plaga av lojalitetskonfliktar; alle oppfatta Danmark som den sterkaste parten, og banda til Danmark vart ikkje truga.”¹³ Senere i oppgaven er det i stor grad Storsveens to begreper som vil bli benyttet for å karakterisere og forstå ulike patriotiske uttrykk og handlinger i Norge i 1808.

Lunden og Sørensen skriver begge om utviklingen av en nasjonal identitet. De er uenige i mye, men de er begge enige i viktigheten av hva 1808-1809 hadde å si for utviklingen av den norske nasjonale identitetens følelsen. Det er viktig å ha disse perspektivene i mente for å forstå de ytringene en finner i Budstikken. Ut fra Lundens perspektiv vil en kunne lese Budstikkens patriotiske ytringer som et ledd i utviklingen av en norsk, etnisk utskillingsnasjonalisme. Spørsmålet er likevel om en ikke bør lese disse ytringene som en del av allmennpatriotiske handlinger, og at det ikke lå noe ”nasjonalt” bak ytringene og handlingene i så måte. Gjør en det, og leser kildene ut i fra Sørensens perspektiv, vil Budstikken arte seg som et informasjons- og propagandabladd uten noen nærmere nasjonalpatriotisk agenda. Formålet vil dog være det samme; å samle nordmenn i en vanskelig tid.

---

¹¹ Odd Arvid Storsveen m.fl., *Norsk patriotisme før 1814*, KULTs skriftserie nr.88, Norges forskningsråd 1997: 18-19

¹² Lunden, *Norsk grålysing*: 52

¹³ Øystein Rian, *Embetsstanden i dansketida*, Oslo 2003: 67

En kan likevel spørre seg om Lunden og Sørensen ikke diskuterer ut fra feil premisser. Så langt jeg kan se, tar de ikke stilling til lover og normer som eksisterte i samfunnet på denne tiden når de forsøker å tolke folks meninger og ytringer. Det vil ha mye å si for hvordan en skal forstå samtidstekstene og hvordan en skal tolke strømmingene i samfunnet. Det blir ikke en diskusjon om ytre begivenheter, indre utvikling eller utvikling av en nasjonalidentitet, men snarere hvordan en skal forstå forholdet mellom statsapparatet og folket i forhold til vilkårene for ytringer.

1.3.3 Historikeres syn på staten og Norge: Om å tolke og forstå offentlige ytringer og sensur

En annen innfallsvinkel til å tolke perioden er derfor å se på vilkårene for og rommet for ytringer under eneveldet og i perioden 1808 – 1814, samt normer og uskrevne regler i samtiden. I denne oppgaven trer Mona Ringvej og Øystein Rian frem som representanter for dette forskningsfeltet. Slik jeg tolker det legger de vekt på at rommet for ytringer i Danmark – Norge før 1814 må sees i lys av de regler og normer som var styrende i samfunnet. Mulighetene for å ytre seg kritisk om politikk og stasforfatningen var begrenset. Det var fastsatte lover og regler når det gjaldt trykking og tekstenes innhold. Christian V.s lov fra 1687 og kongeloven av 1665 gjorde det klart at handlinger mot kongen og kongefamilien, eller forsøk på forandringer i enevoldsprinsippet skulle straffes med at ”den højre Haand af hannem levendis afuggis. Kroppen parteris og læggis paa Stægle og Hiul, og Hovedet med Haanden sættis paa en Stage”.¹⁴ Etter Struensees periode på 1770-tallet, og fremveksten av en offentlig opinion hadde det vokst frem innslag av skepsis mot statsstyret og enevoldsprinsippet. Denne skepsis kom blant annet til uttrykk gjennom skriftlige ytringer i det offentlige rom. Med trykkefrikhetsforordningen av 1799 fikk man et lovverk som spesifikt omhandlet disse skriftlige ytringene. Forordningen var delt inn i 28 paragrafer som alle tok for seg muligheter og begrensninger for å skrive og trykke meninger. Regjeringen ønsket fremdeles å motta borgernes meninger og tanker om samfunnsforholdene, men innen for en bestemt ramme. Som det står i forordningens §7: ”Det [skal] ei heller være nogen forbudet, at ytre sin Mening, angaaende hva han troer, der kunde være at forbedre eller rette i Landets

---

¹⁴ *Kong Christian den femtes norske lov 15de april 1687 med kongeloven 1665*, Oslo 1982: 238

Love, Anordninger og offentlige Indretninger.”¹⁵ Dette er i tråd med den generelle allmennpatriotismen som en ønsket å støtte opp under, men forordningen viser også Fredrik VIs misnøye mot den offentlige mening frem mot 1799. Trykkefrihetsloven av 1799 omhandler overtredelser som kan forekomme ved skrift og trykking av skrifter, og gir det en klar og tydelig strafferamme. Harald Jørgensen hevder at forordningen av 1799 var en straffelov mer enn en trykkefrihetslov.¹⁶

De fem første paragrafene tar for seg lover og straffeutmåling som følge av trykt kritikk av og om kongen, statsform og religionsspørsmål. Den strengeste straffen var dødsstraff, den mildeste var landsforvisning. De neste lovene, fra § 6 – 14 tok for seg mildere overtredelser. Alt fra negativ omtale av alliertes handlinger og politikk til angrep på embetsmenn og privatpersoner. Straffene for dette var mildere, alt fra bøter til fengsel.

Det ble også vedtatt lover som omhandlet forfattere, boktrykkere og redaktører. Det ble forbud mot skrive og trykke anonyme tekster, og både forfatter, boktrykker og forelegger skulle navngis. Kunne ikke forfatteren spores var det boktrykker og forelegger som skulle stå til ansvar for tekstens innhold. For aviser og blader var det spesifikke regler i forhold til ansvarsområde. I aviser var det boktrykker, forelegger og redaktør som skulle få sitt navn på trykk. Grunnen til dette er redaktørens rolle og avisenes karakter. For å sikre at lovene ble etterfulgt skulle alle skriv under 24 ark, det vil si 384 sider, leveres til nærmeste politimester for godkjenning. Hvis han godtok innholdet i forhold til de ovennevnte regler, kunne skrivenes trykkes, hvis ikke ble de beslaglagt og sendt til kanselliet for ytterligere behandling.¹⁷

Med krigsutbruddet i 1807 ble lovverket forsterket med lover som gjaldt krigsforholdene spesielt. Det ble forbud mot å ytre seg om begivenheter der ”kunde være skadelige ved at give Fjenden Oplysninger han ei bør have eller ved at svække og tilintetgiøre den offentlige Tillid og den National-Aand, som burde besjæle hver sand Dansk Mand”.¹⁸ Fra 1808 ble det også et spesifikt forbud mot å ytre seg om postens gang og skipsfarten mellom Danmark og Norge.¹⁹ Forordningen av 1799 var tydeligere konkretisert enn hva som hadde vært tilfellet med Christian V.s lov. Det skulle levnes liten tvil om hva som var tillatt å skrive om. Ringvej sier

---

¹⁵ Harald Jørgensen, *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*, København 1944: 29-30

¹⁶ Op.cit: 30-31

¹⁷ Øystein Rian, *Sensuren i Danmark-Norge 1536-1814*, Upublisert artikkel: 21-22

¹⁸ Jørgensen, *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*: 68

¹⁹ Op.cit: 69

at forordningen hadde som formål om ” å kneble offentlig diskusjon om styreformer, politikk og administrasjon av Danmark-Norge”.²⁰

Foruten lover og regler fra myndighetenes side var det også normer og uskrevne regler å forholde seg til. Det er interessant å se nærmere på samfunnsstrukturer og bånd mellom samfunnets medlemmer, og hvordan det kan komme til uttrykk i offentlige ytringer. Ønsket man en god stilling eller privilegier i samfunnet måtte en vedlikeholde og utvikle gode forbindelser oppover i systemet. Som Rian sier: ”Patron-klientforhold skapte kraftige maktstrukturer fra kongen og nedover, bygd på gjensidig tillit og tjenester. Det oppstod hele nettverk, der maktens menn og kvinner støttet og hjalp hverandre.”²¹ Med en slik samfunnsstruktur vil det være kamp om stillinger og privilegier. En kan derfor forvente at det var en viss selvsensur hos skribentene, og at det fikk konsekvenser for hvordan en ytret seg, og hva og hvem man ytret seg om.

Med disse normene og lovene kan en spørre seg om det er fruktbart å hevde at ”folk flest” var kongetro og å tolke kritikk mot eneveldet som et rent ”patriotisk prosjekt” slik Sørensen gjør. Med de strenge lovene og reglene var ikke det å ytre seg negativt ovenfor kongen noe alternativ. Med den strenge sensuren var det heller ikke mulig å få trykt negativ omtale av styre og stell. Det må tas i betraktning når en leser samtidstekstene. Både når en forsøker å forstå positiv omtale av konge og statssystem, men også når en forsøker å lete etter kritiske holdninger til omgivelsene. En kan spørre seg om Knut Mykland tar det til etterretning når han hevder at ”undersåttene i Norge var fylt av overbevisning om å være frie.”²² Han bemerker at dette var før 1799, og han nevner med noen korte ord at sensuren var på vei til å bli gjeninnført. Men han sier lite om følgene av forordningen av 1799. Han legger vekt på at den danske statsadministrasjonen førte til en følelse av utstrakt rettsikkerhet.²³ Svakheten til Mykland, slik jeg ser det, er at han ikke tar for seg konteksten som ytringene ble skrevet i. Han er positiv til den utviklingen en finner før 1799, men han nevner ikke hvordan følgene var etter 1799. Det kan ikke være tvil om at selv om en var sikret en viss rettsikkerhet så skulle lovverket til Christian V.s lover være gjeldende, og forordningen av 1799 fungerte i stor grad som advarsel og skremsel, slik det er presentert over.

---

²⁰ Mona Ringvej, Trykkefrihetens grenser. På sporet av en flerstemmig offentlighet i Danmark-Norge før 1814, i Johannes W. Løvhaug og Truls Petersen (red.), *Arr – idéhistorisk tidsskrift nr 4*, Oslo 2008: 103

²¹ Øystein Rian, *Maktens historie i dansketiden. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*, Makt- og demokratiutredningen: 109

²² Sverre Bagge, Knut Mykland, *Norge i dansketiden 1380-1814*, Oslo 1993: 254

²³ Op.cit: 255

For å belyse dette poenget videre trekker Øystein Rian en sammenlikning til Maos Kina som kan gi et inntrykk av hvordan forholdene var:

[Man kan] ikke nøye seg med å lese hvordan folk ytret seg om kongen, like lite som man burde ha gått ut på gata i Peking under kulturrevolusjonen og trodd at folks tilslutning til formann Maos paroler var de genuine uttrykkene for hva de tenkte og følte. Enevoldsregimet selv var i virkeligheten slett ikke så sikker på at alle var lojale undersåtter, og i Kristian 5.s norske lov ble det formulert drastiske straffetrusler mot dem som ytret seg eller handlet mot kongens vilje.²⁴

Synet til Mykland i forhold til Rians bemerkninger bunner i hvordan en ser eneveldet og statsapparatet og Norges stilling i dette. Mykland er en representant for det en kan kalle en optimistisk retning. Han har et positivt perspektiv på den rollen staten fikk for moderniseringen av samfunnet. Den andre retningen, som en kan kalle en pessimistisk retning har sett på sentraliseringen og utviklingen av statsapparatet som et forsøk fra statens side å ”styrke statsmakta, slik at opprør ikke var et realistisk alternativ for befolkningen”.²⁵ Rian hevder videre at ”uten Norge ville det danske statssystemet trolig ha utviklet seg langt mindre sentralistisk. Myndighetene fryktet ikke danske institusjoner utenom København slik som norske institusjoner”.²⁶ Hvilket syn en har på staten får også mye å si for hvordan en tolker ytringene i perioden før 1814. Der Mykland tolker ytringer om det frie folk som noe positivt, trekker Rian ytringene i større tvil, og fokuserer på konteksten og det bakenforliggende normene og reglene for ytringene.

En gruppe historikere som forholder seg aktivt til regler og normer for ytringer er pressehistorikerne. For deres virke er det ikke lite vesentlig å sette seg inn i lovverkets påvirkning for ytringer og nyhetsformidling. Hvordan kan de bringe et perspektiv på hvordan en skal tolke og forstå Budstikken?

---

²⁴ Øystein Rian, Konge-embetsmann-undersått: et trekantdrama i dansketida, i Anne Tone Aandby (red.), *Egdene og de ti bud. Mentalitetshistorisk tilnærming til moral og rettsfølelse ca 1600-2000*, Agder 2008: 9

²⁵ Ibid

²⁶ Øystein Rian, Gamle og nye perspektiver på dansketida, i Johannes Due Enstad og Anette Wilhelmsen (red.), *Fortid nr. 2*, Oslo 2008: 15

1.3.4 Utvikling av presse og aviser

Utviklingen av en dansk-norsk presse vil få en plass i oppgaven og analysen. Jeg har vært inne på bruk av offentlig og selvpålagt sensur, men et annet poeng er hva en avis var i denne tiden. En avis etter forordningen av 1799 skulle bidra til å gi informasjon til folket. Det var ”et styrende prinsipp for den tidvis begrensede trykkefriheten i Danmark-Norge at informasjon og oppfatninger ikke skulle blandes”.²⁷ Avisene skulle være rene informasjonskanaler med sakelige rapporter og annonser. Ringvej påpeker at det i så måte ikke eksisterte kritiske journalister slik vi kjenner til i dag. Redaktørene i avisene ble sett på som ”samlere” av informasjon. De skulle ikke mene noe, men samle saklig informasjon og rapporter som de trykket i sine aviser.²⁸ Årsaken til de redaksjonelle føringene var flere, men i hovedsak stammer forbudet mot å blande informasjon og meninger fra frykten for ryktespredning og negativ omtale av statens allierte.²⁹ Dette gjaldt før krigsutbruddet i 1807 hvor landet forsøkte å leve i nøytralitet. Også etter at krigen var brutt ut var man engstelige for hva som ble trykket av omtale av utenrikspolitiske saker. Man gikk ”strengt frem over for skriftelige Udtalelser, der enten var egnet til at svække Landets Krigsindsats, eller som udtrykte en Opfattelse af Udenrigspolitikken, der afveg fra den officielle.”³⁰

Det ble ikke bare lagt føringer på hva man ikke kunne trykke. Det ble også lagt føringer på spesifikt innhold som avisene var pliktige til å informere om. Redaktørene var pliktige til å trykke kongelige forordninger, informasjon om skipstrafikk samt at annonseplasser skulle ”stå åpne for enhver som hadde noe viktig å melde om, enten det var tapte eller stjålne ting eller auksjoner.”³¹ Odd Raalum hevder at alt fra sensurinstrukser fra 1700-tallet hadde statsmakten klare ønsker og formål med den dansk-norske pressen: ”Statsmaktens journalistiske ideal i følge sensurinstruksen av 1701 var altså en nøytral, ukommentert gjengivelse av antatt pålitelige beretninger om hendelser som ikke var tabubelagt gjennom straffelov og sensur.”³² Denne linjen ble videreført med forordningen av 1799. Det er på denne bakgrunnen redaktørene måtte stå til ansvar for artiklene.

---

²⁷ Ringvej, Trykkefrihetens grenser. På sporet av en flerstemmig offentlighet i Danmark-Norge før 1814: 110

²⁸ Ibid

²⁹ Odd Raalum, Pressefrihetens røtter og første nyttevekster, i Henrik G. Bastiansen og Øystein Meland (red.), *Fra Eidsvoll til Marienlyst. Studier i norske mediers historie fra Grunnloven til TV-alderen*. Kristiansand 2001: 11, Jørgensen, *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*: 50

³⁰ Jørgensen, *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*: 50

³¹ Raalum, *Pressefrihetens røtter og første nyttevekster*: 11

³² Op.cit: 12

I denne oppgaven er det særlig tre pressehistorikere som har vært sentrale. Svernik Høyér og hans *Pressen. Mellom teknologi og samfunn*, Helge Giverholts, *Norsk dagspresse i emning 1807-1815* og til slutt Haakon Fiskaas *Den norske presse før 1850*. Pressehistorikerne tar i stor grad for seg utviklingen av en norsk presse og ikke de realpolitiske begivenhetene, men de har som nevnt et sterkere fokus på lovverket og reglene for trykking, og hvilke følger det fikk for de som ytret seg og de som drev trykkerier. Det kommer klart frem hvilke muligheter og begrensninger disse lovene ga for mulighetene til å trykke sine meninger, og det legges særlig vekt på begrensningene. Ved siden av lovverket fra 1799 og Christian V.s lov, var det også andre hindringer. For det første var det i hovedsak gjennom danske og importerte aviser en fikk kjennskap til nyheter. Høyér trekker også frem at norsk presse var dårlig rustet på starten av 1800-tallet. Det var få trykkerier i Norge og ”i krigstiden økte prisen på materialer og lønninger. Papir var vanskelig å oppdrive fordi man ikke fant kluter i tilstrekkelige mengder, og det papiret man fikk, var av dårlig kvalitet. Omkostningene økte med om lag en halvpart, og abonnementsprisene som var høye nok fra før måtte ytterligere forhøyes”.³³ Dette er et perspektiv som har mye å si for vilkårene for ytringer, men også for hvem som faktisk hadde mulighet til å skaffe seg nyheter i tunge økonomiske tider. Giverholt vektlegger dette når han skriver at ”i virkeligheten eksisterte det en begrenset elite innenfor embetsstanden og handelspatrisiatet som ønsket og hadde råd til å abonnere på aviser, og deres fremste interesser var knyttet til Danmark.”³⁴ Et slikt syn vil også bidra til å sette de offentlige ytringene i tiden i et perspektiv. Hvem leste de ytringene som kommer til uttrykk i *Budstikken*, hvor stor interesse var det for dets innhold, og hvor stor utbredelse hadde den?

En annen årsak til den manglende norske presse var særretten danske trykkerier hadde til å trykke og selge aviser. Samtidig var det få trykkerier i Norge i perioden, og før 1809 eksisterte det kun ett trykkeri i Christiania.³⁵ Med Napoleonskrigene endret dette seg, og Christiania-avisene ble viktige nyhetskilder for de norske avisleserne. Det var særlig *Christianias Intelligentssedler*³⁶, *Tiden* og *Budstikken* som ble viktige nyhetsbærere.

Regjeringskommisjonen så det nødvendig å skape et talerør for deres politikk og krigens handlinger. I følge Giverholt kunne de i utgangspunktet benyttet seg av den norske avisen *Tiden* som et slikt talerør, men grunnet redaktørens kritiske holdning til kongens politikk lot

---

³³ Svernik Høyér, *Pressen mellom teknologi og samfunn. Norske og internasjonale perspektiver på pressehistorien fra Gutenberg til vår tid*, Oslo 1995: 135

³⁴ Helge Giverholt, *Norsk dagspresse i emning 1807-1815*, Fredrikstad 1984: 9

³⁵ Høyér, *Pressen mellom teknologi og samfunn*: 121

³⁶ Christiania Intelligentssedler blir fra nå av omtalt som *Intelligentssedlene*

ikke dette seg gjøre.³⁷ Regjeringskommisjonen startet derfor sin egen avis. Fiskaa hevder at regjeringskommisjonen ønsket å forme den offentlige mening, og de brukte Budstikken som middel. Noen særlig større betydning utenom dette fikk ikke Budstikken.³⁸ Det er i motsetning til Einar Døhls syn på Budstikken. I sin artikkel ”Budstikken”: *Ein fakkell i norsk sjølvstendestrid*, hevder Døhl at ”aldrig nogensinde er vel en avis bleven lagt under pressen i fædrelandet, der tjente saa meget til at vække den patriotiske sands, og trøste det lidende folk, som Falsens Budstikke”.³⁹ Med Budstikken søkte regjeringskommisjonen å informere og oppmuntre publikum i en vanskelig tid. Budstikken hadde det fortrinn at Falsen hadde førstehåndstilgang til rapportene og etterretninger som kom fra Danmark og Christian August. Hvor godt regjeringskommisjonen og de øvrige norske redaktørene lyktes i utformingen av sine aviser kan diskuteres. De forsøkte å finne sin stil, og balanserte til tider på grensen av hva som var akseptabelt innenfor lovverkets grenser. Avisen som tekst og sjanger var i startgropen, og de norske avisene tok ikke over for det danske markedet før etter 1814. Giverholt legger vekt på at Christiania-avisene ikke var klare for den nye rollen som bærende nyhetsformidlere. Som han sier: ”Det hele bar preg av at Norge sto totalt uten trenede pressefolk.”⁴⁰

1.4 Gjeldende teori

I oppgaven har jeg sett på to teoretiske tilnæringsmåter. Begge forsøker å forklare to viktige prosesser i perioden. Det er Jürgen Habermas teori om fremveksten av en borgerlig offentlighet, og Charles Tillys teori om fremveksten av nasjonalstater. Begge teoriene kan sees i lys av de betraktninger jeg har skissert ovenfor. Av fremstillingen håper jeg det vil komme frem hvordan disse teoretiske betraktningene kan være klargjørende for å forstå Budstikkens tekstkultur og kontekst.

---

³⁷ Giverholt, *Norsk dagspresse i emning 1807-1815*: 22

³⁸ Haakon Fiskaa, *Den norske presse før 1850*, Fredrikstad 1985: 30

³⁹ Einar Døhl, ”Budstikken”: *Ein fakkell i norsk sjølvstendestrid*, Oslo 1945: 7

⁴⁰ Giverholt, *Norsk dagspresse i emning 1807-1815*. 16

1.4.1 Borgerlig offentlighet

Det finnes forholdsvis mye litteratur og kilder om ytringer og vilkår for ytringer på slutten av 1700-tallet, med Struensees innføring av ytringsfrihet, og den påfølgende strengere perioden opp mot og etter 1799. Det blusser opp aviser og fora for offentlig debatt. I den forbindelse har Jens Arup Seips *teorien om det opinionsstyrte enevelde* fått stor gjennomslagskraft i forskningen. Seip tar for seg offentlige ytringer og forholdet mellom stat og en voksende middelstand i Danmark-Norge i fra 1750 til 1799.⁴¹ Seips teori belyser hvordan samtidens intellektuelle middelstand og lærde oppfattet sin egen rolle som opinion i forhold til kongen som fyrste og eneveldet som statssystem, og hvordan kongen forholdt seg til den offentlige mening i viktige avgjørelser. I intellektuelle kretser var det en utbredt ”følelse av at fyrsten (lovgiveren, regjeringen) i sin gjerning var avhengig av sitt folk. Avhengig på to måter: han kan ikke gå imot den offentlige mening; og han kan ikke komme noen vei uten å ha den med seg”.⁴² I sin artikkel fra 1958 konkluderer Seip at ”legitimitet og (eller) nødvendig vilkår for utøvelse av politisk makt gjennom en eneveldig monark må søkes deri at makten utøves i overensstemmelse med en mer eller mindre klart uttalt almen opinion”.⁴³ Selv om Seip ønsket å forklare hvordan man i Norge etter 1814 gikk fra å være en del av et enevelde til å få et utbredt demokrati, sett med samtidens øyne, sier han lite om den offentlige opinions forhold til kongemakten etter at trykkefrikhetsforordningen ble innført i 1799. I korte trekk sier han at ”etter 1799 ligger derfor opinionsbevegelsene i mørke”.⁴⁴ Seips teori er viktig for å belyse forholdet mellom stat og middelklassen i Danmark-Norge i siste del av 1700-tallet, men blir, grunnet det strenge lovverket etter 1799, ikke like relevant i tolkningen av offentlige ytringer i 1808.

I likhet med Seip har Jürgen Habermas tatt for seg utviklingen av det han kaller en borgerlig offentlighet. Med det mener han den samfunnsklasse som utviklet seg med den voksende handelen og kapitalismen, særlig fra 1700-tallet og utover 1800-tallet. Habermas hevder at med de endrede samfunnsforhold og fremveksten av en sterk sentralisert stat på en side, og et nytt borgerskap på den andre, så vokste det frem motsetninger mellom disse to delene av samfunnet. En fikk et todelt samfunn med en sterk sentralisert stat styrt av fyrsten på den ene

---

⁴¹ Jens Arup Seip, *Teorien om det opinionsstyrte enevelde*, Oslo 1958: 65

⁴² Op.cit: 32-33

⁴³ Op.cit: 65

⁴⁴ Op.cit: 3

siden, og et borgerskap som jobbet med offentligforvaltning og handel på den andre.⁴⁵ Denne borgerlige offentlighet utviklet seg til å bli en utvidet klasse, med embetsmenn, leger, lærere, prester, offiserer, professorer og lærde. De ble et publikum og en offentlighet som ikke hadde vært til stede tidligere. Det blir et økt skille mellom offentlig og privatsfære som både borgerne og øvrigheten ønsket å ta del i og kontrollere. Dette borgerskapet utviklet seg til et ”kritisk publikum” som ønsket å ta større del av bestemmelser i samfunnet som angikk dem. Et publikum som også fyrsten etter hvert måtte ta hensyn til. Dette publikumet benyttet seg av kaffehus, salonger og foreninger som ventil for stille seg kritisk til det systemet de sto overfor. Pressen vokste frem som et resultat av de endrede samfunnsforhold. Innen for disse samfunnsendringene ”utfolder nå også det andre element i den tidlig-kapitalistiske samkvemsorden – pressen – seg med en eiendommelig sprengkraft.”⁴⁶

Utviklingen av denne kritiske borgerlige offentlighet har gått gjennom flere stadier. I førstningen var denne offentligheten knyttet til ”en offentlig representasjon av herredømme” eller den ”representative offentlighet” som Habermas kaller den.⁴⁷ Offentligheten og offentlig diskurs var forbeholdt en liten lukket klasse. Disse representerte seg selv som eiere av eiendom og områder. Denne gruppen var skilt ut og kjennetegnet av å være i et hierarkisk system, hvor klesdrakt, distinksjoner, titler og taleform plasserte aktørene innen dette systemet og skilte de ut fra resten av befolkningen. Som Brendan Dooley sier: ”The validity of assertions was determined by status, not by argument.”⁴⁸ Etter hvert utviklet denne gruppen seg til å bli et kritisk publikum, men i førstningen:

bevarer [den] en viss kontinuitet med fyrstehoffets representative offentlighet. Den dannede middelstands borgerlige avantgarde lærer seg det offentlige resonnements kunst i kommunikasjon med den ”elegante verden”: et hofflig-adelig samfunn som i takt med at den moderne stat selvstendiggjør seg overfor monarkens personlige sfære nå på sin side stadig mer løsriver seg fra hoffet for å danne en motvekt i byen.⁴⁹

Habermas hevder at den offentlige diskursen i første rekke var ment å styrke og representere posisjonen til den ledende samfunnsklasse. Det var på mange måter en mer åpen gruppe enn tidligere. Det var først ved en senere anledning, og i samspill med utviklingen av den

---

⁴⁵ Jürgen Habermas, *Borgerlig offentlighet – dens fremvekst og forfall*, Oslo 1991: 10-11

⁴⁶ Op.cit: 19

⁴⁷ Op.cit: 6

⁴⁸ Brendan Dooley og Sabrina A. Baron, *The Politics of Information in Early Modern Europe*, London 2001: 7

⁴⁹ Habermas, *Borgerlig offentlighet – dens fremvekst og forfall*: 27

kommersielle kapitalismen, at det vokste frem en offentlig opinion og en et borgerlig offentlighet slik det er presentert ovenfor. Det er i dette krysningspunktet en ser fremveksten av bruk av informasjonskanaler og presse.

Som Habermas sier: ”Større betydning hadde imidlertid de nye øvrigheters interesser, som snart benyttet pressen for forvaltningsformål. Først idet de betjener seg av dette midlet til å bekjentgjøre befalinger og forordninger, blir den offentlige myndighets adressater til ’publikum’.”⁵⁰ En slik utvikling ser en også i Danmark-Norge, hvor ”Regeringen ved flere Lejligheder lod offentliggøre Meddelelser, der gjorde det muligt for det interesserede Publikum at tage selvstændig Stilling til Problemerne.”⁵¹ Om beslutningen om å offentliggjøre bestemmelsene rundt endring av landbokkommissjonens arbeide sier Harald Jørgensen: ”Ganske vist fandt Offentliggørelsen først Sted efter, at Forordningen om Stavsbaandets Ophævelse var bekendtgjort, men den vidner om Regeringens Forstaaelse af den offentlige Menings Betydning.”⁵²

Fremveksten av et slik offentlig borgerskap kan også forklare de restriksjoner som ble lagt frem fra myndighetens side, gjennom sensur og innskrenkning av ytringsfriheten. Det var en måte å legge lokk på de strømmingene som begynte å vokse. I dansk-norsk sammenheng kan det synes å ha vært en utvikling fra å benytte pressen og offentligheten som informasjonskanal, til å bli mer skeptisk til bruk av presse ettersom et kritisk publikum vokste frem. Det er ingen tvil om at Fredrik VI stilte seg kritisk til den offentlige mening frem mot 1799.⁵³ Ole Feldbæk påpeker at ”i begyndelsen valgte enevælden at følge fiktionen og indkassere den politiske gevinst i form af popularitet og politisk opbakning. Men et enevældigt styre gav ikke – og kunne ikke give – politiske garantier, der begrænsede dets frie råderet.”⁵⁴ Jørgensen deler Feldbæks syn når han trekker frem Fredriks voksende kritiske blikk på offentlighetens skriverier. ”Selv om han stadig var villig til at lytte til sine Medarbejderes Raad, var det tydeligt, at hans Selvfølelse og Selvraadighed var stærkt voksende [...] fik han mere og mere Uvilje mod den offentlige Kritik.”⁵⁵ Resultatet ble forordningen av 1799.

---

⁵⁰ Habermas, *Borgerlig offentlighet – dens fremvekst og forfall*: 20

⁵¹ Jørgensen, *Trykkerfriadsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*: 21

⁵² Op.cit: 21

⁵³ Op.cit: 28

⁵⁴ Ole Feldbæk, *Nærhed og adskillelse 1720-1814*, Oslo 1998: 191

⁵⁵ Jørgensen, *Trykkerfriadsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*: 28

1.4.2 Voldsmonopol som statsdannelse

En annen interessant teoretisk innfallsvinkel kan være å se nærmere på Charles Tillys teori om fremveksten av nasjonalstater fra 1700-tallet, og hvordan fyrstene sikret seg voldsmonopol. I sin artikkel *War Making and State Making as Organized Crime* redegjør Tilly for hvordan det er gjensidig avhengighet mellom krigsdannelse (War Making) og statsdannelse (State Making). Han sier at ”*War makes states*”. Tilly hevder at med fremveksten av stater samles voldsmonopolet rundt en liten gruppe mennesker. ”Back to Machiavelli and Hobbes, nevertheless, political observers have recognized that, whatever else they do, governments organize and, wherever possible, monopolize violence.”⁵⁶

Tilly hevder at det er fire forskjellige, men viktige prosesser fyrsten søker å utføre for å sikre seg makt. Det første er krigsdannelse. Det går ut på å fjerne eller nøytralisere ytre fiender som truer ens grenser. Det andre er statsdannelse som går ut på å fjerne eller nøytralisere rivaler innad i landet. For det tredje er det snakk om forsvar. Det vil si å eliminere eller nøytralisere fienden til deres støttespillere og meningsfeller. Den siste prosessen handler om utvinning. Det vil si å maksimere og utnytte de tre første punktene. Som et resultat av disse fire prosessene ble det også utviklet et byråkrati og en handelsklasse, som igjen forsterket fyrstens rolle i samfunnet og svekket eventuelle rivalers rolle i samfunnet.⁵⁷

Tilly begrunner sine synspunkt med å se på fremveksten av ulike nasjonalstater. I tidligere tider var det flere som hadde kjempet om den samme makten og retten til å drive voldsutøvelse. Men opp mot slutten av 1600-tallet endret dette seg. Tilly trekker særlig frem Tudor familien i England og Richelieu og Ludvig XIII i Frankrike. Gjennom å endre holdninger og normer i samfunnet, samt ved å styrke sine egne militærrolle på bekostning av andre klarte fyrstene å skaffe seg voldsmonopol og makten over andre rivaler. Dette ved å få kontroll over skatter og lovgivning, monopol på bruk av klenodier og historie for å legitimere sine stillinger. Samt å pasifisere sine motstandere ved å bekjempe deres forsvarsverk og mulighet til å stille våpen og større styrker. Fremveksten av nasjonalstater bygget på ønsket om å øke og stabilisere fyrstens makt. Tilly hevder at ”the pacification, cooptation, or elimination of fractious rivals to the sovereign seems an awesome, noble prescient enterprise,

---

⁵⁶ Charles Tilly, *War Making and State Making as Organized Crime*, i Peter B. Evans, Dietrich Rueschemeyer og Theda Skocpol (red.), *Bringing the State Back In*, Cambridge 1985: 171

⁵⁷ Op.cit: 181-183

destined to bring peace to a people; yet it followed almost ineluctably from the logic of expanding power.”⁵⁸ I dansk-norsk sammenheng hevder Rian at:

Kongen var den suverene fyrsten, han bygde opp et veldig militærapparat, han skaffet seg store skatteinntekter, og dem brukte han slik han ville. [...] Med embetsverket sitt oppnådde den dansk-norske kongen så mye at ingen annen europeisk fyrste nådde lenger i å konsentrere samfunnsmakten på sine hender.⁵⁹

Tillys syn på staters fremvekst er preget av å ha et fokus på at makt og stater skapes ovenfra og ned. Det er eliten som styrer. Mens Habermas har et fokus på hvordan fyrsten mistet sin makt og måtte ta hensyn til en ny samfunnsklasse, viser Tilly hvordan denne klassen på mange måter vokser ut fra, og er avhengige av, en sterk fyrste. Utviklingen av en kritisk offentlighet og utviklingen av tanken om folkesuverenitetsprinsippet og samfunnskontrakt har ikke like stor plass i Tillys teorier som det har hos Habermas. Tilly trekker frem Stinchcombs tanker om dette feltet. Legitimering, mener Stinchcomb, ”depends rather little on abstract principle or assent of the governed: The person *over whom power is exercised* is not usually as important as *other power-holders*.”⁶⁰ I dette ligger det et fokus på realhistoriske begivenheter og stormaktspolitikk fremfor et fokus på ideologiske strømninger. Det vil si at de abstrakte teoriene om legitimering av makt, eller undersåtters meninger om legitimering av makt, er underordnet maktspeillet mellom maktstyrendes forhold til andre maktstyrere.

Som jeg har forsøkt å vise kan begge teoriene knyttes til dansk-norske forhold. Fra Habermas ståsted kan det se ut til at en fullt ut kritisk borgerlig offentlighet var i emning, men ikke fått blomstret ut. Til det hadde Fredrik VI for stor kontroll over lovverket og opinionen, samtidig som den borgerlige offentlighet var knyttet til embetsverket og var avhengige av Fredriks gunst. Tillys begreper om statsdannelse kan, slik jeg ser det, være mer dekkende for denne perioden, men som vi har sett tidligere er det gjengs enighet om at det i denne perioden var en økende mistillit til statssystemet og unionen blant norske embetsmenn. Fredrik måtte også endre sin helstatspolitikk drastisk når han opprettet regjeringskommisjonen. Skal en legge disse to teoretiske betraktningene til grunn for hvordan en leser Budstikken, kan en konkludere med at Budstikken opererer i en ambivalent periode. Det var en sterk, men presset

---

⁵⁸ Tilly, *War Making and State Making as Organized Crime*: 175

⁵⁹ Rian, *Konge-embetsmann-undersått: et trekantdrama i dansketida*: 6

⁶⁰ Tilly, *War Making and State Making as Organized Crime*: 171

fyrste som styrte. Samtidig var det en økende misnøye blant deler av statens innbyggere. En ambivalens som også fikk følger for Budstikkens innhold og kontekst.

1.5 Metodiske betraktninger

Med en problemstilling og kontekst som er skissert ovenfor er det på sin plass å diskutere hvordan en kan ”angripe” kildene og analysearbeidet. På de foregående sidene er det Budstikkens kontekst som er i sentrum. Men i hvor stor grad skal man la forhold utenfor teksten styre en innholdsanalyse? Med den språklige vending og strukturalismen har flere forskere vent fokuset mot teksten og sett bort fra konteksten. Roland Barthes går så langt som å si at ”Læserens fødsel skal betales med forfatterens død”.⁶¹ Den språklige vendings tese er at vi får kunnskap om virkeligheten gjennom språket vårt. ”Språkets forhold til virkeligheten er ikke direkte, men konvensjonelt bestemt. Den er representert gjennom hva den ikke er”.⁶² Nært knyttet til den språklige vendings syn på språk finner man begrepet diskurs. En enkel definisjon på diskurs er å kalle det en meningsytring, men det er også noe mer.⁶³ Iver B. Neumann definerer diskurs på følgende måte:

Et system for frembringelse av et sett med utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner.”⁶⁴

Sentralt for begrepet diskurs er hvordan en forholder seg til språket. Språk er et sosialt system som oppstår i sosial samhandling mellom mennesker, og ”som følger sin egen logikk, og denne logikken er virkelighetskonstituerende for mennesker”.⁶⁵ Virkeligheten som skapes mellom mennesker er i stadig endring, og den er forskjellig alt etter kontekst og ulike aktørers rolle overfor hverandre. En kan gå så langt som å si at det eksisterer en maktkamp mellom ulike representasjoner av virkeligheten – eller flere diskurser som representerer den samme

---

⁶¹ Roland Barthes, *Forfatterens død og andre essays*, København 2004: 183

⁶² Lars Tore Flåten og Øivind Kopperud, *Diskursanalyse i historiefaget – en fruktbar metode?*, i Jardar Sørvoll (red), *Fortid. Historisk studenttidsskrift* nr 1. 2006 Oslo: 33

⁶³ Iver B. Neumann, *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*, Bergen 2001: 18

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

virkeligheten.⁶⁶ I denne oppgaven kan det å tolke Budstikken som et statlig propagandabladd, eller som en saklig informasjonsavis være to diskurser som kjemper om å representere den samme virkeligheten.

Ikke alle er enige i at det er teksten alene som skal være fokus for forskerens arbeide. De fleste historikere mener man må ta hensyn til påvirkninger fra forhold utenfor teksten. Teksten kan ikke stå isolert uten å bli satt i en historisk kontekst. Quentin Skinner mener at i arbeidet med tekster skal en forsøke å finne forfatterens intensjon og mening med tekstene. Skinner benytter seg av John Austins begrep om språkhandlinger når han skal begrunne sitt syn. Skinner hevder at når en kommuniserer så ytrer en ikke bare ord og setninger, en foretar også en handling innen for en sosial kontekst. Når en skal arbeide med tekster holder det ikke å se på teksten alene, en må se den i lys av en større tekstkultur. Det er på bakgrunn av dette at Skinner ønsker å kartlegge forfatterens intensjon med tekster. Med intensjon mener han hva forfatterne ønsket med tekstene sine. Om det var å informere, glede eller provosere. Å finne forfatterens mening med teksten er det samme som å få innsikt i forfatterens primære intensjon med teksten.⁶⁷ Det er dette Skinner mener at man som historikere kan forsøke å søke ved å kartlegge den konteksten som påvirket ytringene som skal analyseres.

Knut Kjeldstadli betraktninger om forholdet mellom tekst og forfatter er i tråd med Skinners tanker om feltet. Kjeldstadli hevder at det er tre hoveddeler som alle må tas hensyn til i arbeidet med å finne svar i tekstene. For det første er det en tekst som skal tolkes. For det andre er denne teksten skrevet av en opphavsmann. For det tredje må teksten og opphavsmannen opererer innenfor en kontekst eller situasjon.⁶⁸ En må forsøke å plassere forfatterens rolle til det skrevne. Hva var hans stilling til det som kommenteres, og hvilken kontekst er teksten blitt skrevet i? Hvilke hendelser er det som har ført til at forfatteren skriver det han skriver?

I denne oppgaven er det hovedsakelig Skinner og Kjeldstadli metodiske betraktninger som vil stå sentralt i undersøkelsen av regjeringsskjemisjonen offentlige ytringer i Budstikken. Det er teksten som vil være i fokus, men den vil bli forsøkt plassert i en videre kontekst. På en side er det interessant å se på Budstikken som tekst, og hvordan den forholder seg til samtidens tekstbegreper, foreksempel Budstikken som en nyhetsavis. Samtidig hadde

---

⁶⁶ Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, Fredriksberg 1999: 31-32

⁶⁷ Quentin Skinner, *Visions of politics. Volume I. Regarding Method*, Cambridge 2002: 90 - 126

⁶⁸ Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den engang var. En innføring i historiefaget*, Oslo 1999: 185-186

forfatterne og utgiveren av Budstikken en rolle å utfylle. De hadde et ønske og formål med det de skrev, men de var bundet til lover og regler som staten påla de. Samtidig var det normer og uskrevne regler i samfunnet som kunne ha innvirkning på deres stilling. I Enevold de Falsens tilfelle kan det være interessant å se om han kun fungerte som et talerør for staten, eller om en kan finne antydninger til andre forhold også i det han skriver og trykker.

1.6 Disposisjon

Bakteppet for oppgaven er trukket opp, og forhold og vinklinger som kan ha påvirket regjeringskommisjonens formål med Budstikken er blitt presentert, det samme er de metodiske og teoretiske rammene for oppgaven. For å svare på problemstillingen og hovedspørsmålene vil oppgaven bli delt inn i fire analysekapitler (kapittel 2, 3 og 4). I kapittel to er det innholdet i Budstikken som står i fokus. Det vil bli fokusert på hva det var som ble trykket i Budstikken, hvordan hendelser ble presentert, hvem som ytret seg og hvilke aktører som ble presentert. Kapittelet vil bli delt inn etter hvilke hovedemner som går igjen i avisen, og det vil bli fokusert på hva dette hadde å si for Budstikken som avis. Hovedfunn i dette kapittelet vil stå som en rød tråd videre i oppgaven.

I kapittel tre og fire vil Budstikken bli sett i lys av sin kontekst. Det er fremdeles Budstikken som er i sentrum, men i lys av Kjeldstadli sine betraktninger skal Budstikken sammenliknes med andre aviser og sees i lys av potensielle mottakere og deres perspektiver på samtidens begivenheter. I kapittel tre vil derfor Budstikken bli sammenliknet med de to øvrige Christiania-avisene i 1808, nemlig Tiden og Intelligentsedlene. Formålet med kapittelet er å se om en komparativ undersøkelse kan kaste lys over Budstikkens karakter og regjeringskommisjonens formål med denne. I kapittel fire er det Budstikkens lesere, deres holdninger og forhold til statens politikk som står i fokus. Hvordan kommer publikums meninger frem i Budstikken, og hvordan var de i forhold til deres ideologiske og sosiokulturelle bakgrunn. Det er også interessant å se om Budstikken var et uttrykk for en samlet regjeringskommisjons holdninger, eller om det var et uttrykk for Falsens egne meninger, og hvilke innvirkninger fikk det i så fall på Budstikken?

I kapittel fem vil trådene bli samlet og problemstillingen og hovedspørsmålene for oppgaven bli besvart, blant annet ved å se analysen i forhold til Habermas og Tillys teorier om fremvekst av nasjonalstater og fremveksten av en borgerlig offentlighet.

2 Innholdsanalyse av Budstikken

2.1 Innledning

Budstikken ble gitt ut for første gang 14. april 1808. Siste utgave i Budstikkens første del var nr. 60/61, som kom ut 31. mars 1810. Falsens siste utgave er utgave 54/55 som kom ut 9. november 1808. Etter hans død tok Ludvig Stoud Platou over redaktørstillingen. I denne oppgaven er det i hovedsakelig Falsens utgaver som er i sentrum, men enkelte av utgavene i 1809 er også blitt kommentert. Avisen ble trykt i et kvartformat, et format som var vanlig på denne tiden.⁶⁹ Enkelte av utgavene er enkelnummer på fire sider hver, mens andre igjen kom ut i dobbelt nummer, da på åtte sider.

Budstikken inneholder fire emner som går igjen og som er sentrale for analysen i dette kapitlet. Det dreier seg om rapporter om krigen, informasjon om mottatte og sendte donasjoner, oppbyggelige artikler og formaninger fra regjeringskommisjonen. I analysen vil det bli lagt vekt på innholdet i de ulike rapportene, og hvert enkelt emne vil bli analysert separat. Grunnen til det er at hvert av emnene har sine særegenheter i måten de blir fremstilt på. Likevel er det fellestrekk som går igjen i samtlige av Budstikkens emner, og det vil bli forsøkt å se artiklene i en sammenheng og under ett. I beskrivelsen av hvert emne vil det bli lagt vekt på tre hovedområder. 1. Tekstenes tema og innhold 2. Tekstenes stil, språk og framstillingsform og 3. Særtrekk ved de ulike temaene. Slik får analysen et overordnet rammeverk og en rød tråd samtidig som emnets særegenheter vil kunne komme til syne. Formålet med en slik oppbygging av analysen er å søke etter det Skinner har karakterisert som forfatterens intensjon med teksten.⁷⁰ At artikler som omhandler ”donasjoner” faktisk handler om gaver som ble gitt til trengende er det ikke tvil om. Men ved å analysere og se tekstenes tema i forhold til språk, retorikk og ulike teksters særegenheter kan man se om det er andre formål med tekstene enn kun å informere leseren om ulike begivenheter.

Hvis Budstikken skal tolkes som en nøktern nyhetsavis kan en forvente redaksjonelle grep som bygger opp under det. Disse ville være annerledes enn hvis meningen til Falsen var å

---

⁶⁹ Fiskaa, *Den norske presse før 1850*: 24

⁷⁰ Skinner, *Visions of politics. Volume I. Regarding Method*: 90 - 126

skape en samhörighetsfølelse og støtte opp om Fredrik VI og helstatspolitikken. For å eksemplifisere dette kan refleksjoner fra en av Budstikkens lesere trekkes frem som eksempel. Jacob Aall skriver i sin *”Erindringer som Bidrag til Norges Historie”* at på tross av krigen sørget det norske forsvaret og artiklene i Budstikken for at ”den patriotiske og varme Tone, hvori disse lykkelige Begivenheder igjennem Budstikken forelagdes Folket, utbredte en Stemning iblandt Norges Folk, som i den Grad aldrig har fundet Sted”.⁷¹ Aalls ord vitner om at Budstikkens innhold ga lesere en positiv opplevelse i vanskelige tider. Samtidig informerer Budstikkens første utgave om at ”Regjeringscommissionen vorde underrettede: den skal ikke dølgje Eder enten de gode eller onde Begivenheder som Krigens Hændelser maatte medføre”.⁷² Hvis regjeringsskommisjonens formål med Budstikken var å informere om alle begivenhetene som berørte landets sikkerhet kan man ikke forvente at den skulle spre den glede og varme som Aall henviser til. Til det må hendelsene og forholdene i 1808 ha blitt opplevd for harde og tunge. Artiklenes emner, oppbygning samt redaksjonelle grep må også hatt innvirkning på hvordan leserne oppfattet innholdet.

I det følgende kapittelet vil de ulike emnene bli tatt opp og analysert. Først følger en analyse av krigsrapportene, deretter artikler som omhandler donasjoner og gaver gitt til soldater og berørte av krigen. Så følger en analyse av artiklene som går under samlebetegnelsen oppbyggelige artikler og til slutt artikler som kan karakteriseres som formaninger.

2.2 Krigsrapporter

Tema og innhold

Av de 61 utgavene og 248 artiklene som utgjør Budstikkens utgaver fra våren 1808 til våren 1810, er krigen det største tema. 113 artikler inneholder informasjon om trefninger mellom norske og svenske eller norske og britiske styrker. I alt 36 utgaver og 67 artikler inneholder etterretning om krigen til lands og 33 utgaver og 46 artikler omhandler hendelser til sjøs. Det er kun 8 utgaver som ikke inneholder noen form for informasjon om krigsbegivenheter, og 25 av de 61 numrene inneholder ingen begivenheter om krigen med svenskene, og tilsvarende 26

---

⁷¹ Jacob Aall, *Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800 til 1815*, Christiania 1859: 141

⁷² *Budstikken* nr. 1, 14. april 1808: 4

numre inneholder ingen informasjon om krigen til sjøs. Den skjeve fordelingen mellom antall utgaver og krigsbegivenheter skyldes at det er flere artikler som inneholder krigsbegivenheter i hvert av numrene.

Artiklene tar for seg større og mindre hendelser og trefninger. Langs grensa var det fem trefninger som var vesentlige for utviklingen av krigen. Det var slaget ved Lier, trefningene ved Blaker og Hølandskirke, samt trefningene ved Toverud og Trangen. De siste store slagene mellom norske og svenske styrker var trefningene ved Prestebakke og Berby sommeren 1808. Omtalen av disse slagene får godt med spalteplass, men også mindre trefninger blir nevnt. I tillegg til svenske angrep på norske styrker, er det også artikler som beskriver norske offensiver i Sverige høsten 1808.⁷³ Artiklene som tar for seg hendelsene til sjøs omhandler alt fra angrep på byer og festningsanlegg, som angrepene på Bergen og Kristiansund, til trefninger mellom britiske og norske skip. Britenes forsøk på landsetting, samt plyndring av bosteder langs kysten får også mye spalteplass. Hendelsene ved Kragerø, Eidsfjorden og i Nord-Norge er eksempler på dette. Fellesnevneren for hendelsene til sjøs og land er at de omhandler krigsbegivenhetene, men hvordan blir hendelsene fremstilt?

Stil, språk og framstillingsform

Artiklene som omhandler krigen er rapporter skrevet av en offiser og sendt til en mottaker i offisiell stilling. Artiklene i Budstikken starter med å informere om hvem som er avsender og hvem rapporten er tiltenkt. Ofte er det Christian August som har mottatt og videresendt rapportene til Enevold de Falsen. Det er også i tråd med hva Falsen skriver i Budstikkens første utgave: ”Regjeringcommissionen anseer det for Pligt, at meddele sine Medborgere alle de officielle Efterretninger, hvilke den erholder fra den commanderende General Søndendfjelds, Hans Durchlaughtighed Prinds Christian til Slesvig-Holsten, med Hans Tilladelse at bekendtgjøre samme.”⁷⁴ At artiklene i utgangspunktet var offisielle rapporter, og godkjente av Christian August bidrar til å skape et bilde av at beretningene og nyhetene i Budstikken er troverdige og sanne, og sånn sett skiller seg ut i flommen av rykter og usikre etterretninger.

---

⁷³ Blant annet omtales norske offensiver i Sverige i Budstikken nr. 52/53, 4. oktober 1808

⁷⁴ *Budstikken* nr. 1, 14. april 1808: 1

I rapporter som omhandler hendelser til sjøs er det også offiserer som har sendt inn rapporter. I enkelte tilfeller er avsenderen Christian August, men han er mindre delaktig i dette enn med landkrigen. Rapportene fra sjøkrigen sendes oftere inn av kommanderende general for Bergenshus, generalløytnant Hesselberg, kommanderende general nordafjells, general Krogh, samt leder for kystvernet, kommandør Fisker. I enkelte tilfeller forekommer det at en stiftamtmann, byfogd eller prest sender inn rapporter til Falsen. Felles for de innsendte rapportene, enten det gjelder hendelser langs grensa eller til sjøs, er at de følger en ”mal” i oppbyggingen av rapportene. ”Malen” forsterker inntrykket av at artiklene i utgangspunktet var rapporter fra en embetsmann til en annen. Artiklene starter med *når* hendelser fant sted, *hvor* hendelser fant sted, *hva* som har skjedd og *hvem* som er deltakere i de ulike hendelsene, gjerne med en beskrivelse av fienden og hvor stor den fiendtlige styrken var. Deretter følger *tiltak* som ble gjort for å møte trusselen eller angrepet samt et påfølgende *hendelsesforløp*. Da blir også de norske styrker som deltok presentert. Tilslutt blir *resultatet* av begivenhetene presentert, ofte med hvilke skader og tap fienden og egne styrker er blitt påført. Rekkefølgen på punktene kan variere noe, men de er alle med. I tillegg til dette er språket konsist og forholdsvis nøytralt. Skildringer som ikke er relevante for hendelsene blir utelatt, og bruk av superlativer og ladede ord holdes på et minimum. Dette er elementer som gir artiklene preg av å være rapporter underlagt militære rapporteringsnormer. I rapporten fra kapteinen på skipet Lougen skildres det hvordan den britiske briggen Seagull kom under norske hender. Rapporten kunne leses i Budstikken nr. 31, og den rapporterende og konsise språkformen kommer tydelig frem:

Den 19de Juni Morgen Klokken 2, Vinden vestlig, lettede og stod ud efter. Klokken 11 F. M, opdagede en fiendtlig Brig, ret til Luvart omtrent 2 ½ Miil, krydsede med Force af Seil op imod ham. Klokken 3 holdt han af ned imod os; jeg opgav Fokken og braste støre Merseil bak for at vente ham. Klokken 5 gav ham det glatte Lag forind, og saaledes blev han liggende under forskjellige Lag med Stevnen imod os, da Vinden løyedesaa meget, at han vanskelig kunde dreie til. Klokken omtrent 6 kom 3 eller 4 af Kanon Fartøjerne under Lieutenant Fønss's Commando ud og skjød ham agter ind. Klokken 6 ¾ strøg han.⁷⁵

En liknende rapport fra Christian August kunne leses i Budstikken 22. april 1808. Artikkelen tar for seg begivenhetene ved Hølandskirke, Blaker og Toverud, hendelser som var avgjørende for utfallet av krigen med svenskene, og som regnes som et taktisk godt

---

⁷⁵ *Budstikken* nr. 31, 25. juni 1808: 117-118

gjennomført slag fra Christian August sin side. Etter en kortere innledning og beskrivelse av emnet, og tiltak som ble gjort fra norsk side skriver han:

Capt. Zarbell af Nordenfjeldske Regiment, som med Skarpskytterne av Nordenfjeldske og med nogle Commandeerte af Søndenfjeldske Regiment var detacheret, greb Fienden an ved Lund den 20de. d.M. om Eftermiddagen, drev ham med hans brave Mandskab tilbage, hvorved han blev understøttet af nogle Landeværn. Expeditionen ved Blakjer var ligesaa heldig; Colonnen, som bestod af Musqueteer-Bataillon Opland under Major Veiby og Grenadeer Bataillon af 2det Aggershuus og Tellemarken under Capt. Ditten, forjagede Fienden fra Blakjer-Skandse, puserede længere frem, og omringede ham, med hjelp af det Ullensagerske Dragon-Compagnie under Ritmester Ingier, om Natten ved Toverud, hvor den hele fiendtilge Trup tildeels blev sprængt, tildeels ødelagt, tildeels gav sig fangen.⁷⁶

Til å være så dramatiske hendelser er språket nøkternt og kortfattet. Det forsterker den militære og rapporterende stilen i artiklene, men det bygger også opp inntrykket av at dette var troverdige rapporter, og ikke et forsøk på å pynte på eller forme lesernes mening om hendelsene. Likevel finnes det enkelte unntak. Det er vanlig at rapportene avsluttes med en skryteliste over soldater som har utmerket seg. I disse oppnevnelsene uttrykkes det sterkere følelser enn ellers i rapportene, og det legges vekt på modige og trofaste soldater og offiserer som har utmerket seg. Ofte er det enkelte soldater som trekkes frem, som i Budstikken nr. 51, hvor Christian August avslutter rapporten på følgende måte:

Grenadeer Niels Olsen Helgen af 4de Division af Bergenshusiske Grenadeer-Bataillon blev bag fra angriben af 2 svenske Grenaderer, som holdt ham i Tornøster [ransel] Remmen, men da denne ved hans Modstand sprang, fik han derved Leilighed til at drage sin Sabel, slog den ene af Fienderne til Jorden og saarede den anden med et Hug i den ene Skulder, hvorefter han sprang i Elven og svømmede saaledes med Gevær og Taske over.⁷⁷

Andre ganger trekkes kollektivet frem snarere enn enkeltpersoner. Etter at britene hadde forsøkt å forskanse seg i Kristiansunds havn for andre gang avslutter generalmajor Krogh sin rapport på følgende måte:

I ere værdige at beboe det Land, for hvis Held enhver Nordmand nu kjæmper, med ligesaa standhaftig Mod som Troskab mod dets uforlignelige Konge, der evig

---

⁷⁶ Budstikken nr. 5/6, 23/24. april 1808: 20

⁷⁷ Budstikken nr. 51, 26. september 1808: 199

allernaadigst vil paaskjønne det. Da Fienden forrige Gang forlode Eder, lode I Fjeldene gjentage Eders Opfordring: ”Kom Igjen!” Han kom, med dobbelt Styrke, og I viste Eder som sande Nordmænd.⁷⁸

Foruten disse skrytelistene finner man også rapporter hvor malen ikke følges i like stor grad. Det dreier seg om tilfeller hvor forfatteren av artiklene ikke er offiser. Det vil si enten en prest eller byfogd, eller en borger som deltok i kystværnet. Eksempel på sistnevnte finner vi i Budstikken nr. 34/35, hvor det blir trykket et brev, skrevet av Frideric Dyblie, til grosserer Jens Raasbøll i Kristiansund. Dyblie har vært med i trefningene ved Kristiansund 19. juni, og han skriver til grossererens om hvordan han opplevde situasjonen. Selv om han følger et visst mønster med *når, hva, begivenhetsskildring og resultat*, er brevet formet i en annen stil og tone enn tidligere. Han starter med en kort og energisk innledning: ”Jeg iler med at underrette Dem, vi i Gaar havde en Varm Dag.”⁷⁹ Det ble en varm dag. Det var trefninger mellom Kristiansunds kystvernsbatterier og fregatten Tartar som skildres. Resultatet av hendelsene var at det britiske skipet forlot havnen med uforrettet sak. Dyblie kan informere om at det var en fortreffelig og energisk stemning i byen. Han mener det norske borgerværns artilleri har utmerket seg med tapperhet, og hans skildringer viser en oppglødd person full av entusiasme: ”Det var ret artig i Gaar, ikke fordi jeg ønsker flere slige Dage tilbage, men naar man kunde jage Skurkene tilbage, nægter jeg ikke for Dem, at jeg ønsker lignende Optrin.”⁸⁰

Avvik fra rapportene forekommer likevel sjelden. Kunne en likevel ikke forvente at det nøytrale språket ville la seg påvirke i forhold til utfallet av hendelsene? Dyblie lar seg tydeligvis affekttere over resultatet, og det går utover hans fremstillingsform. Kan man forvente det også i de militære rapportene? Utfallet av de ulike trefningene langs grensa gikk bra sett med norske øyne. Det finnes unntak, som trefningene ved Lier, men alt i alt var ikke trefningene store og omfattende. Til sjøs gikk også trefningene bra sett med norske øyne. Det var ikke de store erobringene britene gjorde, noen forsøk på å angripe Norge ønsket de antakelig ikke heller. De patruljerte langs kysten på jakt etter skip med varer til eller fra Danmark og Norge samt skip som ble benyttet til militære operasjoner.⁸¹ Likevel skapte britenes atferd langs kysten mye harme og diskusjon i samtiden. Britenes oppførsel overfor

---

⁷⁸ Budstikken nr. 39/40, 19. juli 1808: 152

⁷⁹ Budstikken nr. 34/35, 1. juli 1808: 132

⁸⁰ Budstikken nr. 34/35, 1. juli 1808: 133

⁸¹ Dyrvik, *Norsk historie 1625 – 1814, vegar til sjølvstende*: 205, Feldbæk, *Nærhed og adskillelse 1720-1814*: 328

befolkningen er et kraftig diskutert emne i Budstikken, både i form av krigsrapporter, men også i form av oppbyggelige artikler fra forskjellige lesere. Likevel blir malen, slik den er karakterisert ovenfor, i stor grad fulgt enten slaget endte med seier eller tap. Man beholdt den klare og konsise formen, samtidig som man hadde muligheten for å komme med skryt og takk til soldatene. Dette benyttet man seg også av uavhengig om utfallet av hendelsen endte med tap eller seier.

Hvis artiklene fulgte en fastlagt mal med felles innholdspunkter og et nøktern og sakelig språk, hvordan kan da artiklene ha gitt leserne et positivt inntrykk av begivenhetenes gang? Svaret ligger i oppbyggingen av rapportenes innhold og skildring av begivenhetene, dog innen for malens rammer.

Rapportenes særtrekk – positiv vinkling og undertone

På tross av rapportenes nøytrale og militære karakter, preges de av en positiv vinkling og undertone. Dette kommer til uttrykk på tre måter. Den første er allerede nevnt, bruken av ”skrytelister”. Skrytelistene viser at til tross for seier eller tap ga de norske soldatene alt for å beskytte landets grenser. For det andre legges det vekt på at de svenske og britiske soldatene også mistet livet eller ble såret. Fiendens tap blir nevnt selv om man ikke hadde viten om dem, og uttrykk som ”Fiendens Tab maa have været langt betydeligere” forekommer ofte.⁸² I slaget ved Trangen må seiersrusen ha vært stor. I rapporten fra Staffeldt fremlegges det et nøye regnskap over soldater man hadde tatt til fange og deres tilstand. Tap av sine egne hadde man derimot ikke kontroll over. Om egne tap skriver han: ”Vi have desuden mange Døde og Blesserede, hvis Tal endnu ei bestemt kan opgives.”⁸³

For det tredje er det et fokus på størrelsesforholdet mellom norske og svenske styrker. Rapportene legger vekt på at de norske soldatene ofte var i undertall, men at de likevel kom helskinnet fra det. Eksempler på dette finner man i Budstikkens utgave nr. 37/38. Christian August skriver at svenskene brøt en våpenstillstandsavtale de selv hadde vært med på å signere og at de rettet et angrep mot norske styrker: ”Med en mere end tidobbelt overlegen Styrke, som blev angiven til 6 á 7000 Mand imod vore ved Fangernes og øvrige Transporter

---

⁸² *Budstikken* nr. 23, 30. mai 1808: 90

⁸³ *Budstikken* nr. 7/8, 27. april 1808: 27-28

svækkede Tropper, som altsaa trak sig tilbage efter et let Engagement og tog Position ved Iddebøen, uden Tab af en eeneste Mand.”⁸⁴ Et annet eksempel er trefningen ved Berby og Røersgården 12. september 1808, hvor norske styrker under ledelse av Major Krebs møtte en tallmessig overlegen fiende. Hvem som kom seirende ut av slaget kan diskuteres, men det var svenskene som ba om våpenstillstand og som trakk seg tilbake. I Budstikken er det ingen tvil om at man så dette som en norsk seier. Resultatet av kampene var, i følge Budstikken, at seks norske soldater døde, mens 12 ble såret. Svenskenes tap vet man ikke noe om, men man observerte at de slepte mange døde og sårede bort fra slagmarken. Om antall sårede er usikkert, så er artikkelen i Budstikken klar på det skjeve tallet mellom svenske og norske styrker:

Den Styrke, med hvilken Fienden var rykket frem, angives at være i alt imellem 2 og 3000 Mand, Reserven iberegnet; derimod udgjorde den Deel af Major Krebs's Commando, som paa den Kant kom i Action, ikkun omtrent 200 Mand, hvilke ei allene opholdt den saa meget overlegne Fiende, men tvang ham endog til at bede om Stilstand og roelig Retraite.⁸⁵

At nordmennene var i undertall kan synes plausibelt, men at størrelsesforholdet var så ubalansert kan diskuteres. I følge Oberst H. Angell bestod de svenske styrkene av 900 utrente og ferske soldater som deltok i trefninger for første gang.⁸⁶ Det samme antallet opererer også H.J. Barstad med i sin *Bergenhusingene i Felten 1808-1811*. Han legger, som Angell, vekt på at angrepet var ment for å trene svenske uerfarne soldater til krig.⁸⁷ Fra svenskenes side stresses også dette faktum. Ernst von Vegesack skriver at de svenske soldatene var ferske og utrente, og at formålet med inntoget var å gi ferske tropper kamptrening.⁸⁸ Også hendelser hvor norske styrker gikk på tap ble fremstilt på en måte som dempet det negative fokuset et tap kunne føre med seg. Slaget ved Lier regnes som det største tapet langs grensa. Det blir presentert over tre utgaver og like mange artikler. Den første artikkelen kom ut i Budstikken nr. 2, 20. april 1808. Det er en kort rapport fra de Seue hvor han informerer om at hans soldater har vært i trefninger med svenske styrker: ”Jeg har havt imellem Lier og Magnoe af

---

⁸⁴ *Budstikken* nr. 37/38, 9. juli 1808: 141

⁸⁵ *Budstikken* nr. 51, 26. september 1808: 198

⁸⁶ Angell, *Syv-aars-krigen for 17. mai 1807-1814*: 155

⁸⁷ H.J. Barstad, *Bergenhusingerne i Felten 1808-1811*. Kristiania 1908: 66

⁸⁸ Ernst von Vegesack, *Svenska arméens fälttåg uti Tyskland och Norrige åren 1805, 1806, 1807 och 1808*, Stockholm 1840: 118

min Brigade en betydelig Affaire af 4 Timers idelige Kanonade og Musketild.”⁸⁹ Resultatet var at de norske styrkene trakk seg tilbake. Informasjon om norske tap får man ikke vite noe om, derimot skriver han at ”Fienden har igaar havt en Mængde Døde og Blesserede”.⁹⁰ I neste nummer, Budstikken nr. 3, er det trykket en artikkel fra fogden Høeg. Han kan informere om at det har vært en ”meget alvorlig og hidsig Fægtning ved Lier hvor den der værende lille Skandse skal have gjort god Virkning”. Og videre: ”Da vore Tropper frygtede for at blive omringede af Fienden ved dem der kom fra Vingersøen, saae Hr. Oberste de Seue sig nødt til at retirere.”⁹¹

Om de svenske og norske soldatene sier han: ”En Mængde Svenske skal være faldne, og af vore ere kun 4 Mand døde, men hvor mange saarede veed jeg ikke.”⁹² Avslutningsvis informerer han om svenskenes oppførsel under trefningene. De svenske soldatene skal ha ropt: ”Kjære skjut ikke mere paa os.”⁹³ Beskrivelsen i de to første rapportene om slaget ved Lier bærer ikke preg at nordmennene hadde gått på et stort nederlag, snarere tvert i mot. Lier skanse blir omtalt som en ”*lille Skandse*”. Det legges ikke vekt på norske tap i forhold til de svenske. Det er først i Budstikken nr. 5/6, som kom ut 23/24. april, man får en mer utførlig og detaljert rapport fra de Seue om hendelsene ved Lier. Han følger i hovedsak malen slik den er skissert ovenfor, og den avsluttes med en liste over norske døde og sårede. De fire døde fra forrige rapport har nå blitt 50 døde og 70 såret eller fanget.⁹⁴ De svenske styrkene vet man ikke noe om, annet enn at det må ha vært mange i tallet.⁹⁵ de Sue kommer også med en forklaring på tapet av Lier skanse og tilbaketrekningen til Kongsvinger: ”Ved en saa ulige Styrke mod en udhvillet Fiende, forsynet med Cavallerie, og hvis Styrke man i det mindste kan anslaae til 2000 Mand, anført af General Armfelt – efter flere Dages Skjærmydsering - og endelig 4 Timers vedholdende Fægtning, har dette Corps nødvendig maattet lide ikke ubetydeligt Tab.”⁹⁶

Med dette perspektivet kan Aalls formening om Budstikken som et lyspunkt i en vanskelig tid virke i overensstemmelse med Budstikkens form og innhold. Perspektivet må likevel modifieres noe. Det forekommer beskrivelser av hendelser som er blottet for positive

---

⁸⁹ Budstikken nr. 2, 20. april 1808: 7

⁹⁰ Budstikken nr. 2, 20. april 1808: 7-8

⁹¹ Budstikken nr. 3, 21. april 1808: 10

⁹² Budstikken nr. 3, 21. april 1808: 10

⁹³ Budstikken nr. 3, 21. april 1808 :10-11

⁹⁴ Budstikken nr. 5/6, 23/24. april 1808: 18

⁹⁵ Budstikken nr. 5/6, 23/24. april 1808: 18

⁹⁶ Budstikken nr. 5/6, 23/24. april 1808: 18

vinklinger og undertoner. Det var særlig i trefningene langs kysten at den negative undertonen kommer til syne. Det finnes flere eksempler på at britene forsøkte å sette landgang uten hell. Når de gjorde dette nær kystbyene klarte det norske forsvaret å fordrive britene. Møtet mellom britiske og norske fartøyer ved Stavanger kan stå som et eksempel på dette. Fisker sendte en rapport til regjeringskommisjonen hvor han informerte om at ”den 28de Juli en engelsk Fregat ved Stavangers Udskjær prøvet paa at landsætte, hvilket er som sædvanlig, bleven afviist. Kystværnet samlede sig øieblikkelig paa Kysten, hvor de engelske Landgangs-Fartøier viste Hensigt at lande”.⁹⁷ Etter å ha manøvrert frem til de britiske båtene skriver Fisker videre: ”Kl. 10 om Aftenen var han dem paa Skud nær. Strax efter det første Skud var anbragt paa samme, holdt Fregatten rumt ned til dem, og ikkun 2 Skud bleve anbragte fra hvert Fartøi førend de fiendtlige Fartøier vare ved Fregatten.”⁹⁸

Kystværnet utgjorde likevel en begrenset støtte. Det viser hendelsene ved Kragerø, Nordfjord og Hammerfest. Problemet med kystvernet var at det hadde liten geografisk utstrekning, og når britene satte i land utenfor kystvernets soner møtte de liten eller ingen motstand. General Hesselberg bekrefter dette i en av sine rapporter:

Fiendtlige Krydsere begynde nu ogsaa deres Røverier her i Stiftet, men altid paa de nærmest ved Havet beliggende og kun enkelt beboede Øer, hvis Afliggenhed gjør det umueligt, i en Hast og inden Røverne alt ere borte igjen, at kunde modsætte dem det ellers længere inde i Landet meer samlede og paa første Signal altid parate Kystvern.⁹⁹

Britenes oppførsel utenfor Kragerø står som et eksempel på deres behandling av lokalbefolkningen. I en skrivelse fra konstituerende Byfogd Lyng fra Kragerø i Budstikken nr. 31 kan man lese at da ”Fienden ikke opnaaede sin Hensigt, udøvede han paa Retraiten Handlinger, som ingen anden civiliseret Nation, end den Engelske, er istand til: de besøgte fattige Strandsidderes Huse, borttog endog Thekjedlen og den tarveligste Frokost fra disses Borde, og brækkede Kister og Skrin”.¹⁰⁰

Også fra Nordfjord og Nord-Norge kan man lese om liknende opplevelser. I Nordfjord klarte britene å ta to norske båter uten å møte motstand, og de skapte uro hos befolkningen. En britisk båt satte i land og kommuniserte til lokalbefolkningen at ”de vare Franske, og bød

---

⁹⁷ *Budstikken* nr. 45, 8. august 1808: 173

⁹⁸ *Budstikken* nr. 45, 8. august 1808: 173

⁹⁹ *Budstikken* nr. 46, 16. august 1808: 179

¹⁰⁰ *Budstikken* nr. 31, 25. juni 1808: 118

Husets Folk ikke at frygte, da de intet ondt skulde vederfares; ikke destomindre ranede de fra dem, hva der forefandtes”.¹⁰¹ I følge Budstikken fikk befolkningen i Hasvig, Alta og Hammerfest samme behandling av britene. Hendelsene her foregikk på sommeren 1809. Etter beskrivelser av britenes oppførsel i bygda Hasvig avsluttes rapporten med en beskrivelse av hvordan en handelsmann ble behandlet av britene: ”Med magt toge de Støvlene af Fødderne paa mig, gav mig adskillige Stød, og Capitainen forbød mig ved Tolken at tale; saaledes maatte jeg da være en taus Tilskuer til det uanstændigste Røverie, der kan begaaes imod en væregeløs Mand.”¹⁰²

Ved noen få anledninger kan en lese om liknende begivenheter langs grensa, men ikke i samme ordelag eller alvorlighetsgrad. Ved en anledning kan man lese Christian August bekymringer om svenskenes oppførsel:

Til Exempel paa forommeldte Excesser, som Fienden tillader sig, hvorom General-Commandoen forbeholder sig at bekjendtgjøre flere, tjener: at Undertegnede fandt i et par Qvarterer, at Skatoller er bleven opbrudt og Penge efter Sigende borttagne, ligesaa Bøger og andre Effecter, hvilke siden ere blevne fundne. Paa Retiraden blev vore Bønder med Pistolen for Brystet aftvungen de Penge, som Fienden havde betalt til dem for Levnetsmidler. I et Lazareth, hvor og deres egne Blesserede laae, er skudt ind af Vinduerne, Provianten borttaget, o.s.v.¹⁰³

Kommandør Fisker gir også uttrykk for sine tanker angående røveri, men på en litt annen måte. I Budstikken nr. 10 klager han på svenske myndigheters tanker om norske soldater, og Fisker er skuffet over at svenskene tror at norske soldater kan synke så lavt som sine fiender:

De Svenske gjøre mig og mine Officerer og Mandskab Uret: de have ladet alle Mennesker ei allene flygte, men endog flytte fra Kysten; de maa lidet kjende til Danskes og Nordmænds Tænkemaade, om de troe at Nogen af dem under Kongelige Officerers Commando kunde falde paa at berøve en vaabenløs Fiende det ringeste af sin Eiendom.¹⁰⁴

Flere tilfeller av røveri langs grensa forekommer ikke i Budstikken. Om årsaken var at det ikke ble rapportert flere tilfeller, eller om årsaken var at regjeringskommisjonen ikke ville

---

¹⁰¹ *Budstikken* nr. 41/42, 23. juli 1808: 160

¹⁰² *Budstikken* nr. 58/59, 12. oktober 1809: 246

¹⁰³ *Budstikken* nr. 5/6, 23/24. april 1808: 21

¹⁰⁴ *Budstikken* nr. 10, 3. mai 1808: 38

offentliggjøre det, vites ikke. Det er ingen tvil om at det i vanskelige tider må ha vært tungt og sorgfullt å lese om britenes behandling av den norske befolkningen. Men dette aspektet ble, som vi skal se, en viktig kilde for å samle og oppildne Budstikkens lesere. Rapportene i seg selv førte nok ikke til dette, men ser man dem i lys av Falsens oppbyggelige innspill og artikler settes krigsartiklene i et litt annet lys. De er ikke ment som å bygge ned folkets mot og håp, snarere tvert i mot. Nordmenn kjempet tappert for hva de anså å være en god sak mot en usivilisert fiende. Spørsmålet er likevel om dette bilde ville vært det samme hvis Budstikkens lesere hadde fått et mer nyansert bilde av norske soldaters oppførsel samt skildringer av soldatenes levekår og forhold. Som vi skal se er det en rekke hendelser og begivenheter som ikke blir berørt i Budstikken.

Som nevnt skriver Falsen i det første nummeret av Budstikken at alle hendelser skulle nevnes. Likevel er det er flere hendelser og aspekter ved krigen som ikke blir nevnt, elementer som ikke skaper et like skarpt skille mellom norske og britiske soldaters oppførsel. For det første gjelder det soldaters heder. Briters og svenskers oppførsel mot norske soldater og sivilbefolkning har blitt nevnt. Negative trekk ved norske styrker sies det derimot ingenting om. Det er særlig to hendelser som bør trekkes frem som ikke nevnes i Budstikken, men som kan bidra til å gi et mer nyansert bilde av norske soldater. Høsten 1808 beordret General Krogh soldater fra Trønderlag inn i Sverige. Formålet med oppdraget var å innhente etterretninger og forurolige fienden,¹⁰⁵ og Krogh sendte et korps på 644 mann under ledelse av Major Coldevin. Deler av dette korpset var, i følge Angell, landvernsfolk. Disse var fritatt for å gjøre tjeneste utenfor landets grenser. I Budstikken nr. 52/53 hører vi at marsjen over fjellet var tung og lang grunnet transport av utstyr og levnetsmidler, og at soldatenes marsj tok lenger tid enn forventet:

Den Colonne, som marscherede fra Færen, naede ikke Skalstuen, der ligge 3 Mile derfra, førend Kl 11 om Aftenen, hvilket noksom beviser de Besværligheder dette Corps har havt at overvinde, for at kunne medbringe den fornødne Bagage, og den Mængde Fødevarer som utfordres, for at kunne soutenere sig blot nogle Dage hinside Grændsen.¹⁰⁶

Angell derimot hevder at forsinkelsen skyldtes at landvernssoldatene gjorde mytteri på fjellet:

---

¹⁰⁵ *Budstikken* nr. 52/53, 4. oktober 1808: 201

¹⁰⁶ *Budstikken* nr. 52/53, 4. oktober 1808: 202

Saa gjorde de [landvernsfolket], da de kom paa fjeldet, aapent mytteri, pukkende paa sin ret. Ret hadde de unegtelig, men det maa ha været daarlige karer som ikke i de dage vilde være med. Og Coldevin fik dem ogsaa snart bragt paa andre tanker. Med kaarden i næven og med dragoner med ladde pistoler tvang han landeverningerne avsted; men bygdetraditionen vil vite at de gjæve mænd hadde stillet den betingelse at de skulde være fri for at bære noget, og saa – skulde de slippe for at staa nærmest fienden.¹⁰⁷

For det andre er soldatenes utstyr og leveforhold et emne som blir forbigått i stillhet i Budstikken. Det nevnes at soldater måtte trekke seg tilbake grunnet manglende ammunisjon eller føde under langtekkelige kamper, men det er heller unntaket enn regelen. Implisitt tegnes det et bilde av soldatenes levekår i form av artikler som omhandler donasjoner og gaver gitt til soldater og berørte av krigen. Skildringer av soldatenes levekår nevnes ikke eksplisitt i artiklene som omhandler krigen. Christian August var ikke i tvil om at de norske soldatene slet, og i et brev til Kong Fredrik i 1809 skildrer Christian August soldatenes uniformer: ”De i felten liggende tropper var henimot høsten næsten aldeles nøkne, man saa folk marsjere mot fienden, uten at de i ordets egentlige forstand kunde skjule deres nøkenhet; ti man kunde virkelig se den nøkne krop paa flere steder. Saaledes paakledt maatte de i en aarstid bivouakere og dertil lide sult...”¹⁰⁸

Liknende skildringer nevnes ikke i Budstikken. Heller ikke soldatenes egne tiltak for å bedre sin hverdag nevnes. Eksempel på dette kan leses i Budstikkens utgave nr. 23 om det lærdølske infanterikompanis oppførsel ved Jerpet gård. Natten mellom den 23. og 24. mai dro det Lærdølske infanterikompani til gården Jerpet, hvor svenske soldater skal ha forskanset seg. Soldatene hadde omringet gården og fordrev fienden fra denne. De tok 24 soldater til fange og 12 svenske soldater døde i trefningene. Rapporten i Budstikken avsluttes med Staffeldts lovord om kapteinen ved det Lærdølske infanterikompani, samt hans soldater: ”Capitain von Jürgensen, der ved denne Expedition har viist megen Conduite, som og det hele Commando, der af Capitainen erholdte det bedste Vidnesbyrd.”¹⁰⁹ Staffeldt skal dog ha hatt ambivalent syn på Jürgensen og hans soldaters oppførsel. I følge Angell skal Staffeldt ha sagt at de

---

¹⁰⁷ Angell, *Syv-aars-krigen for 17. mai 1807-1814*: 156

¹⁰⁸ Geir Atle Ermland og Terje H. Holm, *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i Odd G. Engdal, *Norsk forsvarshistorie. Bind 1*, Bergen 2000: 297

¹⁰⁹ *Budstikken* nr. 23, 30. mai 1808: 91

[Lærdølene] ”har været grusomme, med koldt blod har de myrdet. Officererne kunde ikke hindre dette. Det skader imidlertid ikke, fienden lærer at frygte os destomere”.¹¹⁰

Dette ble ikke nevnt i Budstikken, heller ikke den følgende episoden ble berørt i avisen: Etter slaget skal lærdølene ha plyndret de svenske likene for klær og verdigjenstander. En soldat skal ha vært så ivrig etter å få skoen av en død soldat at han hugg foten av han.¹¹¹ Dette er hendelser som ikke står i stil med det bildet Budstikken gir av norske soldater. Det skal sies at de lærdølske soldatene også skal ha tatt klærne og utstyret fra sine døde medsoldater.

Meningen med eksempelet er ikke å moralisere over soldatenes handlinger, men snarere å illustrere den positive undertonen som er å finne i Budstikken, ved at skildringer av diverse uheldige hendelser ikke ble nevnt. Og dermed ble også de manglende egne soldater led under utelatt i Budstikken.

Et annet eksempel på at regjeringskommisjonen utelot å trykke begivenheter og vinklinger er det faktum at det i Budstikken legges vekt på at det var svenskene som angrep Norge. Det er Norge som er offeret, og som blir angrepet av en fiende. Det var Sverige som angrep Norge, men man må ikke glemme at det var Fredrik og Danmark-Norge som først erklærte Sverige krig.¹¹² At det ikke nevnes i Budstikken, kan tyde på at Falsen og regjeringskommisjonen ønsket å skildre hendelser som angikk Budstikkens lesere så lenge det passet myndighetenes formål og ønsker. Det kan være med på å forsterke bildet av at regjeringskommisjonen hadde flere formål med avisen enn å være en ren kilde til informasjon for landets befolkning.

Når Aall tenker tilbake på begivenhetene i 1808 antyder han at Budstikken var en samlende avis som skapte en patriotisk ånd og positiv stemning i vanskelige tider. Spørsmålet er om dette ene og alene skyldes måten krigen og krigshendelsene ble gjengitt på i Budstikken. Til det må artiklene ha vært for nøytrale i sin fremstillingsform, og begivenhetene for alvorlige. Å lese om soldatenes fektninger og samtidig få inntrykk av at krigen gikk Norges vei må ha virket oppmuntrende og positivt, men ikke nok til å skape den glede og stemning som Aall snakker om. Men ser en artiklene i lys av artikler som omhandler donasjoner og oppbyggelige artikler blir bildet et annet. I disse artiklene ble hendelser kommentert i en annen stil enn hva man finner i krigsartiklene, og de er med på å gi Budstikken en annen karakter enn kun å være en avis som omhandler krigen.

---

¹¹⁰ Angell, *Syv-aars-krigen for 17. mai 1807-1814*: 133

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Feldbæk, *Nærhed og adskillelse 1720-1814*: 320

2.3 Donasjoner og gaver

Tema og innhold

Artikler som omhandler donasjoner og gaver er et populært emne i avisen. Av Budstikkens 248 artikler i denne perioden er det 52 artikler som omhandler gaver gitt av Norges befolkning. Artikkene tar ofte for seg flere donasjoner eller typer av donasjoner. Det forklarer det høye antall donasjoner i forhold til artikler. Det dreier seg om donasjon av mat og drikke¹¹³, pengegaver¹¹⁴ samt donasjon av klær og utstyr¹¹⁵. I fem tilfeller dreier det seg også om fordeling av dyrkemidler og høy. Det er to ulike hovedmottakere av donasjonene. Den største mottakergruppen er soldater. Det gjelder soldater som kjempet langs grensa¹¹⁶, men også soldater som hadde blitt skadet under krigen fikk gaver.¹¹⁷ I ett tilfellet er det også øremerket gaver til soldater som sitter i britisk fangenskap etter tapet av linjeskipet Prins Christian Fredrik. Den andre mottakergruppen er sivile som er rammet av krigen. Det gjelder enker og barn av døde soldater, men også lokalbefolkningen som bor i de områdene hvor krigen herjet som verst.¹¹⁸ Felles for mottakerne er at de er knyttet til Østlandet, noe som gir donasjonene et regionalt preg. Soldatene og de sivile mottakerne kommer alle fra området langs svenskegrensa, og det forekommer ikke gaver eller donasjoner til innbyggere i kystbyene eller i tettsteder langs kysten av Norge.

Også donatorene er i hovedsak knyttet til Østlandet, og gavene kommer hovedsakelig fra de øvre samfunnsklasser. Kjøpmenn, amtmenn, rådmenn samt biskoper og prester er de vanligste giverne. Geografisk er det kun i få tilfeller donasjonene ikke kommer fra Østlandsområdet. I ett tilfellet blir det gitt gave fra Trønderlag¹¹⁹, i et annet fra Kristiansand.¹²⁰ Også fra Lærdal ble det sendt inn donasjon ved en anledning, men da var gaven øremerket til det lærdølske kompani.¹²¹ Det er med andre ord snakk om familier som ønsket å hjelpe sine egne soldater og bekjente. Det faktum at gavene kom fra Østlandet er med å på å forsterke inntrykket av at engasjementet omkring donasjoner og gaver var et regionalt fenomen. Gavene kom i stor grad

---

¹¹³ 37 artikler/tilfeller

¹¹⁴ 22 artikler/tilfeller

¹¹⁵ 12 artikler/tilfeller

¹¹⁶ 43 donasjoner

¹¹⁷ 10 donasjoner

¹¹⁸ 20 tilfeller

¹¹⁹ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 62

¹²⁰ *Budstikken* nr. 39/40, 19. juli 1808: 155

¹²¹ *Budstikken* nr. 41/42, 23. juli 1808: 164

fra Christiania, Fredrikshald og Fredrikstad, samt mindre områder på Østlandet. Blant de første som startet å donere og gi gaver finner man John Collett. Grunnet hans engasjement og hengivenhet til dette arbeidet ble han en viktig organisator i arbeidet med å fordele og sende ut donasjonene, og mange av Budstikkens artikler kommer fra nettopp ham. Collett selv så sitt bidrag som en naturlig følge av sin stilling i samfunnet. Collett deltok ikke i krigføringen, og han så det derfor som en samfunnsplikt å bidra på andre måter. Iallfall var dette holdningen han ga uttrykk for utad: ”Så anseer jeg ingen Opofrelse, for at lindre disses Kaar, at fortjene Tak af kjer Ven, langt mindre offentlig Roes; det er en Pligt som enhver retskaffen Nordmand maa føle sig forbunden til og som han med varm Beredvillighed maae ønske at opfylde.”¹²²

Etter hvert som gavestrømmen økte ble det satt ned en kommisjon til å forvalte og fordele gavene slik at de nådde frem til flest mulig på best mulig måte. Dette arbeidet ble ledet av militære og sivile medlemmer med forankring i Christiania. John Collett var blant kommisjonens deltakere.¹²³ En av grunnene til at denne gavestrømmen økte skyldes økt giverglede fra Danmark. Sammen med Østlandet var gavene fra Danmark en viktig kilde til å lette soldaters og etterlattes hverdag. Målt i antall var ikke gavene så mange, men størrelsen på gavene var desto større. I tre tilfeller sendte også det kongelige Finanskollegium penger til Christian August på vegne av ”danske Brødres Gavmildhed”¹²⁴. I alt ble det samlet og sendt en sum av 50.000 riksdaler for å lette på situasjonen.¹²⁵ Pengene var øremerket til ”de norske Krigere og til Understøttelse for disses Enker og Børn.”¹²⁶ Collett forsøkte også, med hell, å vekke entusiasmen hos handelsmenn i København. Av disse fikk man også en rekke penge- og matgaver sendt til Norge.¹²⁷

Stil, språk og framstillingsform

Fremstillingsformen i artiklene som omhandler donasjoner har ikke samme oppbygging eller formelle stil som en kunne finne i krigsrapportene. Noen felles mal slik det var mulig å spore i

---

¹²² *Budstikken* nr. 7/8, 27. april 1808: 29

¹²³ *Budstikken* nr. 43/44, 4. august 1808: 171

¹²⁴ *Budstikken* nr. 52/53, 4. oktober 1808: 208

¹²⁵ *Budstikken* nr. 49, 7. september 1808: 190, *Budstikken* nr. 52/53, 4. oktober 1808: 208 og *Budstikken* nr. 54/55, 9. november 1808: 212

¹²⁶ *Budstikken* nr. 54/55, 9. november 1808: 212

¹²⁷ *Budstikken* nr. 27, 13. juni 1808: 104, *Budstikken* nr. 36, 2. juli 1808: 137 og *Budstikken* nr. 37/38, 9. juli 1808: 146

krigsrapportene er ikke tilfellet her. Artikkene er ulike, selv om de inneholder mange felles punkter, som informasjon om givere, hva som blir gitt og hvem som skulle motta de ulike gavene. Ofte bærer artiklene preg av å være kvitteringer på at gaver har blitt sendt av gårde eller mottatt, som i Budstikken nr. 10: ”Transporten, som afgik d. 29de April til Kongsvinger Fæstning, er lykkelig fremkommen.”¹²⁸ Andre ganger er det listet opp i korte og konsise trekk om gaver, mottakere og givere.¹²⁹ Det er også artikler som er ment som takketaler for bidrag som har blitt mottatt. Prost Fichtenhagen skriver til Collett etter å ha mottatt levnetsmidler til trengende familier: ”De stakkels Trængende have med Glædestaarer og de varmeste Velsignelses Ønske over de ædle Givere modtaget dette og Alt – og megen Nød er afhjulpen.”¹³⁰

At artiklene er ulike preges også av språket og stilen. Det er ikke noe fast mønster i hvordan artiklene blir bygget opp språklig. I tilfeller hvor artiklene fungerer som kvitteringer er språket kort og konsist, mens i tilfeller hvor det sendes inn takk for mottatte donasjoner er tonen og språket fullt av følelser og engasjement. Noe av dette skyldes at artiklene omtaler forskjellige ting, men det har og med hvem som sendte inn og formålet med artikkelen eller brevet. Det primære formålet med krigsrapportene var ikke å informere Budstikkens lesere, men å avlegge rapport fra en offiser til en annen. Innhold, sjanger og form preges deretter. Artiklene som omhandler donasjoner derimot er skrevet av sivilpersoner og var sendt inn som brev fra en giver til en mottaker, eller som brev og innlegg i Budstikken. Dette påvirker innholdet og stilen i artiklene. De er ikke like formelle og preget av den offentlige stilen som krigsartikkene.

---

¹²⁸ *Budstikken* nr. 10, 3. mai 1808: 40

¹²⁹ *Budstikken* nr. 37/38, 9. juli 1808: 146-148

¹³⁰ *Budstikken* nr. 43/44, 4. august 1808: 171

Donasjonens særtrekk – lokal forankring til Østlandet

Hva var så formålet med å trykke artikler som omhandler donasjoner? Rent bortsett fra å gi leserne innblikk i de patriotiske handlingene som ble foretatt, må artiklene også ha ført til at flere bidro. Collett så det å donere som en borgerplikt som enhver nordmann måtte føle seg pliktet til å følge opp. Oberst Blücher sier noe liknende når han takker for gaver som er sendt til han: ”Atter i Dag har jeg modtaget et Beviis paa den Godhed og Patriotisme, som Christianias Borgere udmærke dem med, naar det gjelder Fædrenelandet.”¹³¹ Gjennom en slik bruk av retorikk og ordbruk mintes Budstikkens lesere på at de hadde et medansvar for landets forsvar. Dette kommer best til syne i en av John Colletts skriv i Budstikken. Hans henvendelse til Københavns kjøpmenn er så vidt nevnt. Her skildret han Norges stilling i krigen, noe som viste seg å bære frukter. Liknende brev sendte han også til borgere i Norge, og retorikken var klar. Det var en oppfordring om at borgere skulle kjenne sin besøksstid og bidra til fellesskapet. I Budstikken nr. 11 skriver han: ”Jeg skrev til adskillige Bekjendtere i nogle af de nærmeste Byer, at Christianias Indvaanere havde afsendt en stor Deel med Forfriskningsvare til vore stridende Brødre. Hr. Raadmand Dahl paa Fredrikshald har med sædvanlig Virksomhed og med inderlig Glæde antaget dette Vink.”¹³² Deretter følger en fortegnelse over det bidrag Dahl ga til de kjempende soldater.

Tekstene som tar for seg donasjoner kan tolkes som et forsøk på å spre budskapet om giverglede og engasjement. Ser man på tekstene og på antall innsendte gaver og givere er det ikke tvil om at mange lot seg engasjere. I Budstikken nr. 11 kan man lese et brev og donasjon fra sognepresten i Asker. Han skriver på vegne av Askers allmue at ”Vor brave Lensmand Østensen har ved Budstikken ladet os opfordre til at yde efter Evne et Bidrag af Fødemidler”.¹³³ I så måte må Budstikken ha bidratt til at flere bidro. Likevel kan man spørre seg om hvor utbredt dette samfunnsengasjementet var. Forankringen til Østlandet både når det gjelder mottak og avsender viser at givergleden som ble presentert i Budstikken var et regionalt fenomen. Det er herfra de fleste mottakere og avsendere av donasjoner kom fra. Betyr det at befolkningen ellers i landet var mindre engasjerte i begivenhetenes gang? Analysen av Budstikken kan ikke gi noe klart svar på det, men det regionale preget kan skyldes flere ting.

---

¹³¹ *Budstikken* nr. 10, 3. mai 1808: 40

¹³² *Budstikken* nr. 11, 6. mai 1808: 43

¹³³ *Budstikken* nr. 11, 6. mai 1808: 42

For det første kan det skyldes det faktum at det var Østlandet som ble hardest rammet av isolasjonen, og befolkningen herfra som fikk kjenne krigen tettest på kroppen. For det andre kan den regionale forankringen skyldes at det var geografisk, sosial og kulturell nærhet mellom regjeringskommisjonen og de som bidro. Regjeringskommisjonens medlemmer oppholdt seg i Christianiaområdet og på Østlandet, og de hadde tett kontakt med embetsmenn og kjøpmenn fra samme samfunnsjikt, og de utvekslet tanker med disse. Det kan hatt innvirkning på oppslutningen fra giverne. Det faktum at regjeringskommisjonens medlemmer bestod av menn fra både handels- og embetsstanden kan ha bidratt til å skape en felles korpsånd og samhørighet i arbeidet med å gi til de trengende. Nært knyttet til dette siste punktet er forholdet mellom Falsen og regjeringskommisjonen på en side og pågangsdriverne for organisering av donasjonene på en andre siden. John Colletts arbeid med organiseringen og fordelingen av donasjoner har allerede blitt nevnt. Colletts og Falsens agenda var nok sammenfallende; å sørge for at trengende soldater og pårørende fikk den støtte de trengte. Det kommer til uttrykk i den spalteplassen Falsen ga giverbrevene i Budstikken, noe som igjen var med på å lette Colletts arbeid med å samle inn og skape engasjement rundt donasjonene. At både Falsen, Collett og regjeringskommisjonen hadde sin tilhørighet til Østlandet kan derfor være med på forklare den regionale tilknytningen som donasjonene fikk.

For det tredje kan det regionale aspektet omkring donasjonene skyldes at selv om Budstikken skulle være en nasjonal avis, så var hoveddelen av bladets lesere knyttet til Østlandet og Christiania. Det igjen kunne innvirke på de redaksjonelle valgene til Falsen. Hvis leserkretsen var konsentrert på Østlandet kan fokuset på givergleden på Østlandet og sees som et forsøk på å skape en fellesskapsfølelse blant Christianias kjøpmenn. Handelseliten i Christiania var ikke kjent for å ha sammenfallende interesser med kongen og regjeringskommisjonens politikk. Falsens fokus på donasjoner fra Østlandets befolkning blir fra et slikt perspektiv et forsøk på å vise at folket samlet seg rundt en felles sak – forsvaret av landets grenser. På tross av at donasjonene gir uttrykk for å være et regionalt fenomen så henvender Budstikken seg til alle landets innbyggere. Det kommer særlig til uttrykk i artiklene som er karakterisert som oppbyggelige artikler. Om artiklene om donasjonene og gavene ga Budstikken et regionalt preg så ble det balansert ved Falsens kommentarer samt andre artikler som går under samlebetegnelsen oppbyggelige artikler. Alle regionale trekk ble utvisket for fokuset på en nasjonal identitet og Norge.

2.4 Oppbyggelige artikler

Tema og innhold

I Budstikkens utgave nr. 34 kan man lese følgende:

Folkets Trofasthed og Mod overalt er det samme – At det eenstemmigen har svoret Hevn og Had til den Nation, fra hvilken, som af Pandoras Æske, alle Jordens Uheld udvælde – som med Guld tilkjøber sig Allierede, for siden med Troløshed at lade dem i Stikken: som gjøder sin Handel med Blod og paa gyldne Vægtskaale vejer Fordelen af Menneskeslægters Undergang og Ødeleggelse! Vedbliver ædle Nordmænd at sætte Mod og Standhaftighed imod disse Kræmmers feige Niddingsangeb – de vove ikke i ærlig Kamp at see de forbittrede Nordmænd under Øjnene: Eders Mod, Eders Trofasthed, Eders Hengivenhed for Konge og Fødeland er ikke Virkning af slavisk Tænkemaade.¹³⁴

Teksten er skrevet av Falsen og står som en kommentar etter britenes angrep på Kristiansund. Det er en engasjert og følelsesladet Falsen som ytrer seg om de begivenheter som påvirket Norges befolkning i en vanskelig tid. Her er det mulig å spore sinne, sorg og frustrasjon; glede og engasjement. Å sammenlikne sin fiende med Pandoras eske og kalle deres handlinger resultatet av kremmeres feige nidingsangrep er ikke noe vi kan spore i krigsrapportene. En analyse av de 57 artiklene som er kategorisert som oppbyggelige artikler viser at dette er artikler av en helt annen karakter enn artiklene om donasjoner og krigsartikler. Det er artikler som gir kommentarer til spesifikke begivenheter som kommentaren ovenfor eller kommentarer i forbindelse med mottak av gaver. Det er i alt 28 artikler som kan defineres som slike kommentarer, og i 22 av tilfellene er de skrevet av Falsen. I de resterende 6 tilfellene finner man blant annet Christian August¹³⁵ eller andre, som pastor Wulfsbergs kommentar til en ung soldats død.¹³⁶ Videre inneholder de oppbyggelige artiklene dikt¹³⁷, og Falsen bidrar også her med 12 av de. I tillegg er det 9 dikt som er skrevet av andre, og i ett tilfelle er det også skrevet et utdrag fra et teaterstykke.¹³⁸ Diktene er av lengre og kortere karakter. I noen tilfeller står de trykt uten noen nærmere kommentar, mens andre ganger er de å finne midt i blant Falsens kommentar. Nært knyttet til diktene finner man

---

¹³⁴ *Budstikken* nr. 34/35, 1. juli 1808: 133

¹³⁵ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 61-62

¹³⁶ *Budstikken* nr. 29/30, 23. juni 1808: 114-115

¹³⁷ 21 tilfeller

¹³⁸ *Budstikken* nr. 54/55, 9. november 1808: 213-216

hyllest til Christian August og til Kong Fredrik VI, hvor fire av disse er skrevet til Christian August¹³⁹, mens en er til Kong Fredrik.¹⁴⁰ Hyllesten til disse er kommentarer, sanger eller dikt. Er det dikt til en av disse er de ikke kategorisert som dikt, men som hyllest. Man kan også lese rapporter fra gravferder blant disse artiklene.¹⁴¹

Stil, språk og framstillingsform

Innholdet i de oppbyggelige artiklene er så forskjellige at er det vanskelig å se fellestrekk, og noen felles mal er det ikke mulig å spore. Diktene og prologen er skrevet i en patriotisk stemning, med fokus på Norge, norske helter og norsk heltemot. Eksempler på dette blir presentert senere i kapittelet. Kommentarene som blir trykket står i sjangermessig kontrast til de saklige artiklene om krigen. Enkelte fremstår som skrytelister, liknende de som står i rapportene. Til forskjell fra skrytelistene som stod i krigsrapportene, sto disse tekstene som løsrevne historier og fortellinger. Derfor karakteriseres de som oppbyggelige artikler og ikke som en del av krigsrapportene. Eksempel på det finner man i Budstikken nr. 16/17 hvor Falsen trykker et brev fra Christian August som ”characterisere vore Troppers uforfærdede Mod og Tapperhed”.¹⁴² Deretter følger anekdoter om hvordan soldater har ydmyket svenskene. Blant fortellingene kan man lese om en offiser som ble skutt i brystet, men som ble reddet av lønningssedlene han hadde i brystlommen. Sedlene ble ødelagt, men ”endskjønt saaret vedblev Capitainen at anføre Compagniet”.¹⁴³ Andre kommentarer er ren hets av fiendens oppførsel, eller lovtaler av nordmenns mot og karakter.

I rapportene fra gravferdene er tonen en annen. De er preget av alvor og sorg. Kommentarene fra gravfølget er med på å gi soldatenes skjebne et mer personlig ansikt utad og må ha beveget leserne. Det skapte et annet bilde av krigen enn nøytrale rapporter hvor man ”beklage [vi] Tabet af 50 Døde” soldater.¹⁴⁴ Beveget må man og ha blitt av en soldats dikt og hyllest til en nær venn som gikk bort i en av krigens første dager. Et dikt preget av sorg, ydmykhet og håp. Blant strofene kan man lese:

---

¹³⁹ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808:66-67, *Budstikken* nr. 39/40, 19. juli 1808: 156 og *Budstikken* nr. 46, 16. august 1808: 178-179

¹⁴⁰ *Budstikken* nr. 32/33, 29. juni 1808:126-128

¹⁴¹ *Budstikken* nr. 22, 27. mai 1808: 87-88, *Budstikken* nr. 29/30, 23. juni 1808:113-115

¹⁴² *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808:61

¹⁴³ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 61

¹⁴⁴ *Budstikken* nr. 5/6, 23/24. april 1808: 18

Græd ei ømme Moder! For din Søn,
Som i favre Ungdom maatte segne;
Stands din Taare Søster! – Stor og skjøn
Heltens Løn er hist i Sælheds Egne.
Fødeland og Konge paa hans Grav
Her taknemmelig et Minde sætte;
Norges eviggrønne Graner flette
Ham en Krands, hvis Løv ei falde af.¹⁴⁵

Det viktigste fellestrekket for de oppbyggelige artiklene er ikke temaet for artiklene, men bruken av retorikk og samlende betegnelser og kjerneord. I de oppbyggelige artiklene knyttes leserne sammen med soldatene. Det blir brukt en retorikk som omhandler et felles ”vi” som står i motsetningsforhold til fienden eller ”de andre”, og retorikken viser at Falsens ønske var at Budstikken ikke skulle være et regionalt organ slik artiklene om donasjoner kunne gi inntrykk av, men et blad for alle nordmenn.

De oppbyggelige artiklenes særtrekk – nasjonal identitet

Krigen mot Sverige og Storbritannia var en krig som rammet hele Danmark–Norge. Flåteranet og bombingene av København følte samlende for hele dobbeltmonarkiet, også i Norge.¹⁴⁶ Det var Helstaten som var i krig, men det er forhold i Norge som er hovedfokus for Budstikken og Budstikkens lesere. Det kommer frem når man ser nærmere på hvem Budstikken henvender seg til. I enkelte tilfeller kan man lese at dansker og nordmenn kjemper en felles sak. Som en kommentar til en donasjon som var mottatt fra Danmark skriver Falsen følgende:

Rystet til Kamp ved det troløse Anfald paa Sjælland, fnøs den [Norges dåd] af Harme ved ikke at kunne ile den betrængte Kongestad til hjælp – nu raser Krigen i dens eget Skjød og danske Brødre søge at lindre de Saar den slog – o! det er skjønt! denne ædle

¹⁴⁵ *Budstikken* nr. 43/44, 4. august 1808: 172

¹⁴⁶ Bagge og Mykland, *Norge i dansketiden*: 284

Samfundsand, vor gode Sag, skulle som beskjærmende Genien omsvæve
Tvillinglandet og gjøre det Folk uovervindeligt som veed at døe for Landets Hæder. ¹⁴⁷

Teksten henviser både til flåteranet og angrepet på København i 1807, samt den pågående krigen i Norge. Krigen binder nordmenn og dansker sammen. Falsen benytter seg av ord som *brødre* og *Tvillinglandet*. Han forsterker felleskapsfølelsen ved å bruke betegnelser som *vor gode Sag* og at man skal dø for *Landets Hæder*. Men bruken av en slik retorikk er heller unntaket enn regelen. I de oppbyggelige artiklene er det kun i fem utgaver av Budstikken at dansker og Danmark nevnes, og det er kun i sitatet ovenfor at dansker og nordmenn omtales som ett felles folk som kjemper en felles sak. De gjennomgående trekkene for de oppbyggelige artiklene er fokuset på nordmenn og Norge. I første nummer skriver Falsen: ”Det første Skud paa Norges Bund i denne Krig er da løsnet – løsnet med det Mod der sømmer Norges Mænd og Heltes Afkom.”¹⁴⁸

Men Falsen stopper ikke med å henvende seg til nordmenn. Han bygger videre på tanken om en norsk nasjonal identitet og benytter den for å samle folket i en vanskelig tid. Det gjør han ved å forsterke og fremheve de norske egenskapene gjennom tre elementer. Ved å fokusere på føde- og arnested, egenskaper ved naturen, samt fokuset på en felles kulturarv og historie. Ved å fokusere på disse punktene skiller han Norge og nordmenn ut fra sine omgivelser og skaper en felleskapsfølelse hos Budstikkens lesere. Om fødested kan man blant annet lese følgende: ”med Samhold og Mod skulle I væрге Eders Arnestæder; Eders Gods, Eders og Fædrenelandets Ære.”¹⁴⁹ Og i en annen anledning skriver Falsen at ”jeg anseer det for Pligt, ved enhver Leilighed at vække og nære vort dypt fornærmede Fædrenelands billige og retfærdige Harme”.¹⁵⁰

Det er ikke identitetsskapende i seg selv å skrive at Norge er nordmenns fødested eller å henvende seg til nordmenn, men hvis en spør seg hva som kjennetegner fødestedet og nordmenn, kommer man nærmere inn på den nasjonale identiteten Falsen bygget opp under. Falsen gikk ikke direkte inn på utstrakte skildringer om den norske naturen, men den nevnes og karakteriseres. Den levner ingen tvil om at det var snakk om norsk natur i forhold til for eksempel dansk. I dansk natur kan man ikke spore steder ”hvor fjeldene skjules med snehvide

---

¹⁴⁷ *Budstikken* nr. 36, 2. juli 1808: 137-138

¹⁴⁸ *Budstikken* nr. 1, 14. april 1808: 3

¹⁴⁹ *Budstikken* nr. 41/42, 23. juli 1808: 161

¹⁵⁰ *Budstikken* nr. 39/40, 19. juli 1808: 155

Dække, Over Skyen med knejsende Top”.¹⁵¹ Og hva er vel ikke mer kjent ved norsk natur enn fjell, men også de dype daler er typisk trekk ved norsk natur: ”Fra hvert Fjeld, fra hver en Dal Den Nordmænds Roes gjenlyde.”¹⁵² En kan altså spore et særegent norsk fødested i et område med en karakteristisk natur. Det som likevel skapte den sterkeste identitetsfaktoren var fokuset på en felles kulturarv og en felles historie.

I flere av tekstene benyttes norrøn mytologi og kultur for å si noe om de norske soldatenes mot og heder. Særlig legges det vekt på at nordmenn stammer fra Odin og Tor, og at ”vi” var avkom av norske vikinger. I Budstikken nr. 3 trykker Falsen følgende dikt:

Vort Fædreneland var ofte Kampens Bolig,
men aldrig var det graadig Uvens Hjem,
thi Odins Børn i Kampen slog saa trolig
At Fødeland og Huus laae trygt bag dem!¹⁵³

Hvem som her er ”grådig Uven” kan vel diskuteres, men det er ingen tvil om at det er nordmenn som var ”Odins Børn” og som kjempet så godt at hus og hjem ble trygget. Også andre enn Falsen benyttet seg av norrøn mytologi for å gi nordmenn en identitet. I Budstikken 32/33 følger det en hyllest til Kong Fredrik, sendt inn av en ikke navngitt forfatter. Hyllesten handler ikke om Fredrik som person, men om de dyktige krigerne han hadde til rådighet. Ei heller handlet diktet om dansker, men om nordmenn:

Der jubler Thors afkom, Din Kriger!
For hans dræbende Staal, for hans myrdende Blye
Skal Voldsmanden falde, skal Niddingen flye,
Thi Nordmannen staaer som det Fjeld han bestiger.
Og Norriges hæder og Vælde skal staae
Til Norriges skovklædte Fjelde forgaae.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ *Budstikken* nr. 32/33, 29. juni 1808: 126

¹⁵² *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 67

¹⁵³ *Budstikken* nr. 3, 21. april 1808: 12

¹⁵⁴ *Budstikken* nr. 32/33, 29. juni 1808: 126

Og sist men ikke minst ble de norske soldatene sammenliknet med sine forfedre. Arven fra vikingene og fra landets forfedre kommer best til uttrykk i Budstikken nr. 16/17 i en hyllest til Christian August. I diktet kan man lese følgende strofe:

De gamle Birkebeners Æt
Kjækt strider for den elskte Plet
Nedarvet fra Forfædre,
Med Kraft og Mod den Voldsmænd slaaer,
Og viser at den Alt formaaer
For gamle Slægt at hædre.¹⁵⁵

Men det er ikke bare eldre norsk historie i generelle vendinger som ble trukket frem. I to tilfeller trekker Falsen linjene tilbake til konkrete historiske begivenheter i norsk historie. Formålet var å vise at nå, som da, klarer norske soldater å fordrive fienden fra landets grenser. Det gjør Falsen ved å legge inn ulike henvisninger fra fortidige hendelser i sine egne tekster. Første gang en kan lese om dette er i Budstikken nr. 4 og andre gang i utgave 13. Etter slaget ved Toverud skriver Falsen blant annet: ”Vor Løn skal vorde skjøn og god, i hvad der end maatte spaaes af et eller andet Trolld, der, som vor Storm sang i Sinklars bekjendte Vise

’Altidens kun spaaer om Ulykker’.”¹⁵⁶

Falsen viser her til Edvard Storms dikt om Skottetoget under Kalmarkrigene i 1612. Diktet tar for seg hvordan norske bønder fordrev og drepte skotske leiesoldater som var på vei for å gjøre tjeneste under svensk flagg.¹⁵⁷ Siste linje er hentet direkte fra Storms dikt, linje 2, strofe 5.¹⁵⁸ Etter slaget i Kristiansund 11. mai kan man i Budstikkens utgave nr. 13 lese om Peder Hovlands modige handlinger. Han blir trukket frem som en handlekraftig og dyktig soldat, og Falsen legger vekt på at Peder Hovlands modige handlinger kaster et nytt lys over hans navnbroder Thor Hovland: ”I brave Kysværnsmand der fulgte Peder Hovland, som de Norske

---

¹⁵⁵ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 65

¹⁵⁶ *Budstikken* nr. 4, 22. april 1808: 16

¹⁵⁷ Thomas Michell, *Historien om Den Skotske Ekspedisjon til Norge i 1612*, Kvam 1997: 49-60

¹⁵⁸ *Op.cit.*: 82

i 1716 fulgte Thor, Eders Aarvaagenhed og Raskhed skal falde Eders Vaabenbrødre til lignende Daad – Fienderne skulle ikke finde Norges Sønner sovende.”¹⁵⁹.

Siste linje er en direkte henvisning til beretningen om Thor Hovland og slaget ved Norderhov prestegård i Ringeriket mars 1716. Thor og andre soldater skal ha klart å overrumple svenske soldater mens de sov.¹⁶⁰ Noe liknende, hevder Falsen, skal ikke kunne skje i Norge når man har menn som Peder Hovland og hans våpenbrødre til å vokte landet. Falsen bygger med andre ord opp en nasjonal identitet som Budstikkens lesere kan identifisere seg med, og han forsterker synet på den modige og kjekke nordmannen ved å vise at de innehar et mot og standhaftighet som må ha virket oppmuntrende i en vanskelig tid. Men fokuset på en nasjonal identiteten forsterkes hvis det er en motstand det kontrasteres mot – eller et ”de”. Leser man Falsens innlegg er det ingen tvil om hvem nordmannen stilles opp mot.

Meningen med bruken av ”vi” og den norske nasjonalidentiteten ser ikke ut til å være ment å skulle skille nordmenn fra dansker, man lot bare være å nevne dem. I 34 tilfeller nevnes det ord og vendinger som karakteriserer egenskaper eller kjennetegn ved nordmenn. Det er uttrykk som ”Odins børn”, ”brave og hederlige nordmenn” og ”nordmannen er fri”, for å nevne noe. Liknende skildringer av danskene og Danmark nevnes derimot kun seks ganger, og flertallet av disse er uttrykk som ”vore danske brødre”. I 13 tilfeller er det felles synonymer mellom nordmenn og dansker, synonymer som ”Nordboers trofasthed” og ”tvillingfolket”.

”De andre”, eller fienden, er britene og Storbritannia. I rapportene om krigshendelsene ble Norge angrepet av to fiender, Sverige og Storbritannia. Når fienden beskrives er det kun Storbritannia og briter som trekkes frem. Personskildringer eller karakteristikker av svensker eksisterer ikke i Budstikken. De omtales som svenske soldater eller fienden, men ikke noe mer. Personkarakteristikk og synonymer om briter finner man i 9 tilfeller. Flertallet av disse er bruken av ordet ”røver”. Av de oppbyggelige artiklene, og tekstene til Falsen særskilt, er det 5 numre hvor Falsen lar sitt sinne og frustrasjon gå utover britene. Når jeg hevder at det i Falsens tekster og i de oppbyggelige artiklene kun finnes en fiende eller ett ”de” så forklarer jeg det på tre måter. For det første er ikke svenskene og deres oppførsel hovedfokus i en eneste av Falsens reprimander. Når de nevnes trekkes de frem som en nasjon og et folk som har blitt lokket av britenes slu taktikk: ”Hva de Stater have vundet, som lode sig daare af

---

¹⁵⁹ *Budstikken* nr. 13, 12. mai 1808: 50

¹⁶⁰ Oscar Albert Johnsen, *Norges Historie – Tidsrummet 1660-1746. Bind 5, del 1*, Kristiania 1911: 170-171

Briternes troløse Venskab, det bevidne de senere Tidens Tildragelser med blodig Skrivt – det beviser det Neapolitanske – Riges, Østerrigs, Preussens, og nu Sverrigs Skjæbne; hvad der blev de Landes Lod som hylde Britanniens Scepter.”¹⁶¹

For det andre er det britenes oppførsel som trekkes frem som klandreverdigg og ikke svenskene, på tross av at begge nasjoner bedrev klandreverdigg handlinger. Etter at svenske soldater brøt en våpenstilsstandsavtale ved Berby, som de selv hadde vært med på å undertegne, kan man skimte en viss harme i Christian Augusts rapport. Men rapporten holder seg innen for den saklige og rapporterende stilen som var vanlig i rapporter. Som et supplement til denne artikkelen følger det en rapport fra Kongsberg, hvor britiske fanger av høyere rang hadde fått oppholde seg fritt mot å gi et æresord på ikke å forlate byen. Det skjedde likevel, flere offiserer hadde brukt denne friheten til å rømme byen. Av de to hendelsene, hvor man i begge tilfeller har brutt et æresord, er det britenes karakter som blir fremhevet. Om en britisk kaptein som hadde brutt sitt ord kan man lese at han ”var anset for en af de agtværdigste blandt de paa Kongsberg værende engelske Krigsfanger, og at man ikke havde formodet, at han saa skjændigen vilde have brudt sit Løfte.”¹⁶² Falsen konkluderer med at ”dog, i et Land hvor alting er Handel, og hvor Ministeriet ikke undseer sig ved offentligen at trafiquere en gros med Troløshed, kan det ikke forundre, at see Nationens enkelte Kræmmere at udhøkre denne Vare, hvor det kan lykkes dem”.¹⁶³ I sitatet er det ikke snakk om svensker. Det er britenes troløshet og deres karakter som blir trukket frem. Det er i tråd med tendensen gjennom alle artiklene. Det er britene, ikke svenskene, som er skyld i landets tilstand. Falsens ytringer og beskrivelser av britenes oppførsel er et interessant tema for hvordan man skal forstå Budstikken som avis, og vil bli en sentral del av kapittel fire

For det tredje er Falsen konsekvent på hvem det er som er kilden til den krigstilstanden man er kommet opp i. Det er britene som startet krigen mot Danmark-Norge, og det var britene man satte seg opp mot og som ble Norges fiende og motpart. Hvis Falsen og regjeringskommisjonen hadde en slik oppfatning av årsaker og virkninger til krigen kan det til en viss grad være med på å forklare fokuset på britenes oppførsel i krigartiklene, samt fravær av å nevne Danmark-Norges krigserklæring. Fra et slikt ståsted var krigen allerede i gang i 1807, og svenskene innfall var et resultat av britisk politikk. Da er ikke spørsmålet om å

---

¹⁶¹ *Budstikken* nr. 34/35, 1. juli 1808: 134

¹⁶² *Budstikken* nr. 37/38, 9. juli 1808: 144

¹⁶³ *Budstikken* nr. 37/38, 9. juli 1808: 145

trykke krigserklæringen eller ei like relevant for en redaktør, da krigen allerede hadde vart i ett år.

Ser man artiklene om krigens begivenheter, om donasjoner og de oppbyggelige artiklene under ett så kan man på lang vei forstå Aall når han hevdet at Budstikken var med på å spre en patriotisk og varm stemning blant dens lesere. Donasjonene og krigsrapportene var isolert sett med på å spre en slik stemning, men det forsterkes gjennom de oppbyggelige artiklene og fellesskapsfølelsen disse ga. Likevel er det en type artikler som ikke har blitt lagt vekt på så langt i analysen, og som bidrar til at Budstikkens særegne karakter. At Budstikken var et blad opprettet av regjeringskommisjonen ble det aldri lagt skjul på. Det står også på trykt på samtlige av avisens forsider. Det kom til uttrykk ved at de fikk førstehåndsrapporter fra offiserer som hadde vært til stede ved de ulike trefningene, samt mulighet til å plukke ut relevante rapporter som skulle trykkes. At Budstikken styres i regi av regjeringskommisjonen kommer likevel best til syne i artikler som kan karakteriseres som formaninger. Det er artikler hvor regjeringskommisjonen bruker Budstikken som et direkte talerør til sine lesere. Men hva var det de kommuniserte til landets befolkning?

2.5 Formaninger

Tema og innhold

Ved siden av krigen, donasjonene og de oppbyggelige artiklene er det enkelte artikler som ikke har blitt nevnt. Det dreier seg om artikler hvis innhold er mindre viktige når Budstikkens egenart skal analyseres. Det skyldes at de er få i antallet, og at de ikke gjennomgangstemaer i Budstikken. Dermed er de ikke med på å prege avisen slik krigsrapportene og de oppbyggelige artiklene gjør. Blant disse artiklene finner man en avhandling, skrevet av Professor Kjerulf, med tittelen ”*Om Krigstilstand er uværdig for Menneskets moralske Natur?*”¹⁶⁴ Andre artikler omhandler organisering av kornfordeling, og noen tar for seg samfunnsutvikling og utnytting av naturressurser man har tilgjengelig, særlig bruk av mose

---

¹⁶⁴ *Budstikken* nr. 50, 12. september 1808: 195-196

som erstatning for korn. Nært knyttet til sistnevnte artikler finner man artikler som inneholder formaninger fra regjeringskommisjonen til landets befolkning. I alt er det 10 formaninger hvor regjeringskommisjonen bruker Budstikken som et direkte talerør til folket.

Stil, språk og framstillingsform samt særtrekk

Tonen og stilen i formaningene er sammensatt, alt etter emnet som blir kommentert, og det kan være misvisende å kalle alt formaninger. Et særtrekk er det heller ikke lett å finne blant disse artiklene. Det er ikke kun irettesettelser og advarsler, men mer en blanding av beskjeder og påbud fra regjeringskommisjonen. Tekstene inneholder også bønn og oppfordring til befolkningen. Tematisk kan innholdet i formaningene deles inn etter seks emner. Det mest omtalte emnet må leses i kontekst med artikler som bygger opp under fordelene ved å bruke mose som surrogat for korn. Falsen lar trykke fire artikler som omhandler dette emnet. Det gjelder både vitenskapelige tekster, men også befolkningens egne erfaringer med bruk av mosen. Hele tre artikler som kan karakteriseres som formaninger følger disse artiklene. Falsens formaninger tyder på at befolkningen var skeptisk til å bruke mosen som mat. I Budstikken 34/35 kan man lese: ”Ved disse og flere Patriots Bestræbelser haaber Regjeringskommissionen, at den i en Ammestue eller en Brændeviinskippe udklækkede latterlige Fordom om Skadelighed af en Vext, der længe er bleven brugt og af alle Læger anpriist som Lægemedel, tilligemed alle de i den Anledning digtede Fabler snart ville forsvinde-.”¹⁶⁵

I Budstikken 43/44 er Falsen mer fortvilet. Muligheten for å samle inn islandsk mose ble mindre ettersom vinteren nærmet seg, og likevel observerte Falsen at befolkningen ikke samlet inn mose. Falsen spør seg: ”I Flesberg finder man sig vel af Mosens Brug, der indsamles den i Tide, og gjemmes til Nødens Tid – hvorfor vil Almuen ikke overalt gjøre det samme?”¹⁶⁶ Videre konstaterer han at det ikke vil skade noen å samle inn mosen. Han avslutter sin formaning og bønn med å fastslå at det er vanlig å være skeptisk til nye oppdagelser, men at man må la tvilen komme det nye til gode: ”Man tvivlede ligeledes før om Inoculationens Nytte; man tvivler jo fremdeles om den endnu heldigere Vaccination – det

---

¹⁶⁵ *Budstikken* nr. 34/35, 1. juli 1808: 136

¹⁶⁶ *Budstikken* nr. 43/44, 4. august 1808: 169

Gode gaaer langsomt frem, men det seirer, og Savnet vil vorde dobbelt smerteligt for dem i hvis Magt det havde staaet at forekomme det.”¹⁶⁷

Tematisk følger det formaninger om kaperfart mot svenske fiskebåter¹⁶⁸ samt konsekvensen av ryktespredning¹⁶⁹. Regjeringskommisjonen og staten stilte seg positive til kaperfart. Etter flere vellykkede kaperekspedisjoner skriver Falsen: ”Det viser sig altså [...] at Kaperiet, drevet med Mod og efter en klog Plan, kan bringe Guld til Norges Kyster, skaffe Raad mod Handelens Dvale, og gjøre Norges raske Krydsere fryktelige som Fortidens Vikinger.”¹⁷⁰ I proklamasjonen fra regjeringskommisjonen legges det likevel begrensninger på kaperfarten. På tross av at man er i krig kunne man ikke godkjenne at ”fattige Almuesmænd, som skjønt de ere Undersaatter af en fiendtlig Magt, blot søge Livs-Ophold ved Fiskerie paa deres eget Lands Kyster, forstyrres i denne deres uskyldige Næringsvei.”¹⁷¹ Senere endret man denne proklamasjonen noe og fastslo at svenske fiskebåter med en besetning på flere enn fire skulle ikke falle under den forrige proklamasjonen.¹⁷²

I artiklene om ryktespredning kommer den formanende og irettesettende tonen klart frem. Artiklene kommer som en konsekvens av ryktet om at stort antall av svenske soldater hadde rykket inn over Ørje bru. I Budstikken nr. 9 skriver Christian August om dette problemet: ”Generalcommandoen har flere Gange gjort den ubehagelige Erfaring, at ei allene overdrevne, men aldeles falske Rygter ere blevne udsprede og saaledes unødvendig Allarm foraarsaget.”¹⁷³ Christian August ber regjeringskommisjonen om å handle, og anmoder om at det bør ”offentlig bekjendtgjøres for Almuen, at enhver, som udspreder falske Rygter, eller giver overdrevne og uriktige Efterretninger om Fienden, derfor bliver ansvarlig og derefter med passende Straf at ansee, som en der handler mod Landets Interesse”.¹⁷⁴

Andre tekster som går inn under begrepet formaninger går på utfordringen med matmangel og de vanskelige tidene landets innbyggere var kommet opp i. Blant formaninger som tar for seg slike emner finner man befolkningens forhold til husdyr. I Budstikken 16/17 kan man lese regjeringskommisjonens pålegg om at borgere i byer skulle merke husdyrene sine. I

---

¹⁶⁷ *Budstikken* nr. 43/44, 4. august 1808: 170

¹⁶⁸ 2.stk

¹⁶⁹ 2.stk

¹⁷⁰ *Budstikken* nr. 39/40, 19. juli 1808: 153

¹⁷¹ *Budstikken* nr. 5/6, 23/24. april 1808: 23

¹⁷² *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 65

¹⁷³ *Budstikken* nr. 9, 29. april 1808: 36

¹⁷⁴ *Budstikken* nr. 9, 29. april 1808: 36

vanskelige tider kunne man ikke ha luksusen av å holde unødvendige husdyr, da de spiser maten som mennesker trenger. Dyr som ikke var merket ville bli avlivet.¹⁷⁵ En annen formaning tar for seg bortsetting av dyr på sætra. Formålet med dette var at kyr og hester ikke skulle falle i fiendens hender.¹⁷⁶

Det siste emnet som går inn under formaninger om mat og utfordringer knyttet til dette dreier seg om innsamling av korn. Under vanskelige forhold på Østlandet hadde regjeringsskommisjonen sett seg nødt til å åpne militærmatmagasinene for å fø på lokalebefolkningen. På høsten i 1808 så kommisjonen seg nødt til å oppfordre befolkningen om å betale tilbake det de hadde fortært. I en artikkel på to og en halv side bruker regjeringsskommisjonens medlemmer plass til å bygge opp et resonnement som må ha påvirket Budstikkens lesere. Falsen spiller på fedrelandskjærlighet og på folkets samvittighet, ikke så ulikt retorikken som ble brukt vedrørende donasjoner og oppbyggelige artikler. Staten og soldatene sørget for at folket var trygge på våren og sommeren, og at de kunne dyrke jorden i fred og ro. Nå som kornet var høstet måtte befolkningen gjøre opp for seg i den gode saks navn. Teksten bærer preg av at å gi tilbake skal være en frivillig handling av Østlandets befolkning. Falsen sier selv at ”Ydelsen forlanges ikke som Skat eller Gave”¹⁷⁷, og man skulle få økonomisk kompensasjon for det man ga. Å betale staten det man skylder ble sett på mer som en selvfølge enn et krav. Likevel var det ikke noe alternativ å ikke bidra:

Skulde – det vi ikke formode – nogen Gaardbruger i den Grad miskjende saavel sin Pligt, som sin Fordeel, at han skulde nægte godvilligen at præstere hvad han til Landets Forsvar maatte kunne afsee, vil Commissionen blive nødsaget, ved Udskrivning, at tvinge de gjenstridige at medvirke til Opnaaelsen af det lige almeenvigtige Formaal.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 64-65

¹⁷⁶ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 65

¹⁷⁷ *Budstikken* nr. 47/48, 30. august 1808: 187

¹⁷⁸ *Budstikken* nr. 47/48, 30. august 1808: 188

2.6 Avslutning

På de foregående sidene har Budstikkens tema og innhold blitt kartlagt. Tematisk har Budstikken blitt delt inn i fire emner: krigsrapporter, donasjoner og gaver, oppbyggelige artikler samt formaninger. De resterende 10 artiklene er kortere omtalt. Hvilke slutninger kan man så trekke ut fra dette kapitlet? For det første er det en klar tendens at man i Budstikken forsøkte å tone ned de negative sidene av de ulike hendelsene som befolkningen ble utsatt for. Det kan synes som tanken med oppbyggingen av artiklene var at man ikke ønsket å svartmale situasjonen og gi leseren større bekymringer enn hva som var nødvendig. Krigsrapportene tar for seg de fleste hendelsene til sjøs og til lands, og seire og tap får like stor spalteplass. Likevel er det et fokus på norske soldaters heltemot i møtet med en overlegen fiende. Det forsterkes ved bruken av skrytelister som fulgte med rapportene.

For det andre skulle Budstikken virke samlende i en vanskelig tid. Det kommer klart frem i konstruksjonen av og oppbyggingen rundt en nasjonal identitet og bruk av ord og vendinger som ”vi” og ”de”. Den samlende effekten forsterkes ved at folket bidro økonomisk i en vanskelig situasjon. Det kommer til uttrykk i de ulike artiklene om donasjoner som ble gitt og trykket i avisen.

Samtidig legger regjeringsskommisjonen føringer på avisens innhold. De påpeker at de ønsker å bekjempe rykter, og at befolkningen skal holde seg til Budstikken rapporter og beskjeder for å få vite hva som skjer. Man skulle ikke ”låne øre” til andre instanser.

Det ble også, enten bevisst eller ubevisst, utelatt hendelser som ville påvirket folkets oppfatning om norske soldater og om krigen i seg selv. Både krigserklæringen og lærdølenes oppførsel er trukket frem som eksempler på dette. Men hva gjør dette med Budstikken? Er Budstikkens positive vinkling og utelatelse av uønskede nyheter et tegn på at Falsen og regjeringsskommisjonen ønsket å påvirke leserens oppfatning av begivenhetene, slik at Budstikken kan tolkes som en propagandaavis? Var fokuset på den norske nasjonalidentiteten et ledd i å forsøke å samle folket i en vanskelig situasjon, eller er et retoriske grep som var vanlig i sin tid? En måte å få svar på det er å se Budstikken i lys av andre samtidsaviser. Det kan kaste lys over Budstikkens innhold, og gi et klarere bilde av om Budstikken kan tolkes som en særegen avis, eller en avis som var preget av samtidens tekstkultur og sjanger. Det kan og bidra til å kaste lys over regjeringsskommisjonens formål med Budstikken.

3 Budstikken og Christiania-avisene

3.1 Innledning

Som redaktør for Budstikken stod Falsen i en særstilling. Han var medlem av regjeringskommisjonen, han hadde førstehåndstilgang til rapporter som omhandlet soldatenes kamper langs grensa og til sjøs, og han hadde førstehåndsinformasjon om bestemmelser tatt av regjeringskommisjonen. Falsen hadde og approbasjon fra regjeringskommisjonen til å trykke sine artikler og rapporter. Med andre ord: Falsens tilgang til informasjon var stor, og han sto forholdsvis fritt til å benytte seg av denne informasjonen. Likevel ble det lagt føringer på hva Falsen kunne publisere, og det er særlig tre aspekter som påvirket Falsens redaksjonelle valg. For det første la Christian V.s lov fra 1687 og kongeloven av 1665 klare føringer på hva man kunne si og gjøre innenfor den dansk-norske statsforfatningen. For det andre var det et eget lovverk rettet mot innholdet i trykte skrifter og redaktørers rolle og ansvar. Sensurinstruksen for aviser og redaktører av 1701 samt trykkefrihetsforordningen av 1799 var viktige i så måte.¹⁷⁹ For det tredje hadde forholdet til og balansegangen mellom Budstikken og de andre Christiania-avisene og det lesende publikum innvirkning på Falsens redaksjonelle valg. Christiania var en liten by, og med tre aviser som kjempet om det samme publikum skulle en tro at Falsen måtte forholde seg til de øvrige avisene, og representere noe nytt i forhold til disse. Særlig siden de økonomiske og materielle forholdene for avistrykking og salg ikke var blant de beste i perioden.¹⁸⁰ Derfor kan det være fruktbart å se Budstikken i lys av de to øvrige Christiania-avisene, *Intelligentssedlene* og *Tiden*.

Hovedfokuset vil ligge på 1808-utgavene, og det vil ikke bli foretatt en dybdeanalyse på samme nivå som i analysen av Budstikken. Den komparative undersøkelsen må sees som en søken etter tendenser og røde tråder. Viktige spørsmål i så måte er: Hva ble det skrevet om – hvilke tema går igjen og hvilke vinklinger og redaksjonelle valg ble foretatt av avisenes redaktører i forhold til hva en kan lese i Budstikken? Formålet med analysen er å belyse den

---

¹⁷⁹ For et bredere perspektiv og gjennomgang av lovverket og den tekstuelle konteksten henviser jeg til innledningskapittelet i denne oppgaven.

¹⁸⁰ Høyer, *Pressen mellom teknologi og samfunn*: 135

kontekstuelle settingen som Budstikken er en del av, noe som kan bidra til å kaste lys over problemstillingen og regjeringskommisjonens formål med Budstikken.

3.2 Kortfattet innholdsanalyse av Christiania Intelligentssedler og Tiden

3.2.1 Avisenes format og utforming

Ser man på utformingen av de tre avisene så er de forholdsvis like. De har samme format, kvartformatet. Likevel skiller Tiden seg ut ved å dele inn hvert blad i to kolonner. Det er også presset inn mer innhold pr. side i Intelligentssedlene og Tiden enn det er i Budstikken. Et eksempel som kan belyse dette finner man i Budstikken nr. 52/53 hvor litt over 7 av 8 sider er holdt av til General Kroghs rapport fra august 1808 om norske styrkers innmarsj og rekognosering i Sverige. Eksakt samme rapport kan leses i tilleggsgutgaven til Intelligentssedlene nr.74, men innholdet er presset inn på litt over to tettskrevne sider.¹⁸¹ Som følge av dette blir innholdet i Intelligentssedlene og Tiden til tider vanskelig å lese. En kan spørre seg om dette er et utslag av at regjeringskommisjonen og Falsen hadde større tilgang til papir og større budsjett enn de to øvrige avisene.

De tre avisene følger alle påbudet fra trykkefrihetsforordningen om å informere om redaktør og hvor avisen er trykket. Under avisens tittelblad kan man i Intelligentssedlene lese følgende: ”Samlet, trykt og forlagt af N.J.Berg.”¹⁸² Liknende innledning finner en også i Tiden, hvor det står: ”Samlet og forlagt af Præst Wulfsberg i Christiania. Trykt hos N.J. Berg.”¹⁸³ At Berg hadde mye å gjøre, kommer også frem når en leser Budstikken. Under bladets tittel kan man lese: ”Udgives af Etatsraad Falsen. Efter Regjerings-Commissionens Approbation. Trykt hos N.J.Berg i Christiania.”¹⁸⁴

---

¹⁸¹ *Budstikken* nr. 52/53, 4. oktober 1808: 201-208 og *Christiania Intelligentssedler* nr. 74 tillegg, 13. september 1808: 1-3.

¹⁸² *Christiania Intelligentssedler* nr. 1, 1. januar 1808: 1

¹⁸³ *Tiden* nr. 1, 28. januar 1808: 1

¹⁸⁴ *Budstikken* nr. 2, 20. april 1808: 5.

Intelligentssedlene kom ut to ganger i uken, og et standardnummer inneholdt 8 sider. Tiden og Budstikkens enkeltnumre er på fire sider. Tiden delte som sagt inn sine sider inn i to kolonner og nummererte hver kolonne som en side. Slik sett kan ”sideantallene” i Tiden gi uttrykk av å inneholde 8 sider, men de inneholder altså 4 kvartblader. Intelligentssedlene kom ut flere ganger enn de to øvrige avisene, med 105 utgaver, da er ikke tilleggsgutgavene iberegnet. Tiden kom ut i 26 utgaver i 1808 og det ble gitt ut 56 utgaver av Budstikken dette året. De tre redaktørene søker å samle og gi ut informasjon til sine lesere, men hva var det de ulike redaktørene kommuniserte til sine lesere, og var det noen tematiske forskjeller i de ulike avisene?

3.2.2 Avisenes innhold og tema

Christiania Intelligentssedler

En gjennomgang av 1808-utgavene av Intelligentssedlene viser at den i stor grad var en kunngjøringsavis. Det er åtte emner som går igjen i Intelligentssedlene: 1. Annonser om kjøp og salg av tjenester og varer og informasjon om ulike auksjoner. 2. Bekjentgjørelser om dødsfall, tall og oversikt over fødsler og konfirmasjoner samt nekrologer for mer eller mindre prominente personer. 3. Generelle kjentgjørelser om innkalling til møter, informasjon om soldaters lønninger, tidspunkt for prøveskyting med kanonene på Akershus festning og Hovedøya for å nevne noen. 4. Etterretning fra politimesteren, med informasjon om gjenstander som er tapt og funnet og informasjon om større og mindre kriminelle handlinger og kriminelle personer som preget bybildet. En kan også lese om informasjon angående hunder og organisering av snømåking. 5. Allmennpatriotiske artikler, debatter og leserinnlegg som er ment for allmennhetens beste. Det dreier seg om informasjon om utnyttelse av naturressurser i en vanskelig tid. Blant artiklene finner man opplysende og informerende tekster, men også debatter hvor debattantene er uenige i bruk og utnyttelse av nyttevekster og foredling av naturressursene. 6. Pådømte saker fra Overkriminalretten for Norge og Akershus Stiftsrett. Det vil si saker som er tatt opp for retten og løsningen på disse. 7. Offentlige kunngjøringer, formaninger og plakater, enten fra kongen, det kongelige kanselli i København eller fra regjeringskommisjonen. Ved et tilfelle trykkes det også korrespondanse mellom den danske, svenske og britiske regjering. Formålet med å trykke korrespondansen var å ”vise,

hvilke Midler den Engelske Regjering betjener sig af for at opnaae sine Hensigter”.¹⁸⁵ 8.

Utklipp fra utenlandske aviser. Foruten disse hovedemnene kan man også sporadisk lese om andre begivenheter og emner. Blant disse kan man lese om trykte krigsrapporter samt oversikt over almisser. De fire første punktene er med på å gi avisen et preg av å være en lokalavis, og det skrives om saker og vinklinger som berører beboerne i og omkring Christiania.

Formaningene og de resterende artiklene er ikke like sterkt knyttet til Christiania, men gjelder også øvrige lesere.

Tiden

Tiden hadde ikke noe uttrykt formål om å ha en forankring til Christiania. Innholdet i Tiden var nok like relevant enten leseren var fra Bergen eller Christiania. Tema som preger aviser er: 1. Leserinnlegg og debatter. 2. Poetiske innslag i form av dikt eller sanger. 3.

Krigsrapporter og beretninger knyttet til krigen, 4. Utklipp fra utenlandske aviser. 5. Oversikt og omtale av donasjoner. 6 Redaktørens kommentarer og innlegg av forskjellig karakter, enten det er beskrivelser og anekdoter om formålet med bladet, britisk statsform eller andre emner som er knyttet til samfunnsdebatten og som berører redaktøren og avisens lesere.

3.3 Christiania-avisenes fellestrekk

Den tematiske oversikten over de tre avisene viser at det var enkelte emner som gikk igjen i alle avisene. Det gjelder artikler om krigsrapporter og donasjoner. Derimot finnes det flere emner som går igjen i to av avisene, men som er utelatt i den siste. Blant annet kan man lese formaninger fra regjeringskommisjonen både i *Intelligentssedlene* og i *Budstikken*, mens de er fraværende i *Tiden*. Det samme kan man si om debattinnslag og leserinnlegg som finnes i *Tiden* og *Intelligentssedlene*. I disse avisene diskuteres det ulike emner mellom avisens lesere, noe som ikke forekommer i *Budstikken*. En kan til nød kalle Falsens og Fiskers brevveksling i *Budstikken* nr. 39/40, angående Falsens vinklinger av sjøslagene ved Kragerø, en debatt

---

¹⁸⁵ *Christiania Intelligentssedler* nr. 8 Tilegg, 16. Januar 1808: 1-3

mellom avisens redaktør og en bidragsyter og leser, men noen samfunnsdebatt i samme stil som i *Intelligentssedlene* og *Tiden* er det ikke.¹⁸⁶ Hva så med de få fellestrekkene som finnes? Hvordan fremstilles disse og kan de si oss noe om avisenes fokusområde og vinklinger?

Krigsrapporter

Hva krigsrapporter angår, inneholder *Intelligentssedlene* få rapporter sammenliknet med *Budstikken*, og emnet kan neppe kalles et gjennomgangstema i *Intelligentssedlene*. Noen dybdeanalyse av samtlige numre har ikke blitt foretatt i denne anledning, men tendensen er klar. Av de numrene som har blitt gjennomgått er det kun tre artikler som kan karakteriseres som krigsrapporter, hvorav to av disse er slik vi kjenner dem fra *Budstikken*. To av rapportene kan sees i sammenheng, da de omtaler samme begivenhet. De blir trykt i avisens utgave nr. 19 og 21. I *Intelligentssedlene* nr. 21 kommenterer Christian August en krigsrapport som er trykket i utgave nr. 19, og hva han anså som feiltolkning av bladets dekning av begivenhetene. I *Intelligentssedlene* nr. 19 kunne man lese følgende notis: ”En engelsk Rutterbrig har i disse Dage, udenfor Landet, taget fire danske Jagter, som kom fra Bergen, destineret hjem med Fisk og Salt, og fire Jagter fra Stavanger, som var bestemt til Østlandet med Provision”.¹⁸⁷ Det er ingen informasjon om avsender eller hvem som har observert eller deltatt i hendelsene, og den fremstår ikke som en krigsrapport slik vi kjenner det fra *Budstikken*. Christian August mente også at notisen var mangelfull og direkte misvisende, og han ønsker å opplyse folket ved å trykke den offisielle rapporten fra hendelsene. I *Intelligentssedlene* nr. 21 skiver han følgende: ”Publicum er blot bleven underrettet om det Ubehagelige af den paa Lister-Fjorden skede Tildragelse. Følgende officielle Indberetning vil kunne bidrage til, at formindske de ved ommeldte Anmeldelse i *Intelligentsbladet* foraarsagede ubehagelige Følelser.”¹⁸⁸ Deretter følger en rapport fra begivenhetene som er tilnærmet lik rapportene en kunne lese i *Budstikken*.

Det siste tilfellet hvor *Intelligentssedlene* trykker rapporter fra krigens begivenheter finner man i tilleggnummer av *Intelligentssedlene* nr. 74, 13. september 1808. Det er utklipp av rapporter fra norske soldaters inntog i Sverige. Rapportene er sendt inn av General Krogh, og

---

¹⁸⁶ *Budstikken* nr. 39/40, 19. juli 1808: 153-155

¹⁸⁷ *Christiania Intelligentssedler* nr. 19, 4. mars 1808: 1

¹⁸⁸ *Christiania Intelligentssedler* nr. 21, 11. mars 1808: 1

det er de samme rapportene som blir omtalt i Budstikken nr. 52/53 4. oktober. Noen flere artikler trykket fra norske offiserer finner man ikke i Intelligentssedlene. Det nærmeste dens lesere får av informasjon om krigens utvikling er hentet fra avisutklipp fra utenlandske aviser, for eksempel i Intelligentssedlenes utgaver nr. 1, 18 og 25 tillegg¹⁸⁹, men heller ikke slike artikler stod for store deler av avisens innhold.

I Tiden kunne man lese krigsrapporter som enten var sendt fra Christian August eller andre offiserer, eller rapporter som Wulfsberg selv trykket uten å oppgi kilde for begivenhetene. Sistnevnte gir uttrykk for å være artikler hvor Wulfsberg selv har fått hørt om begivenhetene fra andre, i likhet med notisen i Intelligentssedlene nr. 19. De få rapportene som kommer fra Christian August følger samme mal som i Budstikken. Wulfsbergs egne rapporter derimot innehar ikke den samme rapporterende stilen. En artikkel fra Tiden nr. 14, 22. april, kan stå som eksempel på dette:

Paalidelige Efterretninger melde: At omtrent 300 Mand Svenske Tropper have været inde i Norge ved Skaldboekilen den 13de April. Der forefaldt en Træfning, hvorved den Højstcommanderende paa Svensk Side – som kaldest Major – tilligemed en Lieutenant og 5 eller 6 Mand (som ikke sikkert vides) bleve sterkt blesserede.¹⁹⁰

Det informeres ikke om aktører eller avsendere, og det bærer ikke preg av å være en offisiell rapport slik vi kjenner det fra Budstikken. Det skal sies at i likhet med Intelligentssedlene står disse rapportene for en minimal del av avisens innhold, og det er ikke disse emnene som preger avisens innhold. Ønsket man informasjon om krigsbegivenhetene var Budstikken en fyldigere avis enn de to øvrige Christiania-avisene.

---

¹⁸⁹ *Christiania Intelligentssedler* nr. 1, 1. jan 1808: 8, *Christiania Intelligentssedler* nr. 18, 1. mars 1808: 8 og *Christiania Intelligentssedler* nr. 25, tillegg, 25. mars 1808: 1

¹⁹⁰ *Tiden* nr. 14, 22. april 1808: 111

Donasjoner og almisser

Artikler som omhandler donasjoner var et emne som Budstikkens lesere ofte kunne lese om. Heller ikke dette emnet blir like hyppig nevnt i *Intelligentssedlene* og *Tiden*. I *Intelligentssedlene* nevnes de sporadisk gjennom hele årgangen og det dreier seg om forskjellige typer donasjoner til forskjellige formål og mottakere. I begynnelsen av året er donasjonene øremerket til befolkningen i København. Eksempel på dette finner en i *Intelligentssedlene* nr. 14 som kom ut 16. februar 1808. Der kan man lese at ”Sognepræsten herr Jacob Hansen [har] indsendt til ham 86 Rdlr., som Findøe og Falkøe Præstegjelds Almue i Stavanger Amt have sammenskudt til de mest Forarmede ved Københavns Bombardement”.¹⁹¹ Men man var også opptatt av eget forsvar, og tidlig på året var det mange donasjoner som var øremerket til regjeringskommisjonen og bruk for fedrelandets beste, eller donasjoner øremerket til støtte for det norske sjøforsvaret. I *Intelligentssedlene* nr. 24 kunne man lese at ”Forvalteren ved Eidsvold Jernværk Hr. Arnesen har indsendt som et velmeent Bidrag til Fædrenelandets Tjeneste 71 Rdlr., der ere indsamlede af Værkets Arbejdere.”¹⁹² Og i *Intelligentssedlene* nr. 21 står det at ”Hr. N. Anker & Comp. i Fredrikshald ydede et frivilligt Bidrag af 5000 Rd. Til Norges Sjøe-Defension”.¹⁹³

Utover våren og sommeren endres fokusområdet, og donasjonene ble øremerket til soldatene på Østlandet. I *Intelligentssedlene* nr. 47 er det over 3 sider som beskriver bidrag som har kommet inn til armeens beste, det være seg mat eller penger.¹⁹⁴ Også i andre utgaver kan man sporadisk lese om donasjoner som er øremerket til ”Fødevarer til Armeen” eller ”Gaver til Armeen og sammes Anvendelse”.¹⁹⁵

I *Tiden* nevnes donasjoner ved fire anledninger, i nr. 1, i nr. 3/4, nr. 7 og i utgave nr. 23/24. Fellestrekk for de tre første er at de alle dreier seg om donasjoner eller bidrag til utbygging av det norske sjøforsvaret og bygging av båter.¹⁹⁶ I det siste tilfellet, i utgave 23/24 er det omtalt en donasjon som er øremerket til norske soldater, men artikkelen er av en slik karakter at en kan spørre seg om hva forfatterens intensjon var med innlegget. Det er Johan Nordahl Brun

---

¹⁹¹ *Christiania Intelligentssedler* nr. 14, 16. februar 1808:1

¹⁹² *Christiania Intelligentssedler* nr. 24, 22. mars 1808: 1

¹⁹³ *Christiania Intelligentssedler* nr. 21, 11. mars 1808: 1

¹⁹⁴ *Christiania Intelligentssedler* nr. 47, 10. juni 1808: 1-4

¹⁹⁵ *Christiania Intelligentssedler* nr. 37, 6. mai 1808: 1, og *Christiania Intelligentssedler* nr. 65, 12. august 1808:

1

¹⁹⁶ *Tiden* nr. 1, 28. januar 1808: 2, *Tiden* nr.3/4, 18. februar 1808: 31-32 og *Tiden* nr. 7, 9. mars 1808: 50-51

som har skrevet artikkelen og han tar et oppgjør med hva han definerer som en merkantil påvirkning på donasjoner, og donasjoner som er gitt på feil grunnlag. Bakgrunnen for innlegget er en oppfordring han som geistlig har mottatt fra regjeringskommisjonen om å benytte seg av sin innflytelse overfor allmuen til å samle inn klær og vadmél til bruk for hærens soldater. Etter en lenger avklaring om hvor vanskeligstilt allmuen i Bergensstift var, legger han frem beviset på fedrelandskjærlighet og ekte giverglede. Allmuen ga etter beste evne, og med stor glede. Som han sier: ”Oldinge gave Skoe og Strømper, somme vel en Smule brugte, men lidet eller intet slidte, for selv indtil videre at gaae barfodede, som da de vare Dreng og vogtede Qvæg. Ja ofte af den mindste Gave fremlyste størst Kjærlighed.”¹⁹⁷ Og videre konkluderer han med at man vil ”mærke, at ingen mercantilske Aand har forpestet disse Leveranser, og altsaa erkjende det som et Offer, naar fattig Mand, uden at tage Fordeel, blot overlader de faa Alen Vadmél, han møjsommeligen havde anskaffet sig”.¹⁹⁸ Men Bruun gir seg ikke med dette, og Bruuns syn på allmuens ofre i forhold til borgerskapets donasjoner kommer klart frem når han skriver at ”den tarvelige Almuesmand føler større Opofrelse ved at afgive et brugbart Klædebon, end ved at levere af sit Fadebuur eller betale i rede Penge [...] For den Selvvirkende have altid Klæder et større pretium affectionis”.¹⁹⁹ Slik jeg tolker det hevder Bruun at det offer allmuen i Bergensstift har gitt er større og mer patriotisk enn de økonomiske bidragene som blir gitt av handelseliten som bruker patriotismens fane for egen vinnings del. Slik sett blir dette ikke bare et informerende leserbrev om giverglede i fra Bergens allmue, men det blir og et kritisk leserinlegg, skrevet av en som ikke gjemmer seg bak anonymitet og redaktørens beskyttelse.

Bruns kritikk er rettet mot et merkantilt bimotoiv ved donasjoner. Om han da henviste til *Christiania Caper Compagnie* som skulle støtte opp om og utvikle kapervirksomheten fra Christiania eller det opprettede *Christiania Assurance selskab*, vites ikke, men ved siden av de ovennevnte artiklene er det artikler både i *Intelligentssedlene* og i *Tiden* som informerer om disse selskapene. I *Tiden* informeres det om det første, mens i *Intelligentssedlene* informeres det om det andre. I begge tilfellene ble leserne invitert til møtevirksomhet, samt oppfordret til å bidra ved å kjøpe aksjer. Flere støttet opp om dette, og i *Intelligentssedlene* trykkes det lister over aksjonærene. Blant disse finner man flere av byens prominente

---

¹⁹⁷ *Tiden* nr. 23/24, 30. september 1808: 188

¹⁹⁸ *Tiden* nr. 23/24, 30. september 1808: 188

¹⁹⁹ *Tiden* nr. 23/24, 30. september 1808: 189

kjøpmenn, deriblant Peder Anker, Haagen Mathiesen og Herman Wedel Jarlsberg.²⁰⁰ Slik sett kan artiklene som omhandler informasjon og oversikt over aksjonærer i selskapene karakteriseres som en form for donasjonsartikler. Budstikken på sin side nevner ikke disse selskapene eller bidrag til bygging og støtte av kaperbåter eller bidrag til aksjekjøp i assuranseselskapet.

Det er med andre ord enkelte emner og trekk som går igjen i de tre avisene. Mer påfallende er det at Christiania-avisene er så vidt forskjellige i emnevalg og vinklinger som de faktisk er. Som nevnt var det forholdsvis strenge og klare retningslinjer for hva en avis kunne inneholde og uttrykke seg om, både når det gjaldt lover for ytringer samt lover for redaksjonelle valg. Alle de tre avisene holdt seg innen for lovens grenser. Det var ingen som ytret seg kritisk mot konge og statssystem, eller andre ytringer som var i mot lovverket. I Tiden skal det dog bemerkes at det forekommer enkelte tekster sendt inn av anonyme forfattere, noe som var i mot lovverket. Bakgrunnen og forklaringene på disse artiklene kommer senere i kapittelet. På tross av at avisene opererte innen for faste rammer og lovverk, har de likevel forskjellig innhold og vinkling, og de redaksjonelle valgene som blir tatt forsterker bildet av at det er tre forskjellige aviser med tre forskjellige formål. Men hva er det som gjør de forskjellige? En gjennomgang av avisenes særtrekk kan gi svar på det.

3.4 Christiania-avisenes særtrekk

Christiania Intelligenssedler

Det er to elementer som skiller Intelligenssedlene fra de to andre avisene. For det første at den er et annonseorgan, dernest at det er en avis hvor regjeringen og kongen kunne trykke beskjeder og formaninger til befolkningen. Disse aspektene finnes ikke i Tiden eller i Budstikken. Selv om Budstikken var regjeringskommisjonens talerør, og at de trykket egne formaninger der, finner man ikke formaninger fra København i Budstikken.

Intelligenssedlene var en Christiania-avis og annonser og bekjentgjørelser som angikk Christianias befolkning fikk størst spalteplass. Sensurinstruksen fra 1701 påla Berg å trykke

---

²⁰⁰ *Christiania Intelligenssedler* nr. 32, 19. april 1808: 1, og *Christiania Intelligenssedler* nr. 34, 26. april 1808: 2

annonser, og annonseplassene skulle være åpne for alle som hadde noe å meddele.²⁰¹ Men selv om dette var en plikt for Berg var det også et viktig inntektsgrunnlag for redaktøren og avisen.²⁰² Redaktøren viker ikke fra å trykke annonser, og i tilfeller hvor leserinnlegg, formaninger eller annen informasjon tok stor spalteplass ble det trykket tilleggssnumre så adresseaspektet i avisen ble beholdt.²⁰³ Slik sett opprettholdt redaktøren en fast ramme rundt avisens innhold. Annonsene og bekjentgjørelsene som omhandler Christianias byliv blir i seg selv en interessant kilde for å kartlegge hverdagslige sysler og begivenheter i Christiania. I samme grad blir formaninger og bekjentgjørelser fra København og regjeringskommisjonen viktige kilder for hvordan staten kommuniserte til sine undersåtter, og hvilke standpunkt de hadde til tidens begivenheter.

Formaningene og plakatene som kommer fra København er signert både av kongen og av dansk kanselli. I stor grad er det formaninger som kommer som konsekvens av krigen, og det dreier seg om retningslinjer angående rutiner med postsendinger mellom embetsmenn, bestemmelser om opprettelse av overadmiralsrett knyttet til organiseringen av kaperfart, og det er formaninger om innsamling av salpeter, krutt og bly, for å nevne noen.²⁰⁴ Også regjeringskommisjonen trykker formaninger og beskjeder til avisens lesere. Det dreier seg om oppfordring til innsamling av lintøy, instruksjoner om behandling av og meldeplikt om passløse eller fremmede mennesker som oppholder seg i landet.²⁰⁵ Andre formaninger omhandler innrulling av arbeidsløse menn til det norske forsvaret, eller forbud rettet mot byens bakere mot å bruke noe annet enn rug eller sammalt eller usiktet mel til brødbaking.²⁰⁶ Når formaninger får så stor spalteplass i *Intelligentssedlene* skyldes det også regelverket fra sensurinstruksen fra 1701, og at ”kongelige forordninger skulle offentliggjøres straks og gratis”.²⁰⁷

At regjeringskommisjonen lot trykke beskjeder og formaninger i perioden før Budstikken så dagens lys er ikke så rart, men når regjeringskommisjonen fikk sitt eget talerør kunne man anta at de ville benytte seg av det til å fremlegge sine formaninger og kunngjørelser. Likevel

---

²⁰¹ Raaum, *Pressefrihetens røtter og første nyttevekster*: 11

²⁰² Raaum, *Pressefrihetens røtter og første nyttevekster*: 11, og Fiskaa, *Den norske presse før 1850*: 25

²⁰³ *Christiania Intelligentssedler* nr. 4 tillegg, 12. januar 1808, og *Christiania Intelligentssedler* nr. 8 tillegg, 16. januar 1808

²⁰⁴ *Christiania Intelligentssedler* nr. 3, 8. januar 1808: 1, *Christiania Intelligentssedler* nr. 7, 22. januar 1808: 1 og *Christiania Intelligentssedler* nr. 10, 2. februar 1808: 2

²⁰⁵ *Christiania Intelligentssedler* nr. 10, 2. februar 1808: 1-2 *Christiania Intelligentssedler* nr. 18, 1. mars 1808: 1-2

²⁰⁶ *Christiania Intelligentssedler* nr. 39, 6. mai 1808: 1 og *Christiania Intelligentssedler* nr. 45, 3. juni 1808: 1

²⁰⁷ Raaum, *Pressefrihetens røtter og første nyttevekster*: 11

sluttet de ikke å trykke formaninger og beskjeder i Intelligentsedlene av den grunn, noe som kan tyde på at det var en avis som mange hadde tilgang til, og at muligheten for å nå frem med sitt budskap var stor. Flere av formaningene som blir trykket i Budstikken finner man igjen i Intelligentsedlene, det gjelder blant annet formaninger om svenske strandsitteres rett til å fiske i fred og formaningen om bestemmelser om hundehold.

Blant formaningene fra København og regjeringskommisjonen finner vi også en utfyllende forklaring på den dansk-norske krigserklæringen, samt påfølgende retningslinjer for hvordan svensker som befinner seg i Danmark-Norge skulle behandles. Det har i senere tid blitt gjort et poeng ut av at Christian August ikke ønsket at krigserklæringen skulle bli trykket og lest av befolkningen. Årsaken til det, har det blitt hevdet, var at Christian August mente det ville være lettere å få oppslutning hos det norske folk hvis befolkningen hadde en oppfatning av at det dreide seg om en forsvarskrig mot en angripende fiende.²⁰⁸ Likevel var forklaringen på krigserklæringen i Intelligentsedlene klar på at det var Danmark-Norge som hadde erklært Sverige krig. Begrunnelsen for krigserklæringen fungerte som en forklaring til folket i like stor grad som det var en erklæring til den svenske regenten, og største delen av den tre siders lange forklaringen var holdt av til å forklare bakgrunnen for erklæringen. Avsenderen gjorde det klart at på tross av at det var Danmark-Norge som erklærte Sverige krig så kom krigen som en følge av svenskenes politikk og deres samarbeid med Storbritannia. Det var Storbritannia som hadde det overordnede ansvaret, men Sverige og den svenske kongen hadde også tatt et klart standpunkt når han hadde latt seg ”kjøpe” av britenes propaganda. På denne bakgrunn så den danske kongen seg nødt til å ta et standpunkt i en konflikt han lenge hadde forsøkt å holde seg utenfor. Han avslutter sin forklaring på følgende måte: ”Hs. Maj. Kongen af Danmark erklærer derfor, at han vedtager i eet og alt Ruslands Beslutninger i henseende til Sverrig, og at han ingen Deel vil afsondre sin Sag fra Keiser Alexanders.”²⁰⁹ Britenes behandling av Danmark-Norge og bakgrunnen for den situasjonen Danmark-Norge har kommet opp i blir med andre ord tatt opp i Intelligentsedlene gjennom formaninger og erklæringer. Det samme tema blir til dels tatt opp i Tiden, men med en annen innfallsvinkel og med debatt- og leserinnlegg som fremstillingsform

---

²⁰⁸ Morten Nordhagen Ottosen, *Bondevæpning i norske grenseområder 1807-1814*, i Bård Frydenlund og Rasmus Glenthøj (red.), *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009: 127

²⁰⁹ *Christiania Intelligentsedler* nr. 25 tillegg, 25. mars 1808: 3

Tiden

Debattene og leserinnleggene i Tiden omhandler for det meste hendelsene som rystet Danmark-Norge. De største og mest diskuterte emnene omhandler patriotismebegrepet, britenes oppførsel og kjennetegn ved britenes karakter. Blant artiklene finner man innlegg som diskuterer virkningen av og formålet med boikott av britiske varer, samt innlegg som drøfter den britiske statsforfatningen. Særlig drøftes ansvarsfordelingen mellom borgere innenfor et folkevalgt representasjonsstyre og en folkevalgt regjering. Burde de britiske borgere pålegges ansvar for de handlinger som den folkevalgte regjeringen gjennomførte mot Danmark-Norge, eller var det regjeringen alene som hadde ansvaret? Det er også innlegg som går direkte på begrepet patriotisme, og hva det innebærer.

Leserinnleggene i Tiden er interessante i den forstand at man får innblikk i ulike strømninger som var å finne i samtiden. Nordahl Bruuns kritiske leserinnlegg er allerede nevnt. Innleggene tyder på at det var et engasjert publikum som sendte inn sine meninger til avisen. Wulfsberg hadde et ønske om at flere stemmer skulle bli hørt. Kriteriene for å få sine innlegg på trykk var at innleggene holdt seg innen for lovverket og at de hadde en viss kvalitet. Wulfsbergs søken etter gode innlegg gikk så langt at han tilbydde honorar for gode tekster, et tilbud som ikke var vanlig å motta for datidens skribenter.²¹⁰ I Tiden kommer det i øyenfallende frem et mer nyansert bilde av datidens kjernsaker, og uenighet og ulike vinklinger kommer frem i den offentlige debatten. Ser man meningsinnholdet i Budstikken er det Falsens og regjeringskommisjonens meninger som blir ytret, og det er ikke rom for andre tolkninger eller stemmer, og Falsen legger heller ikke opp til et slikt engasjement fra sine lesere. I Tiden kan man lese at ikke alle var enige i oppslutningen rundt verken kaperfart eller hva som ble lagt i patriotismebegrepet. Om sistnevnte kan man blant annet lese et innlegg med tittelen ”Hva er en Patriot” skrevet av en anonym forfatter, hvor han eller hun ytrer seg med satiriske ord og vendinger. Forfatteren skriver: ”Mange paastaae, at man strax kan regnes blandt Patrioter, naar man kalder England Røver landet og Britten Røvere; kort, naar man dygitig skjælder og bander Fædrenelandets Fiender; i øvrig kan man gjerne handle med dem, da de betale Varene godt.”²¹¹ Det var med andre ord mulig å spore en kjøpmannskritisk tendens også hos andre enn Falsen.

---

²¹⁰ *Tiden* nr. 2, 11. februar 1808: 11-12, og Fiskaa, *Den norske presse før 1850*: 29

²¹¹ *Tiden* nr. 8, 12. mars 1808: 67

Sitatet skildrer en ambivalens som mange av Tidens lesere må ha følt. På en side var man rystet over britenes oppførsel ved København i 1807 og deres blokade og politikk. Samtidig var mange avhengige av å ha en god handelsforbindelse med britene, og mange i Christiania følte seg nært knyttet til London og Storbritannia.²¹² Slik sett berører innlegget dualiteten mange må ha følt og problematikken ved at man på en side ønsket å påberope seg patriotismens fanesak samtidig som man var knyttet til britisk handel, britisk tankesett og kultur.

Parallelt med debatten og innleggene som er nevnt ovenfor går det en mer konkret debatt om bruken av kaperfart som middel til selvforsvar og mottrekk til britenes politikk. Debatten må sees i lys av at man ble oppfordret til kaperfart både fra kongens og regjeringskommisjonens side. Samtidig må den sees i lys av opprettelsen av et kaperselskap i Christiania, og opprettelsen av en overadmiralitetsrett som skulle ta seg av kaperorganisering i Norge. Spørsmålet blir om det var gjengs enighet om at dette var den rette måten å møte britene og løse problemene på. Kjøpte folk aksjer for å kunne kalle seg patrioter, eller var det en ekte og genuin oppslutning om at dette var en god løsning på et vanskelig problem? Det vites ikke, men en innsender var uenig i påstanden om at patriotisme var det samme som å bidra med penger i et aksjeselskap, og innsenderen tar et oppgjør med den ensrettede fremstillingen av sakens anliggende. Han stilte seg også undrene til at folk som er skeptiske til kaperfarten som motstandsmiddel blir sett på som fiender av patriotismen. Han spør seg óg om kaperfart er i tråd med dansk-norske verdier:

Der var en Tid, da Danske og Norske sang med varm ædel Selvfølelse:

Vi gaae ej ud....

For fremmed Gods med Vold at rane:

Naar Danske Sømend Værget trak,

Han altid stod paa Ærens Bane.²¹³

Kaperfarten, hevder innsenderen, vil øke muligheten for å ramme uskyldige handelsmenn som har tilegnet seg sine verdier på lovlig vis, og som ikke har noe med politikken den

---

²¹² Dr. Ludvig Daae, *Det gamle Christiania. 1624 – 1814*, Christiania 1891: 172-173 og Edvard Bull og Valborg Sønstevold, *Kristianias Historie. Bind III, 1740-1814* Oslo 1936: 488

²¹³ *Tiden* nr. 11, 25. mars 1808: 84

britiske regjering førte.²¹⁴ Noe gehør og støtte får ikke innsenderen fra de øvrige debattantene, og aksjeselskapet og kaperfarten blir forsvart av så vel Wulfsberg som av Enevold de Falsen og sønnen hans, Christian Magnus Falsen.

Budstikken

Sett i lys av de øvrige Christiania-avisene kommer Budstikkens særtrekk klarere frem. For det første er krigsrapportene og Falsens kommentarer til de ulike hendelsene med på å gi Budstikken sin spesielle karakter. Dernest er fokuset på den nasjonale identiteten og fellesskapet som Falsen bygger opp under en viktig kilde til å skille Budstikken ut fra de to andre avisene. Det eksisterer til en viss grad i de øvrige avisene også, mer i Tiden enn i Intelligentsedlene. I Intelligentsedlene er det få eller ingen innlegg hvor en kan spore et fokus på nasjonal identitet eller et klart fiendebilde. Krigserklæringen og korrespondansen mellom statslederne kan sees som et unntak. Man har et nasjonalt fokus i utvinning og bruk av naturressurser, da det er norske forhold og norske naturressurser det er snakk om, men dette aspektet kan i like stor grad sies å være regionalt forankret som nasjonalt.

Leser en Tiden er det ingen tvil om hvem som var fienden, det var Storbritannia. Det kommer frem i diktene og i leserinnleggene. Leser man diktene er det til tider et fokus på nasjonalkarakteren og bønn til norske soldater om å kjempe modig mot britenes angrep. En kan blant annet lese:

I Kampen vi drage saa kjække
for Norge vi ofre vort Blod
og Fiendernes Hære ei skrække,
de rokke ei Nordmandens Mod
Forgjæves mod Norriges Fjelde
Nødhavet udfraader sin Vælde
mod Britiske Rænker og Røvers Vold
er modet vort Pantser og Retfærd vort Skjold.²¹⁵

---

²¹⁴ *Tiden* nr. 11, 25. mars 1808: 85

Men selv om fokuset er på det norske folk og norsk mot, kan man i samme dikt lese at norske soldater skulle kjempe sammen om forsvaret av Danmark:

Men Alfaders evige Domme
skal hegne om Daniens Sag
skjælv Bretland . . . den snarlig vil komme.²¹⁶

Også i andre dikt ligger fokuset på Norge og norske soldater,²¹⁷ mens andre igjen har fokus på det dansk-norske fellesskapet. I Tiden nr. 1 kan man lese følgende strofer:

”Og for Dig [kongen] gaae vi flux til Kamp, Til Hævn,
Hævn, Hæder eller Død!” Og Skarens Løsen
Frembruste vældigen med Stormens Braag;
Det gjenlød farende fra Danmarks Slætter;
Det gjenlød tordnende fra Norges Fjeld.²¹⁸

Også i leserinnleggene kommer det frem hvem som var fienden og hvem man adresserte seg til. I spørsmålet om kaperfart og patriotisme er det norske forhold det er snakk om, med fokus på hvordan man i Norge og Christiania skal forholde seg til britene. I samme stil som i Budstikken kalles britene røvere, men noe fokus på nasjonal karakter eller egenskaper ved Norge og nordmenn kan man ikke finne. Selv Falsen har et mindre fokus på Norge og nasjonal identitet i Tiden enn i Budstikken, og etter et langt innlegg i Tidens utgave nr. 5/6 om forsvar av kaperfart avslutter han med å si: ”Dannismænd og Dannisqvinder – mit Hjerte var fuldt – jeg har lettet det i Eders Favn” og videre: ”Sikkert skulle vi dog see den Hævnens Dag at komme, da Fiende skal føle og vidne med blodig Skrfit paa Pande og Ryg, at han indlod sig i Kamp med Mænd, at han vovede at haane Dans og Nors Afkom.”²¹⁹ Selv om nasjonalidentitet og fokuset på Storbritannia som fiende eksisterer i Tiden, så er det ikke en

---

²¹⁵ *Tiden* nr.14, 22. april 1808: 112

²¹⁶ *Tiden* nr.14, 22. april 1808: 112

²¹⁷ *Tiden* nr. 20, 13. august 1808: 156

²¹⁸ *Tiden* nr. 1, 28. januar 1808: 4

²¹⁹ *Tiden* nr. 5/6, 5. mars 1808: 46

rød tråd og gjennomgangstema i samme grad som det er i Budstikken. Falsens engasjement og forsøk på å skape et nasjonalt fellesskap var forbeholdt Budstikken, og Falsen var mer systematisk og konsekvent i sin bruk av nasjonale symboler og bilder i Budstikken enn i andre forum.

Budstikkens særegenheter i forhold til de øvrige Christiania-avisene er viktige for analysen av Budstikken. Analysen av de tre avisene bidrar til å vise et sammensatt nyhetsbilde. Analysen bidrar og til å skildre meningsstrømmingene i Christiania anno 1808, og hvordan kongen, regjeringen og regjeringskommisjonen kommuniserte med landets innbyggere i en vanskelig tid. De redaksjonelle valgene bidrar til å kaste et lys over hva formålet med Budstikken kunne være, noe som ikke ville kommet frem uten en komparativ undersøkelse. Det bringer oss over på neste spørsmål: Hva var redaktørens og aktørens formål med det de trykte og skrev?

3.5 Avisenes formål og forhold til lovverket

Både Wulfsberg og Falsen gir klart uttrykk for hva deres formål med avisen var. Wulfsberg gjør det i en av de siste utgavene av forløperen til Tiden, *Efterretninger*. Han ytrer et savn etter ”et blad som kunde og skulde inneholde uten- og innenlandsk nyt [...] Et blad som optok velskrevne bidrag av dem der er for og mot emner hvorom der kan være tvil”.²²⁰ Etter å ha lest Tiden kan man konkludere med at Wulfsberg i noen grad lyktes i å skape et slikt blad. Som vi har sett trykker også Falsen et klart uttrykt formål med sin avis i Budstikkens første utgave. En slik klargjøring fra redaktøren finner vi ikke i *Intelligentssedlene*, men det kan skyldes at avisen ikke var ny for det lesende publikumet, og en klargjøring derfor var overflødig. Tematisk er det nyhetsaspektet i Budstikken som skiller den fra de to øvrige avisene, på samme måte som det er debattinnslagene som skiller Tiden fra de to andre. I Budstikken fikk leserne direkte rapporter fra krigen, og det i stort monn. Falsen kommenterer også de ulike begivenhetene gjennom sine utbrudd, og med sitt fokus på en felles nasjonalidentitet binder han lesernes oppfatninger av krigen og patriotiske handlinger sammen med soldatenes lidelser. Med det styrer og påvirker han også leserne. Samme forsøk på påvirkning finner man også i *Intelligentssedlene*, gjennom formaningene fra regjeringskommisjonen, og særlig fra kongen og kanselliet. Det gjelder særlig forklaringen på

---

²²⁰ Høyer, *Pressen mellom teknologi og samfunn*: 136

krigserklæringen og retningslinjene som blir pålagt innbyggerne som følge av krigen, samt brevvekslingen mellom danske, svenske og britiske statsledere. Ordlyden i disse gjør det klart at regjering og konge ønsket å skape et bilde av Sverige og Storbritannia som den offensive part, og Danmark-Norge som den passive og fredlige. På den måten søkte de å forme lesernes mening i samme retning, samtidig som de søkte støtte og forståelse for den politiske linjen som ble ført fra statens side.

Regjeringskommisjonen og Falsen benytter seg av samme retorikk i Budstikken med et fokus på at Danmark-Norge var i forsvarsposisjon mot Storbritannia og Sverige. Bruken av briter og Storbritannia som fienden forsterker dette bildet. Falsen var også en aktiv deltaker i debatten i Tiden hvor han blant annet har et lengre innlegg om forsvar av og bruken av kaperfart, og han deltar som en aktiv pådriver av aksjeselskapet, sammen med Christian Magnus Falsen. Slik sett er statens ytringer og meninger tilstede i alle avisene. Om Falsens ytringer i Tiden og Budstikken er uttrykk for hans egne genuine meninger, eller som ledd i forsvar og oppbygging av kongens politikk er vanskelig å si, men han er konsekvent i sine holdninger og ytringer i alle fora han uttrykker seg, og i så måte blir han en viktig stemme i den offentlige debatten. En stemme som støtter opp under kongens politiske linje.

I hvilken grad lyktes Wulfsberg å drive et blad hvor flere stemmer ble hørt, og i hvilken grad ble Wulfsberg stående i et motsetningsforhold til Budstikken og Intelligentsedlene? Innleggene i Tiden viser at det fantes skeptikere til politikken som ble ført, men hvor sterk oppslutning hadde disse? Det er vanskelig å gi et klart svar ut fra en analyse av artiklene i Tiden. Bortsett fra Nordahl Brun skrev forfatterne med alternative synspunkter sine innlegg anonymt. En årsak til det kan ha vært av frykt for irettesettelse som følger av meningsinnholdet, da enkelte av artiklene brøt med kongens og regjeringskommisjonens politikk. Blant annet gjennom artikler hvor forfatteren stilte seg kritisk til bruk av kaperfart som forsvarsmiddel mot britene. Det blir også reist kritikk mot handelselitens motiver og hva man la i patriotismebegrepet. Slik sett ytret man seg om ting man ikke skulle ytre seg om, og å signere innleggene var det samme som å legge hodet klart til hugg. Men motstanderne i Tiden var få og anonyme. At tekstene var anonyme kan virke merkelig, da det var i mot lovverket. Alle tekster som kom på trykk skulle være signert. Når det ikke er tilfellet i enkelte tekster i Tiden betyr det at Wulfsberg ville bli stående som ansvarlig for innholdet. En forklaring på at tekstene likevel kom på trykk kan være at innholdet ble så kraftig

motdebattert av andre leserbrev og av redaktøren selv at de nesten mistet all sin samfunnskritiske brodd.

Med utgangspunkt i innleggene om kaperfart, virker det som de fleste som sendte inn artikler støttet opp om denne beskjeftigelsen. Ved første øyekast kan det tolkes som en tillitserklæring til politikken som ble ført. Men tar man en nærmere titt på avisens bidragsyttere ser man at flesteparten av innleggene er skrevet av Enevold og Christian Magnus Falsen, to av pågangsdriverne for organisering av kaperfarten i Christiania, gjennom det nevnte *Christiania Caper Compagnie*, og de var sterkt knyttet til regjeringskommisjonen og kongens politikk.²²¹ Det kan vise at på tross av Wulfsbergs ønske om at flere stemmer og perspektiver skulle bli hørt i Tiden, var man forsiktige med å kritisere den politiske linjen som ble ført fra København. Samtidig viser det at kongen og regjeringskommisjonens politikk fikk mye spalteplass også i Tiden, dog i en annen form og sjanger enn i Budstikken og Intelligentsedlene, og Tiden var nok ikke et så åpent forum som det i utgangspunktet kunne synes som.

Redaksjonelt hadde redaktørene begrensinger i forhold til lovverket. Ingen av redaktørene krysset loven, selv om det kan diskuteres om Falsen og Wulfsberg til tider var nære ved å gjøre dette. I følge sensurinstruksen fra 1701 var det å kritisere eller omtale fremmede potentater ulovlig. Denne instruksen bryter Falsen og Wulfsberg i måten de omtaler fienden, og britene på. Nå kan det diskuteres om man med forordningen mente potentater som også var fiende av staten. Sensurinstruksen omtaler alle utenlandske potentater, mens forordningen av 1799 nevner forsiktighet omkring omtale av allierte makter. Ser man på innholdet i formaningene og det faktum at man fra København lot trykke korrespondanse mellom landenes statsministere underbygger at loven var myntet på kommentarer av allierte potentater. Ingen av de tre avisene nevner allierte potentater overhodet, verken i positiv eller negativ omtale.

Videre kan man diskutere redaktørens rolle som ”samler av informasjon”. En som fulgte retningslinjene til punkt og prikke er Berg i Intelligentsedlene. Det er ingen redaksjonelle kommentarer eller redaksjonelle bidrag i samme stil som i Tiden eller Budstikken. Han fulgte påbudet om å trykke forordninger og annonser, slik reglene var for adresseaviser.²²² Om Falsen og Wulfsberg holdt seg til lovverket kommer nok an på hvordan lovverket tolkes. Som

---

²²¹ Bård Frydenlund, *Stormannen Peder Anker*, Oslo 2009: 166

²²² Raaum, *Pressefrihetens røtter og første nyttevekster*:11

nevnt var det ikke lov for en redaktør å blande informasjon og meninger. Skulle man referere til rapporter eller utenrikspolitiske artikler, skulle det klippes og saksnes, og ikke kommenteres. Det gjør Falsen eller Wulfsberg i den forstand at de ikke blander egne kommentarer inn i tekstene. Derimot kommenterer de begivenheter og nyheter i egne innlegg og artikler. Falsen gjør det når han omtaler britenes oppførsel, og Wulfsberg gjør det i den forstand at han trykker kommentarer eller leserinnlegg som omhandler og diskuter meninger som er knyttet til nyhetsbildet. Samtidig klargjør ikke Wulfsberg hvor han henter sine rapporter og beretninger fra når han kommenterer ulike krigsbegivenheter. I *Intelligentssedlene* nr. 21 ga Christian August sitt syn på å la trykke den type uoffisielle beretninger og rapporter. Han stilte seg kritisk til at uoffisielle rapporter med unøyaktige beskrivelser ble trykt i avisen.²²³ Men kommentarene og vinklingene er i stor grad til støtte for den offisielle politikken til kongen og staten, og slik sett er ikke kritikken rettet mot konge, statssystem eller allierte.

Det må likevel påpekes at leserdebattene og leserinnleggene i *Tiden* var mer ”farlige” enn de man finner i *Intelligentssedlene*. Leserinnleggene og debattene i *Intelligentssedlene* handler stort sett om bruk og foredling av naturressurser, med det formål å bedre hverdagen for folket under vanskelige forhold. Et emne som må kunne karakteriseres å kunne gå under allmennpatriotisme. Å diskutere kaperfart som egnet middel til å bedre situasjonen for det norske folk, og underliggende kritisere den politiske linjen til kongen og regjeringskommisjonen går neppe under begrepet allmennpatriotisme. Det kan tyde på at man forsøkte etter beste evne å følge lovverket og forbudet i sensurinstruksen og forordningen, selv om man til tider tolket disse forholdsvist vidt.

En kortfattet analyse av de tre avisene viser at redaktørene forsøkte å finne sin egne særegne stil og varemerke. *Intelligentssedlene* hadde lenge hatt sin vinkling, men *Tiden* og *Budstikken* var nye i så måte. Utviklingen av avis som tekstkultur og sjanger var, sett med norske øyne, i startgropen, og Helge Giverholdt legger vekt på at Christiania-avisene ikke var klare for den nye rollen som bærende nyhetsformidlere under krigsårene. Som han sier: ”Det hele bare preg av at Norge sto totalt uten trenede pressefolk.”²²⁴ Ser man avisene i sammenheng vil jeg likevel påstå at, sett med samtidens øyne, fikk det lesende publikum i Christiania i 1808 et variert tilbud som dekket viktige begivenheter og nyhetsaspekter i landet – så lenge en abonnerte eller leste alle tre avisene.

---

²²³ *Christiania Intelligentssedler* nr. 21, 11. mars 1808: 1

²²⁴ Giverholt, *Norsk dagspresse i emning 1807-1815*: 16

3.6 Avslutning

Skal man trekke noen slutninger i forhold til problemstillingen, så tegner analysen et bilde av Budstikken som en sammensatt og interessant avis. Det er ingen tvil om at den fyller et behov. Budstikken er en nyhetsavis der de andre er henholdsvis et debattblad og den andre er kunngjøringsorgan og lokalavis for Christiania. Fra et slikt ståsted må Budstikken ha vært et kjærkomment blad i en tid preget av uvisshet og usikkerhet. Men den er også en propagandaavis, og Falsen søker å påvirke lesernes oppfatning av krigens utgang og bakgrunn i en bestemt retning – en retning som er i samsvar med kongens politiske linje slik den er presentert i Intelligentsedlene. Slik sett kan både Intelligentsedlene og Budstikken tolkes som et talerør og forsvar for den politiske linjen som ble ført fra København. Tiden, hvis formål var å være et mer åpent forum, ble óg preget av regjeringskommisjonens meninger og budskap, om ikke i like sterk grad som i de to øvrige avisene.

Det neste spørsmålet blir om Falsen og regjeringskommisjonen lyktes i å påvirke leserne, og hvem var det de henvendte seg til? En skulle tro at med fokus på at avisen skulle være en nasjonalavis, og at det var en avis med et interessant innhold, ville den appellere til mange lesere. Likevel var den styrt av regjeringskommisjonen, og Falsens ytringer og syn på britene og regjeringskommisjonens politikk ble ikke tatt like godt i mot av alle. Det er derfor interessant å se nærmere på Budstikkens potensielle og faktiske mottakere.

4 Budstikken, mottakere og regjeringskommisjonen

4.1 Innledning

I forrige kapittel ble Budstikken sammenliknet med de øvrige Christiania-avisene. Formålet med analysen var å klargjøre Falsen og regjeringskommisjonens formål med avisen. Likevel er det to aspekter som ikke har blitt drøftet. Det gjelder Budstikkens potensielle mottakere og deres syn på samtidens begivenheter. Videre bør forholdet mellom Falsen som redaktør og regjeringskommisjonen som statsorgan klargjøres. Er Budstikken et uttrykk for en samlet regjeringskommisjons syn og meninger, eller er det et uttrykk for Falsens egne meninger?

For det første gjelder det å se hvem Budstikken var myntet på. Hvem var dens lesere. For å kunne klargjøre regjeringskommisjonens formål med Budstikken må man vite hvem de henvente seg til. Mottakernes tilhørighet og perspektiver får betydning for hvilke vinklinger og valg redaktøren tok i forhold til hva formålet var med avisen. Dermed er man over på en annen viktig klargjøring. Så langt i oppgaven er Budstikken omtalt som vekselvis Falsens Budstikke, og i andre situasjoner som regjeringskommisjonens talerør. Skal Budstikken tolkes som et propagandablاد eller en nyhetsavis, er det avgjørende å vite hvem som fikk presentert sitt syn i avisen; var det Falsen, regjeringskommisjonen eller en blanding av begge parter?

Sentrale spørsmål i dette kapittelet er: 1. Hvem var avisen adressert til, og hvem var dens lesere? 2. Hva var lesernes syn på og forhold til samtidens begivenheter og Budstikkens innhold? Og til slutt: 3. Er det et skille mellom Falsens rolle som redaktør og regjeringskommisjonen som statsorgan, og hvordan får det utslag for Budstikken?

4.2 Budstikkens opplag og potensielle lesere

Tidligere i oppgaven har det kommet frem at Falsen og regjeringskommisjonen henvendte seg til det norske folk gjennom Budstikken. Det spørres likevel om de gjorde det i praksis. Som analysen har vist hadde Budstikken en sterk regional forankring til Østlandet. Hvis man ser bort fra den nasjonale vinklingen i de oppbyggelige artiklene og rapportene som omhandlet britenes oppførsel til sjøs, tar flertallet av artiklene for seg forhold knyttet til Østlandet. Krigsrapportene omhandler begivenheter fra Østlandet, og donasjonene er øremerket til soldater og pårørte i Østlandsområde. Giverne av donasjonene var stort sett borgerskapet i Christiania og andre byer på Østlandet. Det er kun i tre tilfeller at donasjonene ikke kom fra Østlandsområdet. Flertallet av de som ga var fra Christiania, Fredrikshald og Fredrikstad.

En kan også stille spørsmål ved utbredelsen av Budstikken og hvem som leste avisen. Noen oversikt over abonnenter og lesere av Budstikken finnes ikke, og i Budstikken skrives det lite om hvem som kjøpte avisen. En og annen pekepinn kan man likevel få, og ved to anledninger gir Falsen hint om hvem som kan ha lest avisen. I ett tilfelle er det sognepresten i Asker sogn som har sendt inn donasjoner til regjeringskommisjonen. Det interessante med henvisningen er at den gir et uttrykk for at Budstikken ble lest av flere enn de som abonnerte på og kjøpte avisen. I dette tilfellet får man inntrykk av at lensmannen har lest avisen for sine sambygdinge: ”Vor brave Lensmand Østensen har ved Budstikken ladet os opfordre til at yde efter Evne et Bidrag af Fødemidler.”²²⁵ Det tyder på at Budstikken kunne bli lest for et publikum i ulike sosiale sammenhenger. Det er likevel usikkert hvor stor utbredelse dette fenomenet hadde.

I et annet tilfelle er Falsen i tvil om han skal trykke en rapport eller ikke. Årsaken til tvilen er at rapporten allerede har blitt trykket i Intelligentssedlene, og en avis i Trondheim. Falsen var av den oppfatning at Budstikkens lesere hadde fått kjennskap til rapporten gjennom disse avisene, men ”da han senere har bragt i Erfaring” at flere av Budstikkens lesere ikke hadde lest rapporten, valgte han å trykke den i Budstikken.²²⁶ Falsens betraktninger kan tolkes på flere måter. En mulig tolkning er at ikke alle i Christiania og omegn eller i Trondheimsområdet leste Intelligentssedlene eller Trondheimsavisene, men at de leste Budstikken. At Falsen trykket artikkelen kan selvfølgelig også skyldes at det var mangel på

---

²²⁵ *Budstikken* nr. 11, 6. mai 1808: 42

²²⁶ *Budstikken* nr. 52/53, 4. oktober 1808: 201

nyheter som kunne være av interesse, og at han trykket artikkelen for å fylle de nødvendige sidene. En mer plausibel tolkning er at Budstikken hadde lesere også utenfor Christiania- og Trondheimsområdet, for eksempel Vestlandet, Sørlandet, Nord-Norge eller andre steder på Østlandet. Det vil si at Budstikken hadde en mer nasjonal forankring enn foreksempel Intelligentsedlene og Trondheimsavisene Falsen refererer til. Ut fra hva Budstikken selv skriver om sine lesere får man inntrykk av at selv om største delen av lesekaren var knyttet til Østlandet, hadde Budstikken også lesere utenfor Christiania og Trondheim, og at den ble lest og delt i sosiale sammenhenger.

Likevel må ikke Budstikkens lesekare overdrives. Med krigen og isolasjonen økte prisene på aviser grunnet mangel på papir og utstyr, og prisene på aviser var allerede høye nok fra før.²²⁷ Det var med andre ord de med god råd som hadde mulighet til å kjøpe avisen. Budstikken skulle ”sælges efter Arkets Priis”²²⁸, og i Intelligentsedlene kunne man lese at Budstikken kunne kjøpes for 2 skilling hos boktrykkeren.²²⁹ I harde økonomiske tider spør det om det var en luksus mange kunne unne seg. Det var med andre ord ikke mange som hadde økonomi til å holde Budstikken. Hvem disse var er vanskelig å si. Med tanke på den geografiske vinklingen avisen hadde, og at aviser var som luksusvarer å regne, kan man anta at Budstikken ble kjøpt av øvre del av embets- og handelsstanden i Østlandsområdet. Det kan ikke ha vært en særlig stor gruppe. En skisse over Budstikkens opplag kan forsterke det bildet.

I følge Høyer var den mest holdte avisen i Norge i 1810 Berlingske Statstidende med 563 opplag. Til sammenlikning hadde Intelligentsedlene et opplag i 1810 på 411 eksemplarer.²³⁰ Høyer legger vekt på at med isolasjonen fra 1807 steg salget av norske aviser i forhold til de danske, og han legger vekt på at ”Intelligentsedlene solgte riktignok et ukjent antall aviser i Christiania, så sammenlikningen er ikke helt eksakt”.²³¹ Med andre ord: Tallet på Intelligentsedlenes utgaver kan ha vært noe høyere i 1808, men tallet må ikke overdrives da prisene på aviser også økte fra 1807. I forhold til Budstikken gir det en pekepinn på hvor mange, eller snarere hvor få, utgaver av de norske avisene som kom ut. Som vi har sett i analysen av Intelligentsedlene må regjeringskommisjonen ha sett på denne som en avis som ble lest og som hadde et publikum. Det kan forklares ved at de trykket samme formaninger

---

²²⁷ Høyer, *Pressen mellom teknologi og samfunn*: 135

²²⁸ *Budstikken* nr. 1, 14. april 1808: 2

²²⁹ *Christiania Intelligentsedler* nr. 31, 15. april 1808: 1

²³⁰ Høyer, *Pressen mellom teknologi og samfunn*: 133

²³¹ *Ibid.*

både i Budstikken og i Intelligentssedlene. Hadde sistnevnte avis vært en lite utbredt avis i forhold til Budstikken kan en anta at det ikke hadde vært nødvendig.

Min antakelse er derfor at Budstikken hadde omtrent samme opplag som Intelligentssedlene, det vil si rundt 300-500 eksemplarer per utgave. Det viktigste i så måte er ikke å ha et eksakt tall på hvor stort opplag Budstikken kom ut i, men å se tendensene. Antakelig ble Budstikken lest av en embetsstand som hadde sin tilhørighet til Danmark, og av en handelselite som hadde sterke bånd til Storbritannia, begge med tilknytning til Østlandsområdet. Antakelig var det også en mindre lesekare utenfor Østlandsområdet. Det var med andre ord to forholdsvis forskjellige samfunnsgrupper som leste Budstikken. Riktig nok hadde de likheter, de tilhørte alle det øvre samfunnsjiktet, men embetsstanden og handelsstandens sosiale og kulturelle bakgrunn og tankegodt var forskjellig. Det får utslag for hvordan Budstikken skal tolkes og hvordan regjeringskommisjonen forholdt seg til leserkaren.

4.3 Mottakernes kulturelle og sosiale tilhørighet og samtidens patriotismebegrep

Valborg Sønstevoid sier følgende om Budstikkens lesere:

Enevold Falsen [...] talte ikke her til byens handelspatriciat som med hele sin interesse og sympati var knyttet til England. Han talte til dem som med sin interesse var knyttet til søsterriket Danmark, nemlig embedsmændene som hadde hentet sin utdanning derfra, og som nu var statens lønsmottagere, og de brede lag, den almindelige smaakaarsmand som paa samme tid svelget i skattefiendtlighet mot regjeringen.²³²

Sønstevoid bygger sine kommentarer på oppfatning om at embetsstanden og handelseliten i Christiania var to ulike grupper med hver sin ideologi og sosiale og kulturelle tilhørighet. Det er en vanlig oppfatning at embetsmenn i Norge hadde sterke bånd til Danmark og København. Gjennom utdanning og karrierebygging hadde flere av de norske embetsmennene oppholdt seg lengre perioder i Danmark. Også etter at man var kommet tilbake til Norge opprettholdt man kontakten og båndene til København, og man hentet kulturelle og sosiale impulser

---

²³² Bull og Sønstevoid, *Kristiania Historie – bind III 1740-1814*, Oslo 1936: 488. Valborg Sønstevoid tok over arbeidet med dette bindet i fra perioden 1740-1814, etter Edvard Bulls død.

herfra, blant annet gjennom tidsskrift, aviser og bøker.²³³ Danmark og København var heltstatens ubestridte sentrum.

Handelseliten derimot hadde en sterkere tilknytning til britisk tankegods og til britisk kultur. Gjennom handelsnettverk og dannelsesreiser hadde flere av den norske handelsstanden oppholdt seg i lengre perioder i utlandet, deriblant England. Formålet med reisene var å få kjennskap til det internasjonale handelssystemet, samt å bygge og pleie familiens nettverk.²³⁴ Gjennom kontaktnett og handel var flere påvirket av britisk kultur og tankesett.²³⁵ Dette fikk også følger for politisk tankegang. Flere kjøpmenn hadde en sterkere forståelse for den britiske og svenske statsforfatningene enn den dansk-norske.²³⁶ ”Sammenliknet med Danmark-Norge var nabolandet [Sverige] preget av et politisk mangfold, til inspirasjon for ”politikkhungrige” nordmenn som satte spørsmålsteget ved styresettet i dobbeltmonarkiet – og ved om Norge egentlig hørte hjemme i dette monarkiet.”²³⁷

Likevel må det skarpe skillet mellom embetsstanden og handelsstanden tones ned. Det var ikke to klart avskilte klasser slik en kan få inntrykk av i Sønstevolds sitat. For det første var det ikke slik at man enten var embetsmann eller kjøpmann. Flere embetsmenn hadde bigeskjefter, blant annet innen bergdrift, godsdrift eller handel.²³⁸ Det samme gjelder også for handelseliten. Flere kjøpmenn hadde viktige embeter, og en sentral aktør som Wedel Jarlsberg var både kjøpmann og amtmann i Buskerud. Fra 1809 var han og et sentralt medlem av regjeringskommisjonen. Båndene mellom embetsmenn og kjøpmenn speiles også i nettverksbygging og i patron-klientforhold. I et samfunn bygget på patron-klientforhold var forholdet mellom embetsmenn og kjøpmenn viktig for å få gjennom sine egne interesser og ønsker. Det var viktig for embetsmannen som søkte å forbedre sin egen økonomiske interesser, eller kjøpmannen som fikk øvet politisk påvirkning som gagnet ham selv.

De tette båndene skyldes også det faktum at Christiania var en liten by. I sin omtale av forholdet mellom regjeringskommisjonen og handelseliten påpeker Sønstevold at ”mellem disse mænd som i kortere eller længere tid hadde levet i Kristiania, og byens trælasthandlende aristokrati bestod et selskabelig samkvem som har ført til aandelig, politisk og teoretisk

---

²³³ Knut Mykland, Kampen om Norge 1784-1814, i Knut Mykland (red), *Norges Historie*, Oslo 1978: 25

²³⁴ Frydenlund, *Stormannen Peder Anker*: 23-25

²³⁵ Op.cit: 169

²³⁶ Frydenlund, *Stormannen Peder Anker*: 169 og Aall, *Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800 til 1815*: 112

²³⁷ Frydenlund, *Stormannen Peder Anker*: 169

²³⁸ Rian, *Embetsstanden i dansketida*: 8

økonomisk meningsutveksling”.²³⁹ Denne kontakten og meningsutvekslingen var ikke forbeholdt regjeringskommisjonens representanter, det gjaldt generelt det øvre lag av embetsstanden og handelsstanden.²⁴⁰ Å snakke om embetsmenn og kjøpmenn som to avskilte klasse er dermed lite fruktbart.

Men om båndene mellom embetsmenn og handelseliten var tettere enn hva Sønstevold hevder, så førte krigen til at det ble et mer ambivalent forhold mellom de to samfunnsklassene og mellom handelseliten og staten. Handelseliten var avhengig av handel med Storbritannia, og med Fredriks politiske linje ble det klart at danske og norske interesser for alvor skilte lag, og interesseforskjellene hos norske embets- og kjøpmenn gjorde det samme. Det er i dette spenningsfeltet regjeringskommisjonen ga ut Budstikken.

Likevel ser man at på tross av spenninger og krigen sto nordmenn samlet og kjempet om en felles sak, enten de var dansksinnede embetsmenn eller anglofile kjøpmenn. Årsaken til det kan finnes i samtidens patriotismebegrep. Som nevnt gjør Storsveen et skille mellom to former for patriotisme. På en side var det en følelsesbasert nasjonal retorikk med fokus på Norges rolle i helstaten, norsk natur og den norske folkekarakteren. Storsveen kaller denne formen for patriotisme nasjonal patriotisme.²⁴¹ Som Storsveen sier: ”Det [var] en særlig opptatthet av naturlige, følelsesmessige eller historiske bånd som en patriot hadde til sin egen nasjon.”²⁴² Begrepet nasjonal patriotisme må ikke forveksles med begrepet nasjonal identitet. Smith definerer nasjonal identitet som en antakelse eller bevissthet omkring felles kulturelle kjennetegn, som språk, religion, rett, sedvaner og historie.²⁴³ Forskjellen i de to begrepene ligger i at der nasjonal identitet var uttrykk for en mentalitet, var nasjonal patriotisme avledet eller vokst ut av denne identiteten. Nasjonal identitet var med andre ord en bevissthet om en særegent norsk folkekarakter. Man hadde en idé om at man var norsk, og at det var trekk ved den norske folkekarakteren som skilte en ut fra dansker eller svensker. Nasjonal patriotismen var dermed mer håndfast og handlingsorientert enn den nasjonale identiteten.

Et like viktig patriotismebegrep som nasjonal patriotisme, var det som karakteriseres som allmennpatriotisme. Det var en mer fornuftbasert patriotisme, som var i tråd med

---

²³⁹ Bull og Sønstevold, *Kristiania Historie – bind III 1740-1814*: 489

²⁴⁰ Bård Frydenlund, *”Stor af Stand, Større af Velstand”. Innblikk i Christiania-elitens makthegemoni 1750-1814: om samfunnslag, nettverk og konflikter, med utgangspunkt i Nordmarksgodsets aktører*, Hovedfagsoppgave i historie ved Universitetet i Oslo 2002: 26

²⁴¹ Storsveen, *Norsk patriotisme før 1814*: 18-19

²⁴² Op.cit: 19

²⁴³ Lunden, *Norsk grålysing*: 19

opplysningstidens tankegang. Som Storsveen sier om allmennpatriotismen: ”Patriotisme [var] kommet til å bli brukt som en type æres- eller hederskarakteristikk av alle handlinger og idéer som gavnet allmenninteressen, eller mer presist: gavnet fellesinteressen i det samfunn man var borger av.”²⁴⁴ Et viktig trekk ved allmennpatriotismen var at den skulle være uselvisk og en patriotisk handling skulle ikke være styrt av egen nytte.²⁴⁵ I motsetning til nasjonal patriotismen kunne denne formen for patriotisme operere på tvers av grenser, og danske kjøpmenn bidro også for å lette på situasjonen i Norge i 1808, slik nordmenn hadde sendt bidrag til København i 1807. De to patriotismebegrepene utelukket ikke hverandre, de kunne utfylle hverandre og var et uttrykk for to ulike sett med følelser og handlinger. Men hvordan ble patriotismebegrepene brukt i praksis? Hva gjorde landets borgere for å bedre situasjonen i Norge, hvilke motiver lå bak deres patriotiske handlinger, og hvordan kom de til uttrykk i Budstikken? Var de patriotiske handlingene i Budstikken et uttrykk for å støtte opp om regjeringsskommisjonens og kongens politikk, eller var de styrt av egeninteresse og et ønske om å bedre egen situasjon?

4.4 Patriotisme i Budstikken

4.4.1 Nasjonal patriotisme i Budstikken

I Budstikken er begge patriotismebegrepene tilstede. Hva nasjonal patriotisme angår er disse hovedsakelig å finne i artikler som er definert som oppbyggelige artikler. Falsen er den som i størst grad benytter seg av et nasjonalpatriotisk fokus i sine oppbyggelige tekster. Han bruker en retorikk som knytter leserne sammen med soldatene som kjempet for Norges forsvar, og han knytter de sammen med en felles historie og karaktertrekk. Han er klar på at det er Norge og norske forhold han omtaler og han henvender seg til nordmenn. Falsens nasjonale aspekter har blitt kartlagt tidligere i oppgaven og vil bli trukket frem senere i kapittelet, men et dikt kan stå som et bilde av Falsens retorikk:

Vort Fædreneland var ofte Kampens Bolig,
men aldrig var det graadig Uvens Hjem

---

²⁴⁴ Storsveen, *Norsk patriotisme før 1814*: 16

²⁴⁵ Op.cit: 16-17

thi Odins Børn i Kampen slog saa trolig
at Fødeland og Huus laae trygt bag dem!²⁴⁶

Det er Falsen som står for det nasjonalpatriotiske fokuset i Budstikken. Av de 23 tilfellene av oppbyggelige artikler som Falsen ikke har skrevet, er det kun fire tilfeller det forekommer en klart nasjonalpatriotisk vinkling på tekstene. Et godt eksempel på det finner vi i Budstikken nr. 16/17 hvor Falsen trykker et dikt av Hans Bull:

End sander Gjerningen, at Folk blandt Klipper fød
ei smaa Tyranners Aag taalmodig Nakke bød,
at det er Helteblod der flød i Nordmands Aarer,
at Nordmand Døden før, end Trællestand udsaarer,
og at hans Trofasthed, af Konger holdt i Agt
er Statens trygge Værn og Tronens bedste Vagt.²⁴⁷

I to andre dikt står naturbeskrivelser, kultur og historie sentralt, og ord og fraser som ”De gamle Birkebeners Æt, Kjækt strider for den elskte Plet²⁴⁸, eller ”Hist hvor Fjeldene skjules med snehvide Dække [...] Der jubler Thors Afkom, Din Kriger!, går igjen i diktene.²⁴⁹

De nasjonal patriotiske elementene er som sagt mindre tilstede hos andre forfattere enn hos Falsen, og fremstår mer som unntaket enn regelen. I de tilfellene Falsen trykker andres dikt plasserte han disse på steder så de passet inn til emner og rapporter som var tatt opp i Budstikken. Hans Bulls dikt kan stå som et eksempel på dette. Bulls dikt står til en rapport sendt inn fra Christian August hvor han la vekt på norske soldaters modige oppførsel i krigen mot svenskene. At Falsen var viktigste bidragsyter til den nasjonale vinklingen, betyr ikke at folket ikke støttet opp om Falsens ytringer, snarere tvert imot. Det var en retorikk leserne kjente seg igjen i og som stammet fra idéstrømninger fra 1700-tallet. Det var en retorikk som

---

²⁴⁶ *Budstikken* nr. 3, 21. april 1808: 12

²⁴⁷ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 62

²⁴⁸ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 65

²⁴⁹ *Budstikken* nr. 32/33, 29. juni 1808: 126

var i tråd med samtidens nasjonale patriotisme.²⁵⁰ Årsaken til at Falsen var den eneste som ytret seg i en nasjonalpatriotisk tone skal bli drøftet senere i kapittelet.

4.4.2 Allmennpatriotisme i Budstikken

Hvis det var Falsen som sto for de nasjonalpatriotiske bidragene var det embetsmenn og kjøpmenn som sto for de allmennpatriotiske innslagene i Budstikken. Uttrykk for allmennpatriotiske handlinger forekommer i artikler som tar for seg donasjoner og gjennom takkebrev og kvitteringer over bidrag som ble mottatt og sendt ut. Budstikkens lesere er sterkere tilstede i artikler som tar for seg donasjoner enn i de øvrige artiklene i Budstikken. Årsaken til det er at det var lesernes egne brev og ytringer som ble presentert i donasjonsartiklene, blant annet i form av brev mellom mottakere og bidragsytere. I disse artiklene er det derfor lettere å spore lesernes egne oppfatninger av hvordan de møtte datidens utfordringer og hvordan de så på samtidens begivenheter.

En gjennomgang av donasjoner og bidrag viser to klare tendenser. For det første sto embetsmenn og kjøpmenn samlet i sine bidrag til norske soldater og etterlatte enker og barn. For det andre er donasjonene et klart uttrykk for hva Storsveen kaller allmennpatriotisme.

Eksempel på det første kommer til uttrykk i et brev fra Overberghauptmann Brünich i Budstikken nr. 27:

De Kongelige Embetsmænd og Borgere med flere Indvaanere i Kongsberg ønskede Leilighed aabnet for at kunne vise sin Hengivenhed til at bidrage med andre sine Medbrødre til at understøtte vore saa udmerkede brave Krigere og de saarede med Forfriskningsmidler.²⁵¹

I andre tilfeller er det mer konkrete eksempler på at embetsmenn og kjøpmenn sto bak donasjonene og hvem disse var. I Budstikken nr. 31 er det en oversikt over givere. Det står blant annet: ”Fra Hr. Amtmand Sommerfeldt over Christians Amt er under 14de dennes tilmeldet Regjeringskommissionen” [...] adskillige Læs med Levnetsmidler”. I Budstikken nr.

---

²⁵⁰ Feldebæk, *Nærhed og adskillelse 1720-1814*: 271 og Rian, *Embetsstanden i dansketida*: 64

²⁵¹ *Budstikken* nr. 27, 13. juni 1808: 101

32/33 kan man kan lese om bidrag gitt av grosserer Ener Holm²⁵², mens man i Budstikken nr. 37/38 kan lese at etter ”den virksomme og agtværdige Hr. Biskop Bechs Forlangende sendt 100 Rdlr”.²⁵³

At handseliten donerte, selv om inntektskildene deres hadde stoppet opp, tyder på at man hadde en fellesskapsfølelse og ansvarsfølelse overfor sine medborgere. At man fra regjeringskommisjonens side satte pris på deres bidrag, er det liten tvil om. I Budstikken nr. 5/6 retter Christian August en stor takk til borgere av Christiania for deres bidrag:

At det ei er blot i Fredens blide Dage, Christiania Borgere udmærke sig ved Gjæstmildhed – at de endogsaa medens en trykkende Krigs Byrder stoppe alle Velstandskilder, udøve denne ædle Daad – derom have de Vederqvægelser og Forfriskninger, som ere sendte, saavel til de under min Commando forsamlede Officerer, som soldatsqve, givet et Beviis.²⁵⁴

Motivasjonen for å gi lå i et ønske om å bedre tilstanden til soldater og etterlatte. De som kunne bidra gjorde det etter beste evne. I Christian Augusts brev kommer dette til uttrykk i begrepet den ”ædle Daad”. Det var handlinger hvor man øyenfallende handlet uselvisk for å bedre tilstanden for landets øvrige innbyggere. Dette var et begrep som også ble brukt av sogneprest Paludan fra Høland. Han mottok donasjoner og gaver fra Christianias innbygger og takker på denne måten:

Det er med den dybeste Undseelse jeg nu griber Pennen, for at bevidne Dem, ærverdige Menneskeven! og samtlige Christianias ædle Indvaanere, min høistforbindtlige Tak for den saare betydelige Opreisning af Levnetsmidler, De saa ædelmodigen – uopfordrede, har havt den Godhed at tilstille mig. [...] En saadan Handling uimodstaaelig indgyder og et saa umiskjendeligt Beviis paa det sande ædle Borgere-Sind, der ei ved tomme Ord, men ophøiet virksom Daad, besjeler Enhver af de vakre Samfundets Mænd.²⁵⁵

Felles for de patriotiske handlingene er at de dreier seg om donasjon av levnetsmidler eller penger. Det vil si varer som de trengende ikke hadde, og som i utgangspunktet var mangelvare i landet. Det betyr at embetsmenn og kjøpmenn ofret noe når de ga sine gaver.

---

²⁵² *Budstikken* nr. 32/33, 29. juni 1808: 126

²⁵³ *Budstikken* nr. 37/38, 9. juli 1808: 147

²⁵⁴ *Budstikken* nr. 5/6, 23/24. april 1808: 22

²⁵⁵ *Budstikken* nr. 13, 12. mai 1808: 51

Christian August og sogneprest Paludan bruker ord som borgersinn og dåd, og det faktum at de uoppfordret ga av sin rikdom når de hadde muligheten til det. Dermed er man nær Storsveens definisjon av allmennpatriotisme. Eller som han sier: ”patriotisme i denne sammenheng kunne sies å tilsvare *god borgerånd*”.²⁵⁶ Falsen kaller det en dyd når han skriver: ”Det er ikke blot Vaabendraget der bør gjenlyde fra Budstikken, at hylde de milde Borgerdyder, er ikke mindre dens Formaal. I denne Hensigt skal dette Blad erkjendtligen meddele de Efterretninger om danske og norske Medborgeres patriotiske Gavmildhed.”²⁵⁷

Både bidragsyterne og mottakerne i Budstikken var seg bevisste den gode borgerånd, og man omtalte donasjonene og gavene som et uttrykk for patriotisme og dyd. Men hvor dydige var man? Som vi har sett var det både embetsmenn og kjøpmenn som ga. I hvor stor grad man gjorde dette er vanskelig å vite så lenge det ikke eksisterer lister og regnskaper, men ut fra engasjementet og størrelsene på gavene skulle en tro det hjalp for de som trengte det mest. Både Paludan og Christian August var begeistret for at handelsetiten ga, og Colletts arbeid med å samle inn og sende donasjoner tyder på at Christianias borgere ga etter evne.

Hva var givergleden hos handelsetiten et uttrykk for? Krigen var svært skadelig for deres handelsinteresser, likevel viser deres patriotiske handlinger i Budstikken at de brydde seg om sine medmennesker og at de støttet opp for å bedre tingenes tilstand i landet. Er handelsstandens patriotiske handlinger i Budstikken et tegn på at de la egeninteresse til side og støttet opp om regjeringskommissjonens politikk? Eller stoppet deres patriotiske engasjement ved donasjonene? Det kan være interessant å se hvordan handelsetiten forholdt seg til samtidens begivenheter og regjeringskommissjonens politikk. Var de like patriotiske i sine øvrige handlinger og virke, og støttet de opp om regjeringskommissjonens politikk?

---

²⁵⁶ Storsveen, *Norsk patriotisme før 1814*: 16

²⁵⁷ *Budstikken* nr. 49, 7. september 1808: 188

4.5 Handeslens holdninger til patriotisme og samtidens utfordringer

På en side var handelseliten preget av at de ønsket å gi et godt bilde av seg selv utad i samfunnet. Å bli fremstilt som lite patriotisk av sin samtid var ikke heldig i et samfunn hvor den patriotiske ånd ble sett på som den høyeste dyd, noe som kan forklare det store engasjementet i Budstikken. Det kom og til uttrykk i flere handlinger som var i tråd med regjeringskommisjonens politikk og andre patriotiske tiltak. Handelseliten støttet organisering av kaperselskap selv om man ikke nødvendigvis var enige i å bruke det som forsvarsmiddel.²⁵⁸ Mange støttet regjeringskommisjonens arbeid på flere måter. John Colletts arbeid har allerede blitt trukket frem og trenger ikke videre beskrivelse.

Regjeringskommisjonen benyttet seg av Peder Ankers handelsnettverk når Wedel ble sendt til Sverige for å skaffe korn til landet, og Anker var en viktig rådgiver for Christian August under krigen. En mann som Wedel var med i frivillige militærkorps som skulle frakte varer og fanger til og fra grenseområdene og byene. Frydenlund sier følgende om Ankers bidrag under krigen: ”Til tross for at Anker hadde svært lite til overs for kong Fredriks krigserklæring, bidro han aktivt på dansk-norsk side under krigen, noe han ikke skulle angre på senere. De nordmennene som deltok, skulle nemlig bli sett på som sanne patrioter.”²⁵⁹ En kan nok gå ut i fra at Anker ikke var alene om denne tankegangen.

Likevel blir det feil å si at handelseliten støttet opp om alt og la sine egne interesser til side for fellesskapets beste. Det er en rekke handlinger, gjennomført av kjøpmenn, som kan karakteriseres som mindre patriotiske og som ikke var i tråd med lovverket eller regjeringskommisjonens ønsker. Blant annet fortsatte mange kjøpmenn å drive handel med britene langs kysten av Oslofjorden og Bohuslän, selv om all handel med fienden skulle opphøre.²⁶⁰ Man visste også å benytte seg av sine utenlandske kontakter for å skaffe seg fordeler. Det ble også opprettholdt nær kontakt med både briter og svensker under krigen. Blant annet ble svenske krigsfanger av høyere rang flyttet til norske gods, og mange av dem

---

²⁵⁸ Frydenlund, *Stormannen Peder Anker*: 166

²⁵⁹ Op.cit: 157

²⁶⁰ Bård Frydenlund, ”...at den danske Regjering villigere vilde høre paa de Klager, som vi Nordmænd have at fremføre.” Den østnorske handelselitens politiske interessesfære i 1807-1814, i Bård Frydenlund og Rasmus Glenthøj (red.), *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009: 156

levde under gode forhold.²⁶¹ Den norske handelseliten jobbet også aktivt med å bedre forholdene til britiske fanger som oppholdt seg i Norge under krigen. Det ble blant annet gjort forsøk på å forflytte fanger til Christiania, åpne for byttehandel mellom norske og britiske fanger, eller rett og slett sende dem ut av landet mot en kausjon.²⁶² Hvordan skal man tolke disse handlingene? Skal man se handlingene i lys av kjøpmennenes kulturelle og sosiale bånd til Storbritannia, samt som et forsvar av egne økonomiske interesser? Og hvordan møtte regjeringskommisjonen deres handlinger?

Lovverket var klart på at kontakt og handel med fienden skulle slås hardt ned på. Det har i ettertiden blitt lagt vekt på at Fredrik VI fulgte prinsippene bak fastlandssystemet i større grad enn Napoleon selv.²⁶³ Forordningene innebar at ”al handel og samquem mellem Vore og landets fiender i seg selv er en forbrydelse”, og videre ble det ”sat de strengeste straffe for overtrædelse, dødsstraf for den som drev umiddelbar handel, haardt fængsel for middelbar”.²⁶⁴ Når handelseliten gikk offentlig ut og sendte regjeringskommisjonen ønsker og oppfordringer til å bedre forholdene for britiske fanger og å bryte med Fredriks forordninger, eller at de opprettholdt handel med fienden, synes det rart at regjeringskommisjonen ikke slo hardere ned på dette. Riktig nok ble kontakten med fienden regulert gjennom en streng postsensur²⁶⁵, men særlig sterkere tiltak kan man ikke spore. Hvorfor hører man ikke om konsekvenser fra regjeringskommisjonens side?

Svaret på det kan sees fra to sider. For det første kan det påpekes at handelseliten i Christiania var en maktfaktor i seg selv. Frydenlund forklarer de manglende reaksjonene fra statens side med handelselitens sentrale rolle i samfunnet. Det ville være dumt å legge seg ut med en mektige handelselite i en tid hvor man kunne trenge all den støtte og oppslutning man kunne få.²⁶⁶ For eksempel hadde regjeringskommisjonen betenkeligheter angående Ankers kontakt med statens fiender, samtidig som de selv var avhengige av å benytte seg av disse kontaktene.²⁶⁷ For det andre kan mangelen på represalier fra regjeringskommisjonen komme

---

²⁶¹ Frydenlund, *Stormannen Peder Anker*: 159-160

²⁶² Ann-Karin Jensen, *Planker og politikk. En undersøkelse av politiske holdninger i Christianias handelselite i perioden 1807-1813*, Hovedoppgave i historie ved Universitetet i Oslo 2004: 75-79, Jacob S. Worm-Müller, *Norge gjennom nødsårene. Den norske regjeringskommissionen 1807-1810*, Kristiania 1918: 119 og Frydenlund, *Stormannen Peder Anker*: 161-162

²⁶³ Aall, *Erindringer som Bidrag til Norges Historie*: 120-121

²⁶⁴ Worm-Müller, *Norge gjennom nødsårene. Den norske regjeringskommissionen 1807-1810*: 113

²⁶⁵ Op.cit: 114

²⁶⁶ Bård Frydenlund, Anker-familien og nye elitedannelser i Christiania på slutten av 1700-tallet, i John Peter Collett og Bård Frydenlund (red), *Christianias handelspatrisiat. En elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008: 73

²⁶⁷ Frydenlund, *Stormannen Peder Anker*: 162-163

av at arbeidet og holdningene til regjeringskommisjonen ikke var grunnleggende forskjellige fra handelselitens ønsker. Regjeringskommisjonens medlemmer så hvordan Fredriks politikk gikk ut over Norge og norske interesser, særlig forbudet med å drive handel med Storbritannia.²⁶⁸ Det var særlig på to områder arbeidet til regjeringskommisjonen var sammenfallende med handelselitens egne ønsker.

Som handelseliten forsøkte regjeringskommisjonen å bedre forholdene til de britiske fangene som oppholdt seg i Norge. De ble flyttet til Kongsberg, hvor de kunne, etter å ha gitt sitt ord, bevege seg fritt innenfor byens område. De fikk også en god del midler satt av til kost og losji, og når det viste seg at disse midlene ikke strakk til fikk de muligheten til å få kontanter og støtte fra sine familier og kontakter i Sverige og Storbritannia.²⁶⁹ Slik sett la regjeringskommisjonen selv opp til å ha kontakt med fienden, selv om det ikke var i tråd med Fredriks lovverk.

Regjeringskommisjonen jobbet også for at de britiske fangene skulle bli sendt hjem. Den sendte anmodninger til København, hvor den ba om å tilbakesende britiske fanger til Storbritannia. Den ba om ”at samtlige her i Fangenskab værende, og paa Bergstaden Kongsberg anholdte, storbritanniske Undersaatter ved et Parlamentair-Skib maatte vorde oversendte til England”.²⁷⁰ Regjeringskommisjonen handlet ut fra et ønske om å bedre nordmenns levekår, både hva angikk nordmenn som oppholdt seg i fangenskap i Storbritannia, men også nordmenn som oppholdt seg i Norge. Anmodningen fortsetter slik: ”deels for derved at løse en Deel af vore i engelsk Fangenskab under en haard Behandling sukkende Landsmænd, deels for at spare de store Bekostninger, som disse Fangers Underholdning og Bevogtning medtager.”²⁷¹

En sammenlikning av regjeringskommisjonens politikk og omtalen av briter i Budstikken åpner for en drøfting av hvem som var ansvarlig for Budstikkens innhold og vinklinger. På en side blir det skissert et bilde av regjeringskommisjonen som førte en politikk som var sammenfallende med handelselitens interesser. I så måte må det ha vært lettere for handelseliten å bidra til bedre forholdene for sine medborgere og støtte opp om regjeringskommisjonens tiltak, når man visste at de kjempet om en felles sak.

---

²⁶⁸ Aall, *Erindringer som Bidrag til Norges Historie*: 117-120 og Worm-Müller, *Norge gjennom nødsårene. Den norske regjeringskommissionen 1807-1810*: 117-120

²⁶⁹ Aall, *Erindringer som Bidrag til Norges Historie*: 121

²⁷⁰ Op.cit: 120

²⁷¹ Op.cit: 120

På den andre siden kan man i Budstikken lese at Storbritannia var landets hovedfiende og at Storbritannia var ansvarlige for den situasjonen landet var kommet opp i. En kan lese lange reprimander av britene, og et håp om at ”Britanniens Kræmmerpolitikk [...] vil vel overalt snart faae sin Grændse, og det er Tid at Europa afkaster et uværdigt Aag”.²⁷² Harseleringen av Storbritannia er en av kjernesakene i Budstikken. Man kunne lese negative ytringer om de britiske fangene som oppholdt seg i Kongsberg. De samme fangene som regjeringskommisjonen jobbet for å bedre tilstanden til, eller sende hjem. Det er med andre ord ikke samsvar mellom regjeringskommisjonens politikk og Budstikkens innhold, på tross av at Budstikken var regjeringskommisjonens organ. Hvordan forklarer man dette, og hva har det å si for tolkningen av Budstikkens innhold? En klargjøring av regjeringskommisjonens og Falsens forhold til Budstikken kan være på sin plass.

4.6 Forholdet mellom Budstikken, regjeringskommisjonen og Falsen

Budstikken var en mangfoldig avis, med alt fra rapporter og formaninger til dikt og patriotiske innslag. Men når var det regjeringskommisjonen som var avsender og når var det Falsen som redaktør som ytret seg? Eller var det et skille mellom Falsens ulike roller som redaktør og medlem av regjeringskommisjonen? Leser man Budstikken, er det i førstningen vanskelig å få tak på.

I enkelte tilfeller er det ingen tvil om at Budstikken var et talerør for regjeringskommisjonen, det vil si et offisiøst blad hvor regjeringskommisjonen kunne ytre sine meninger og formaninger overfor et lesende publikum. Det kom klarest frem i tilfellene hvor regjeringskommisjonen trykket formaninger i Budstikken. Blant annet innledes tre ulike formaninger på følgende måte: ”Under 16de dennes har den Kongelige interimistiske Regjeringscommission for Norge udstædet følgende Plakater.”²⁷³ Videre omtalte de seg som regjeringskommisjonen når de henviste til hvem som skrev og bestemte forordningene. Plakaten avsluttes på følgende måte: ”Christiania, i den Kongelige interimistiske Regjeringscommission for Norge, den 16de Mai 1808”, og den ble signert av Moltke,

---

²⁷² *Budstikken* nr. 27, 13. juni 1808: 104

²⁷³ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 64

Rosenkrantz og Falsen. Selve skrivet ble satt i pennen av regjeringskommisjonens sekretær, Hr. Aamodt.²⁷⁴ I disse formaningene er det ingen redaktør eller individ til stede i teksten. Med utgangspunkt i formaningene er det med andre ord ingen tvil om at Budstikken var regjeringskommisjonens organ.

I andre tilfeller trådte Falsen frem som redaktør, og det er tydelig at han var underlagt regjeringskommisjonens meninger og ønsker. I Budstikken nr. 9 utalte Falsen seg om ryktespredning, og det kommer klart frem at han gjør dette på vegne av regjeringskommisjonen når han skriver:

Udgiveren maa i denne Anledning igjentage sin Anmodning til Publicum, ikke at sætte lid til Rygter, der ikke tjene til andet, end at forstyrre de Godes Rolighed [...] Udsprederne af disse Rygter derimod, advares alvorligen, i Overeensstemmelse med Generalcommandoens Skrivelse, at tage sig vare, da Regjeringscommissionen ikke med Liegegyldighet kan ansee, at den gode Borgers Roe forstyrres.²⁷⁵

Som redaktør fikk Falsen rapporter og brev tilsendt fra Christian August. En vanlig innledning til krigsrapportene er for eksempel: ”Ved Skrivelse af 3die dennes har Hans Durchlauchtighed den commanderende General Søndenfjelds tilsendt Udgiveren følgende Udtog.”²⁷⁶ Falsen fikk en tilsvarende rolle som redaktør Berg hadde i Christiania Intelligentsedler. Falsen mottok tekster fra Christian August, og han trykket forordninger fra regjeringskommisjonen når det trengtes. Han omtalte seg som ”Udgiver”, og fra eksemplene ovenfor fremstår han som en passiv redaktør i den forstand at han i slike tilfeller ikke avgjorde hva som skulle trykkes. Båndene mellom regjeringskommisjonen og Falsen var så tette at det til tider er vanskelig å skille Falsens rolle som redaktør fra Falsens rolle som medlem av regjeringskommisjonen.

Den 25. juni kunne man i Budstikken lese om patriotiske bidrag som hadde kommet inn til soldater og sivile. Det kommer klart frem hvem som ga, men hvem som mottok donasjonene, og hvem som var ansvarlige for at donasjonene kom på trykk er mer vagt. Var det regjeringskommisjonen eller Falsen? Donasjonene ble presentert på følgende måte: ”Fra Hr. Grosserer Ludvig Mariboe er under 20de dennes tilsendt Regjeringscommissionen 80

---

²⁷⁴ *Budstikken* nr. 16/17, 17. mai 1808: 65

²⁷⁵ *Budstikken* nr. 9, 29. april 1808: 36

²⁷⁶ *Budstikken* nr. 54/55, 9. november 1808: 209

Rdlr.²⁷⁷ Det er med andre ord regjeringskommisjonen som uttaler seg i Budstikken. Men i neste tilfelle kan man lese at ”den ligesaa patriotiske som virksomme Hr. Aall til Næs Jernværk, ved en Skrivelse af 17de dennes, tilsendt Udgiveren 200 Rd”.²⁷⁸ Her er det Falsen som redaktør som skriver, eller ”Udgiveren” I tråd med det som er skissert ovenfor kan man anta at han talte på vegne av regjeringskommisjonen. Det synet forsterkes når Falsen i neste ordelag skriver at ”Regjeringskommissionen skal fremdeles lade det være sig angelegent at opsøge en trængende og værdig Familie, som den ædle Hr. Aalls maanedlige Pension kan tilvejebringe en Lindring”.²⁷⁹ Som et siste eksempel på dette kan Falsens avslutning på den ovennevnte artikkelen stå som eksempel. Der går han så langt som å personifisere Budstikken, og gi den en egen mening. Om det er Falsens egen, eller regjeringskommisjonens mening han legger i Budstikken vites ikke, men ut fra konteksten som er nevnt ovenfor kan en kanskje anta at det er begge to. Han skriver: ”I øvrigt tør Budstikken haabe at tale i Samfundets Navn, naar den hilser hver Fædrenelandets Ven og Velgjører med disse Ord:

Hver den Ædle der gavner sit Land
er Heltens Broder og Hædersmand.”²⁸⁰

Det kan virke som om Budstikkens lesere hadde vansker med å vite hvem de skulle adressere seg til når de sendte inn brev, dikt eller annen informasjon. Det kan forklare Falsens veksling mellom bruk av regjeringskommisjonen og ”Udgiveren” når han skriver sine tekster. John Collett henvendte seg i sine brev til Falsen. Dette kan man lese nederst i et brev trykket i Budstikken 54/55, hvor det står ”S.T. Hr. Etatsraad Falsen”.²⁸¹ I samme avis kan man lese to brev som Thygeson har sendt inn. Som Collett hadde han adressert sine brev, men i motsetning til Collett henvendte Thygeson seg til regjeringskommisjonen.²⁸² I sistnevnte eksempel starter da også Falsen på følgende kjente måte: ”Under 29de October og 1ste November sidstleden har Hr Stiftamtmand Thygeson tilsendt den interimistiske Regjeringscommission følgende Indberetninger.”²⁸³

---

²⁷⁷ *Budstikken* nr. 31, 25. juni 1808: 120

²⁷⁸ *Budstikken* nr. 31, 25. juni 1808: 120

²⁷⁹ *Budstikken* nr. 31, 25. juni 1808: 120

²⁸⁰ *Budstikken* nr. 31, 25. juni 1808: 120

²⁸¹ *Budstikken* nr. 54/55, 9. november 1808: 212

²⁸² *Budstikken* nr. 54/55, 9. november 1808: 211

²⁸³ *Budstikken* nr. 54/55, 9. november 1808: 211

At det var tette bånd mellom Falsen og regjeringskommisjonen er ikke så merkelig med tanke på at Falsen var et sentralt medlem av dette statsorganet, men betyr det at det var konsensus blant regjeringskommisjonens medlemmer om hva som ble trykt i Budstikken? Eller at Falsen hadde klare retningslinjer å følge når han trykte sine kommentarer og rapporter?

I innledningen til Budstikkens førsteutgave ytrer Falsen seg om de statutter som skulle gjelde for Budstikken og Falsen som redaktør. Formålet med avisen var å hindre ryktespredning og å gi leserne etterretninger om krigens begivenheter. ”I dette dobbelte Øiemed har Regjeringscommissionen bemyndiget Undertegnede til Authorisation, og efterat have foreviist Manuscriptet for Samme, at udgive et Blad under Navn af Budstikken.”²⁸⁴ Instruksen var med andre ord klar på at regjeringskommisjonen skulle godkjenne avisene før de ble sendt til trykken. Slik sett opererte regjeringskommisjonen som et kontrollorgan overfor Falsen. I hvor stor grad denne instansen ble brukt vites ikke. Ser man på Falsens rolle i regjeringskommisjonen i forhold til de øvrige medlemmene kan man likevel få et visst svar på det.

Falsens rolle i regjeringskommisjonen omtales blant annet i følgende ordlag: ” Fra første stund ble han dens ledende medlem – arbeidsom, innsiktsfull, skrivekyndig og helt ut norsksinnet. Hans ord fikk avgjørende vekt i kommisjonen, hans penn formet alle skrivelser til regjeringen i København²⁸⁵, mens Nielsen er klar på at Falsen var en mann ”der ved alle administrative Afgjørelser havde været dens Sjæl”.²⁸⁶ De øvrige medlemmene får ikke den samme omtalen. Nielsen sier følgende om Rosenkrantz rolle i regjeringskommisjonen: ”Nogen selvsendig politisk Rolle kunde han aldrig komme til at spille; hans Opgave blev at følge sine Kolleger og i deres Fodspor virke for Landets Bedste.”²⁸⁷ Om Gebhard Moltke sier Worm-Müller at hans ”utnævnelse skyldes snarere hans stilling som landets første civile embetsmand end hans dygtighet”. Og videre: ”Moltke var utvilsomt mindre skikket til i en vanskelig tid at staa i spidsen for et lands styre.”²⁸⁸ Christian August var aktiv i å sende inn rapporter som skulle trykkes, og slik sett hadde han en viss kontroll over hva Falsen trykte. Men han hadde et forsvar han skulle organisere, så hvor aktiv han var i spørsmål om

---

²⁸⁴ *Budstikken* nr. 1, 14. april 1808: 1

²⁸⁵ Paul Thyness, Enevold de Falsen, i Jon Gunnar Arntzen og Knut Helle, *Norsk biografisk leksikon* bd. 3, Oslo 2001: 67

²⁸⁶ Yngvar Nielsen, *Lensgreve Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg 1779-1840, bd1: 1779-1812*, Christiania 1901: 165-166

²⁸⁷ Op.cit:119

²⁸⁸ Worm-Müller, *Norge gjennom nødsårene. Den norske regjeringskommissionen 1807-1810*: 23

Budstikken vites ikke. Med et slikt forhold mellom regjeringskommisjonens medlemmer spør det om de øvrige medlemmene satte seg i mot Falsens vinklinger. Samtidig kan det faktisk at regjeringskommisjonen hadde mulighet og myndighet til å kontrollere innholdet i Budstikken, også være uttrykk for at Falsens ytringer og utbrudd hadde et taust bifall fra regjeringskommisjonens øvrige medlemmer.

Som skissert over virker det som om Falsen fulgte retningslinjene. Likevel ser det ut til at han hadde en viss frihet i valg av artikler og vinklinger. En frihet han visste å benytte seg av, og som gjorde Budstikken til noe mer enn bare et talerør for regjeringskommisjonen. Det kommer til uttrykk gjennom redaksjonelle valg han tok, synet på Storbritannia og gjennom Falsens patriotismebegrep.

I enkelte tilfeller omtaler Falsen sine valg av artikler. Gjennom notisene skimtes det en mer aktiv redaktør enn hva som er skissert tidligere. To tilfeller kan stå som eksempel på dette. For det første gjelder det en rapport Falsen mottok fra Christian August om hendelsene ved Kragerø. Britenes handlinger og hendelsesforløpet ble beskrevet i Budstikkens utgave nr. 31. I utgave 32/33 informerer Falsen om at han har fått en ny rapport fra Christian August som er tilsvarende den som stod i forrige utgave. Likevel mente Falsen at Christian Augusts rapport kunne kaste et klarere lys over ”Briternes Adfærd”.²⁸⁹ Det virker med andre ord som om Falsen fikk innsendt rapporter, blant annet fra Christian August, og at han ut fra disse valgte hva som skulle trykkes og ikke. Hovedpoenget i så måte er at Falsen ikke bare var en passiv redaktør som trykket det han fikk beskjed om.

Det var ikke bare fra Christian August at Falsen fikk sine rapporter. Ved et tilfelle fikk han en rapport fra den kommanderende general nordenfjells, general von Krogh, som skildret norske soldaters rekognosering i Sverige høsten 1808. Falsen innleder rapporten med en kommentar hvor hans redaksjonelle rolle kommer til uttrykk. Grunnen til at han trykker Kroghs rapporter er at:

Udgiveren, som fandt samme bekjendtgjort ved Trykken og indrykket i de Trondhjemske og Christiania Aviser, ansaae den som almindeligen bekjendt, og derfor stod i Tvivl om den fremdeles burde her indtages: men da han senere har bragt i Erfaring, at endeel af Budstikkens Læsere ikke igjennem de benvævnte Blade have erholdt Efterretning om samme, og det er et af Budstikkens væsentligste Øiemed, at

---

²⁸⁹ *Budstikken* nr. 32/33, 29. juni 1808: 121

bidrage hvad den formaaer til at brave Nordmænds Daad vorder almindeligen kjendt og hædret.²⁹⁰

Her er ordene ”Udgiveren”, ”ansaae” og ”stod i Tvivl” tegn på at Falsen tok valg fra et større utvalg av tekster. At Budstikken var regjeringskommisjonens organ må det ikke være noen tvil om. Falsen fulgte de instruksjer han fikk, men han hadde samtidig mulighet til å gi Budstikken et mer personlige preg. Eksempelet over viser det, men det kommer enda tydeligere frem i Falsens oppbyggelige artikler.

Ser man på tema og innholdet i Falsens reprimander og omtale av britene kan det synes som at han hadde et annet motiv med sine tekster enn bare å bevege og informere Budstikkens lesere. Det kan og skimtes at han hadde en annen agenda. I den antydningen ilegges Falsen en sterk rolle som selvstendig redaktør enn hva som er skissert ovenfor. I hans ytringer er det tre emner som stadig går igjen og som kan sies å utgjøre stammen i Falsens meninger. Ut fra hans fokus på nasjonal patriotisme, kongetroskap og Storbritannia, får man et inntrykk av at Falsen hadde et videre formål med tekstene sine. Men hva var disse uttrykk for, og hvordan ble de presentert i Budstikken?

I Budstikkens fokus på den nasjonale patriotismen er det ingen tvil om at det er Falsen som ytrer seg. Regjeringskommisjonen nevnes ikke slik de nevnes i andre tekster. Gjennom tekstene til Falsen kan man skimte hans eget patriotismebegrep. Tidligere har dette blitt karakterisert som hva Storsveen kaller nasjonal patriotisme. Men hva er kjernen i Falsens patriotismebegrep og hva var formålet med å benytte seg av dette som en rød tråd gjennom Budstikkens utgaver?

For det første kan formålet ha vært å oppildne Budstikkens lesere, og med det samle folket om en felles sak. Gjennom sin retorikk manet Falsen folket til samhold og til å bidra etter beste evne. Et av hans dikt ble også populært i sin samtid:

til Vaaben... see Fienderne komme,
til Vaaben I nordiske Mænd!
og Nordmænd! Op! Kæmper i Fædrenes Spor

---

²⁹⁰ *Budstikken* nr. 52/53, 4. oktober 1808: 201

for Konge, for Arne, for Frihed i Nord!²⁹¹

I så måte roser han både de tapre soldatene så vel som borgerskapets giverglede, samtidig som han maner folket til å kjempe for landets heder og forsvar. Det kommer til uttrykk på flere måter i Budstikken. Som vi har sett tok Falsen utgangspunkt i bevisstheten om en nasjonal identitet og han la vekt på allerede kjente elementer som den norske naturen, kultur, ideen om et føde- og arnested.

I Falsens patriotismebegrep ligger det og et politisk aspekt. Falsen brukte kongetroskap som et viktig trekk ved nordmenns karakter. Det var kongen som hadde sikret nordmennene fred, rettferdighet og sørget for opplysning hos det norske folk. Falsens kongetroskap kommer frem i to utgaver av Budstikken. Om nordmenns forhold til kongen og eneveldet skriver Falsen:

Eders Mod, Eders Trofasthed, Eders Hengivenhed for Konge og Fødeland [...] flyder af et frit og ædelt Folks taknemmelige Følelse af de nydte Velsignelser i en hundreaarig Fred, af en faderlig Regjering, der under Lovenes Varetægt har hævdet hver Mands Frihed og Ejendom, yndet og udbredet gavnlige Oplysning, hædret og oplivet Agersdyrkningen som Grundvolden for Nationernes Frihed og Uafhængighed, beskyttet Handel og Søefart, kort fortjent at saavel Olding som Yngling

Med Tak for Hver fredelig Glæde

nu modig mod Fienderne gaaer.²⁹²

I harde tider var det lett å kritisere kongens politikk. En måte å tolke Falsens kongetroskap på er at Falsen ønsket å minne leserne, og handelsstanden særlig, om at den kongemakt man stilte spørsmålstegn ved, var den samme som hadde sørget for gode handels- og levekår de siste århundrer. Med det søkte Falsen å forsterke kongens rolle i et samfunn som i stadig større grad satte spørsmålstegn ved Fredriks VI's valg. Når Falsen knyttet kongetroskap til en del av den norske folkekarakteren, benyttet han seg av en velkjent retorikk og oppfatning som hadde blitt brukt av kongen i lange tider. Øystein Rian påpeker i så måte at regimet stadig ”utbasunerte [...] at nordmennene var et trofast fjellfolk som tappert forsvarte konge og

---

²⁹¹ *Budstikken* nr. 13, 12. mai 1808: 50

²⁹² *Budstikken* nr. 34/35, 1. juli 1808: 133-134

fedreland”.²⁹³ Falsens kongetroskap er i så måte en propagandistisk trekk som var i tråd med statens egen retorikk. Falsens kongetroskap kommer klarere frem i Budstikkens utgave 54/55:

Overalt ruste Krigsmænd og Borgere til Kamp, og Idræt for Konge og Arne, og, i gjensidig Tillid, i Landsfaderens Kjærlighed og utrættelige Virken for sit Folk, i Folkets trofaste Hengivenhed for en elsket Konge i samdrægtig og kraftfuld Anstrængelse for den gode Sag, danne det Palladium, der, som et urokkeligt Dannevirke, skal hænge om Frederiks Arv, og værne om Hans Banner.²⁹⁴

Dette kan ikke tolkes på andre måter enn et forsvar av eneveldet som styringsform, og et forsvar av Fredriks politikk, og dermed stilte han seg og kritisk til andre politiske tankesett enn enevoldsregimet. Det tankesettet Falsen satte eneveldet opp mot var Storbritannia. Dermed er man over det siste retoriske grepet hos Falsen. Falsens negative syn på Storbritannia skal bli belyst senere i kapittelet, men hans ytringer i Budstikken 27 kan stå som et foreløpig eksempel på Falsens syn på Storbritannia. Falsen håpet at ”Britanniens Kræmmerpolitikk – [den] vil vel overalt snart faae sin Grændse.”²⁹⁵ Selv om dette var uttrykk for Falsens egne meninger, var ikke innholdet på kollisjonskurs med regjeringskommisjonens egen ideologi. Regjeringskommisjonen var et statlig organ, og det var kongens embetsmenn som var representert i den. Tre av de fire medlemmene, Christian August, Falsen og Gebhard Moltke var ikke nordmenn, men henholdsvis fra Slesvig-Holstein og Danmark. Men om Falsens reprimander ikke var på kollisjonskurs med regjeringskommisjonens medlemmer, så rokket han ved handelselitens tankesett, noe som er med på å skape et bilde av et norsk samfunn i uro og splittelse grunnet krigens begivenheter.

På en side har analysen av mottakernes bidrag og handlinger vist at det var en viss samhörighet mellom regjeringskommisjonens arbeid og handelselitens ønsker. Alle parter søkte å gjøre best mulig ut av situasjonen. Enten gjennom å gi donasjoner, arbeide for å åpne for handel mellom Norge og Storbritannia eller gjennom dikt, og oppløftende tekster med nasjonal vinkling. Likevel var det et anstrengt forhold mellom regjeringskommisjonen, Falsen, embetsstanden og handelseliten. Selv om regjeringskommisjonen søkte å verne om norske interesser var den også et organ som skulle styre etter kongens ønsker og forordninger, og når det kom til stykket fulgte regjeringskommisjonen en politikk som ikke var i tråd med

---

²⁹³ Rian, Gamle og nye perspektiver på dansketida: 15

²⁹⁴ *Budstikken* nr. 54/55, 9. november 1808: 213

²⁹⁵ *Budstikken* nr. 27, 13. juni 1808: 104

handelselitens ønsker. Falsen forsterket dette i sine omtaler av nasjonal patriotisme, kongetroskap og i synet på Storbritannia. Men hva var Falsens agenda et uttrykk for, og hva var formålet med å legge vekt på de ulike variablene? At bladets lesere må ha oppfattet innholdet i Budstikken på to forskjellige måter kan bidra til å kaste lys over det spørsmålet. Det får også utslag i hvordan man skal tolke regjeringsskissjonen og Falsens ytringer i Budstikken.

4.7 Budstikken og det lesende publikum

Innholdet i Budstikken sier lite om hvordan avisen ble mottatt av sine lesere. Med bakgrunn av dette kapittelet og innholdsanalysen i kapittel 2 kan man likevel trekke noen tolkninger. Slik jeg ser det er det flere måter å tolke hvordan Budstikkens innhold og Falsens harselering av Storbritannia ble mottatt på.

For de fleste av avisens lesere ble nok Budstikken mottatt og lest med etterlengtet nysgjerrighet. Det nasjonale aspektet i avisen var nok et velkomment innslag for de fleste av Budstikkens lesere, enten de var norskfødte embetsmenn med ulike interessefelter eller anglofile kjøpmenn. Som nyhetsavis, med fokus på krigsrapportene må Budstikken ha vært en interessant avis, og det samme kan sies om artiklene som tok for seg donasjoner. De to emnene ga leserne forholdsvis god informasjon om samtidens begivenheter. Selv en anglofil handelselite ville lese britenes angrep på norske kystbyer med sinne og frustrasjon. Handelseliten konstruerte et skille mellom stat og borgere. Angrepene var, ut fra deres forestillingsverden, et uttrykk for britiske ministeres politikk og ikke et uttrykk det øvrige britiske befolknings ønske. Derfor var Budstikkens omtale av forsvarskriger langs kysten og grensa også interessant lesing for handelseliten, så vel som embetsmenn. Men selv om nyhetsaspektet og den nasjonale vinklingen var interessant lesing ble nok Falsens kommentarer mottatt på forskjellig måte, alt etter hvilket syn en hadde på samtidens begivenheter.

For det første var det nok en stor del av embetsmennene og leserne som delte Falsens syn på Storbritannia, og som derfor hadde få problemer med å stille seg bak Falsens ytringer. I Sønstevoolds sitat får man inntrykk av at embetsstanden var samlet i sitt perspektiv hva krigens

anliggende gjaldt – de støttet opp om kongens politikk. Flertallet av embetsmenn så nok Fredriks allianse med Napoleon som en naturlig utvikling etter flåteranet. Et samarbeid med Storbritannia etter 1807 var utenkelig for de fleste, og det var flere enn Falsen som uttrykte seg negativt om britene under krigen. Generalløytnant Hesselberg viser dette når han skriver at ”Fiendtlige Krydsere begynde nu ogsaa deres Røvier her i Stiftet”.²⁹⁶ Byfogd Lyng presenterer et mindre sjarmerende bilde av britenes handlinger mot lokalbefolkningen i området rundt Kragerø. Etter et mislykket angrepsforsøk på Kragerø trakk britene seg tilbake, og de ”udøvede [...] paa Retraiten Handlinger, som ingen anden civiliseret Nation, end den Engelske, er istand til.”²⁹⁷ Likevel må det faktum at embetseliten ikke var en samlet, lukket gruppe uten kontakt med grupperinger utenfor sin egen stand, ha bidratt til at flere så hvilke konsekvenser kongens og regjeringsskommisjonens politikk fikk for Norge, som igjen fikk utslag for hvordan Budstikkens innhold ble mottatt.

Det åpner for en annen tolkning på hvordan Budstikken ble mottatt. Det faktum at krigen var skadelig for det norske samfunnet førte nok til at både embetsmenn og kjøpmenn hadde et ambivalent syn på samtidens begivenheter og Budstikkens innhold. Både embetsmenn så vel som kjøpmenn må ha sett hvilke følger valget av allierte fikk for Norge og Østlandet. Fra et slikt ståsted kunne Falsens vinklinger være vanskelig å stille seg bak. Det var ikke nok at man skulle ha store økonomiske vansker og se at landsmenn led under krigen, men man måtte i tillegg forholde seg til Falsens utbrudd. Falsens reprimander må og ha bidratt til å øke spenningen mellom de mest dansksinnede embetsmenn og anglofile kjøpmenn i et allerede anspent Christiania. En omtale av Storbritannia som var lik den man leste om Sverige ville nok være lettere å motta for flere. Det vil si en vinkling hvor man unnlot å gi beskrivelser og kommentarer om fiendens oppførsel og karakter. En slik løsning valgte derimot ikke Falsen.

Hvordan Budstikken ble mottatt avhenger ikke bare av hvilken sosial og kulturell tilhørighet man hadde. Like viktig for hvordan Budstikken ble mottatt, enten man var embetsmann eller kjøpmann er hvordan leserne tolket og forstod Falsens reprimander. Slik jeg ser det er det to muligheter å tolke Falsens kommentarer om Storbritannia på.

En måte å tolke Budstikken på, som kan ha hjulpet skeptiske embetsmenn så vel som kjøpmenn til å ta i mot Falsens budskap, er å tolke hans harselering som uttrykk for en generell sorg og frustrasjon. I en vanskelig tid med sult, sykdommer, krig og tapt

---

²⁹⁶ *Budstikken* nr. 46, 16. august 1808: 179

²⁹⁷ *Budstikken* nr. 31, 25. juni 1808: 118

inntektsgrunnlag måtte man rette frustrasjonen og sorgen mot noen eller noe. Frustrasjonen til Falsen var rettet mot britene og den var i tråd med kongens egen omtale av Storbritannia, men hans kommentarer kan også sees på som et mer generelt uttrykk for sinne over den tilstanden landet var kommet i. Eller sagt på en annen måte: Falsens utrop var en ventil for et sinne og en sorg mange delte, og ikke nødvendigvis rettet mot Storbritannia. Fra et slikt perspektiv var det lettere for embetsstanden å stille seg bak Budstikkens budskap og vinkling. En kan heller ikke se bort i fra at deler av handelseliten også følte det slik.

Men Falsen var temmelig klar i sin argumentasjon, og ordene han bruker for å beskrive britenes karakter åpner for en alternativ tolkning av hvordan leserne tok i mot budskapet til Falsen. Det gjelder særlig utrop som ”har svoret Hevn og Had til den Nation, fra hvilken, som af Pandoras Æske, alle Jordens Uheld udvælde – som med Guld tilkjøber sig Allierede, og siden med Troløshed at lade dem i Stikken: som gjøder sin Handel med Blod og paa gyldne Vægt skaale vejer Fordelen af Menneskeslægters Undergang og Ødelæggelse”.²⁹⁸ I Falsens reprimander blir dermed handelsmentalitet og maksimering av egeninteresse gjort til en sentral årsak til krigens elendighet.

Når Falsen bruker ord som er sentrale for en kjøpmanns virke og hverdag, ord som handel, kremmerånd og vektskåler, og gir disse negative konnotasjoner, angriper han ikke bare britene. Uttrykkene kan og tolkes som et angrep på den norske handelselitens virke og verdigrunnlag. I hvor stor grad handelselitens medlemmer oppfattet Falsens ytringer slik vites ikke, men han var såpass klar i sin retorikk at det virker plausibelt. Falsens syn på briter kommer best frem i Budstikken nr. 37/38. Her sidestiller han briter generelt med det britiske ministeriets ideologi og verdier. Hendelsen er allerede nevnt tidligere i oppgaven, men fortjener å bli trukket frem. Falsen kommenterer det faktum at britiske fanger som har oppholdt seg fritt i Kongsberg har brutt sitt ord og rømt fra byen. Som en konsekvens av dette sier Falsen: ”Dog i et Land hvor alting er Handel, og hvor Ministeriet ikke undseer sig ved offentligen at trafiquere en gros med Troeløshed, kan det ikke forundre, at see Nationens enkelte Kræmmere at udhøkre denne Vare, hvor det kan lykkes dem.”²⁹⁹ Falsen omtaler her de britiske fangene som norske kjøpmenn hadde forsvart og støttet.

Når Falsen omtaler de britiske fangene i slike vendinger, samtidig som han jobbet for å bedre forholdene for disse, så er det et uttrykk for den vanskelige situasjonen

---

²⁹⁸ *Budstikken* nr. 34/35, 1. juli 1808: 133

²⁹⁹ *Budstikken* nr. 37/38, 9. juli 1808: 145

regjeringskommisjonen og Falsen må ha vært i. På en side var Falsen en dansk embetsmann. Hans lojalitet lå hos kongen, og regjeringskommisjonen var forsvarere av og representanter for kongens politikk. På den andre siden var ikke Falsen kjent for å ha en negativ innstilling overfor handelseliten.³⁰⁰ Han var en belest mann, og hadde tidligere vært interessert i liberalismens tankegods. Han skjønnte at handelseliten led under krigen, og at kongens politikk ikke gagnet Norge eller handelselitens interesser. Som et sentralt og viktig medlem i regjeringskommisjonen forsøkte han å lette på situasjonen. For Falsens del var det likevel en grense for hvor langt han var villig til å gå i sin behandling av britene og britiske fanger, og det er klart at hans syn på Storbritannia ikke var sammenfallende med handelseliten i disse krigsårene. Det er dette som kom til uttrykk i Budstikken, og den krasse tonen kan tolkes som et spark til handelselitens skille mellom stat og borger. Falsen går iallfall langt i å kritisere dette skillet når han skriver at ”Briternes Adfærd, viser at de troeligen hylde og udføre deres Ministeriums Grundsætninger”.³⁰¹ Falsens reprimande kan tolkes som at britiske kjøpmenn og offiserer handlet etter det samme tankegodset som ministeriet i London. I sitt syn på britene og svartmaling av deres merkantilske ånd ytrer dermed Falsen seg negativt om det samme tankegodset og ideene den norske handelseliten bygget sine verdier på. Fra et slikt synspunkt må Falsens kommentarer ha vært hardt å svelge for en handelselite som var på randen av fallitt og som samtidig forsøkte å heve den patriotiske stemningen både med økonomiske bidrag og patriotiske handlinger.

4.8 Avslutning

Analysen av Budstikken i forhold til dens mottakere gir et tosidig bilde av hvordan Budstikken kan ha blitt mottatt. På en side var avisen trolig en kjærkommen nyhetsavis som brakte gode beretninger om krigens gang, sett med datidens øyne. Også de patriotiske og nasjonale aspektene i avisen må ha blitt godt mottatt av embetsstanden og til dels handelsstanden i Christiania. Likevel må innholdet ha vært vanskelig å godta og stille seg bak, både for embetsstanden, men handelsstanden særlig. Falsens ytringer i Budstikken, og regjeringskommisjonens arbeid for å bedre forhold i Norge kan tolkes dit hen at Falsen hadde et formål og agenda med Budstikken. På en side ønsket han å samle og bevege et publikum

---

³⁰⁰ Worm-Müller, *Norge gjennom nødsårene. Den norske regjeringskommissionen 1807-1810*: 22

³⁰¹ *Budstikken* nr. 32/33, 29. juni 1808: 121

som stilte seg bak kongens og regjeringskommisjonens politikk. Samtidig ønsket Falsen å ta brodden av handelselitens stadig økende misnøye med den politiske linjen staten førte, og statens valg av allierte.

Som skissert benyttet Falsen seg av tre ulike grep, som må sees som et samlet uttrykk for hans agenda. Det er for det første Falsens fokus på nasjonal patriotisme. For det andre hans vekt på kongetroskap og hyllest av kongen og eneveldet. For det tredje dreier det seg om hvordan Falsen setter den nasjonale patriotismen og kongetroskapen opp mot Storbritannias handlinger og verdigrunnlag. Man kan tolke Falsens ytringer som en frustrasjon ikke nødvendigvis direkte knyttet til Storbritannia, men hans sterke fokus på Storbritannia og øyrikets verdigrunnlag åpner for å tolke Falsens retorikk dit hen at han setter likhetstegn mellom briters nedverdiggende handlinger og handelselitens verdigrunnlag. Fra et slikt ståsted satte han embetsmenn, med en norsk nasjonal bevissthet, og den anglofile handelseliten opp mot hverandre med det formål å kneble handelselitens åpne misnøye, og samtidig få oppslutning om regjeringskommisjonens politikk fra de norske embetsmennene.

Hva var regjeringskommisjonens formål med avisen, og hvordan skal man tolke de ulike funnene ut i fra problemstillingen. Gir det noe svar på om Budstikken var en propagandaavis, i et forsøk på å bevege leserne? Eller var den en nyhetsavis med en nasjonal vinkling? Det er på tide å samle tråder og se analysen av Budstikken, Christiania-avisene og mottakerne under ett.

5 Konklusjon

5.1 Innledning

I innledningskapitlet ble det reist tre hovedspørsmål. Hensikten med spørsmålene var å klargjøre regjeringskommisjonens formål med Budstikken. Var formålet med Budstikken å støtte opp om helstatens og kongens politiske linje, og samtidig hindre at misnøye og uro spredte seg i den norske befolkningen? Eller var formålet å fremstå som en offisiell avis som kunne gi saklig og troverdig informasjon i en vanskelig tid? Til slutt ble det spurt hvem avisen var adressert til, og hvem som var Budstikkens lesere. I dette kapitlet blir hovedfunnene fra analysekapitlene presentert i lys av de tre spørsmålene. Avslutningsvis vil det bli drøftet hva analysen kan si om forholdet mellom stat og undersåtter i Norge anno 1808. Målet med avslutningskapitlet er å svare på oppgavens problemstilling: Var Budstikken en propagandaavis?

5.2 Analysens hovedfunn i lys av problemstillingen

Som vist i kapittel to er det fire hovedemner som går igjen i Budstikken: krigsrapporter, artikler om donasjoner, oppbyggelige artikler og formaninger. Analysen av Budstikken ble konsentrert rundt de ulike emnenes særegenheter, samt artiklenes stil og fremføringsform. Målet var å se Budstikken som en helhet, men også kartlegge hvordan de ulike emnene ga Budstikken en egen karakter. Artiklene som kalles formaninger er, slik jeg ser det, et tegn i tiden og et vanlig trekk ved flere av samtidens aviser. I Intelligentssedlene fikk kongen presentert sine forordninger og plakater. Det samme gjorde regjeringskommisjonen, men de brukte også Budstikken til dette formålet. Det er et uttrykk for, og påminnelse om at Budstikken var en offisiell avis, styrt av regjeringskommisjonen, men det sier lite om hva formålet var med avisen. Analysen av Budstikkens øvrige emner; krigsrapporter, donasjoner og oppbyggelige artikler derimot åpner for to måter å tolke avisen på.

For det første kan artiklene som tar for seg krigsrapporter og donasjoner åpne for å tolke Budstikken som en offisiell nyhetsavis med et saklig og troverdig innhold. Interessant i så måte er hva man legger i begrepene troverdig og saklig. Det går et skille mellom troverdig i betydning sannferdig, og troverdig i den grad at redaktøren holder seg så tett til sannheten at eventuelle propagandistiske trekk blir godt skjult bak nyhetsformidlingen. Videre innebærer troverdighet i et slikt perspektiv at mottakerne godtar eller ”kjøper” innholdet som sannferdig.

Hva krigsrapportene angår dekker disse større og mindre hendelser langs svenskegrensa, samt hendelser til sjøs og angrep på norske kystbyer. Bildet av Budstikken som en nyhetsavis forsterkes ved det faktum at regjeringskommisjonen trykket rapporter som tok for seg både seier og tap. Slaget ved Lier, som regnes som det største nederlaget i 1808, ble blant annet omtalt i tre ulike utgaver. Det er i tråd med regjeringskommisjonens eget mål med Budstikken. Regjeringskommisjonen skulle ”ikke dølge Eder enten de gode eller onde Begivenheder som Krigens Hændelser maatte medføre”.³⁰² Den nøytrale og presise tonen, samt informasjonen om hvem som hadde skrevet rapportene og deres rolle i begivenhetene, må ha bidratt til å gi krigsrapportene en troverdighet i forhold til hva andre aviser skrev. Budstikkens rapporter fra krigen var førstehåndsberetninger fra militære offiserer som selv hadde vært til stede under hendelsene som ble beskrevet. Det var en klar motsetning til for eksempel Wulfsbergs vagere beskrivelser av krigshendelser i Tiden. En hovedtendens er dermed at rapportene fremstår som sannferdige for leserne.

Mens krigsrapportene tok for seg soldatenes handlinger og bidrag til landets forsvar, tok artikler som omhandlet donasjoner for seg hvordan sivile støttet opp om soldater og etterlatte ved å sørge for mat, penger og utstyr. Sammen med krigsrapportene informerte donasjonsartiklene konkret om hva som rørte seg i samfunnet. Det var førstehåndskilder som beskrev hva som ble gitt og mottatt. Artikler som tok for seg krigsrapporter og donasjoner må ha forsterket lesernes inntrykk av Budstikken som en sannferdig nyhetsavis. Likevel er det trekk ved krigsrapportene og donasjonene som viser at regjeringskommisjonen hadde en annen agenda ved siden av å fremstå som en nyhetsavis. Gjennom artiklene om krigen og donasjoner ligger det godt skjulte propagandistiske trekk fra regjeringskommisjonens side.

I analysen ble det lagt vekt på at formålet med donasjonene var å oppmuntre flere til bidra, samtidig som artiklene skulle gi et uttrykk for at folk stod samlet i vanskelige tider. Dette,

---

³⁰² *Budstikken* nr. 1, 14. april 1808: 4

samt krigsrapportenes fokus på positive vinklinger og det faktum at man utelot å nevne ulike hendelser, tyder på at regjeringskommisjonen hadde en formening om hvilken vinkling som skulle presenteres utad. Man ønsket å pynte på resultatet, men ikke endre sannheten totalt. Med utgangspunkt i faktiske hendelser, positive som negative, ga man et saklig bilde av ulike hendelser, men med positive undertoner og vinklinger. Den positive undertonen i Budstikken må ha vært åpenbar også for leserne, noe Aalls betraktninger er et uttrykk for. Budstikkens fokus på seire og størrelsesforholdet mellom norske og svenske styrker støtter opp om den antakelsen. Selv om man kunne lese om hvordan norske soldater tapte i slag mot svensker og briter, satt man igjen med ett inntrykk av at norske soldater hadde kjempet tappert og gjort en hederlig innsats. Når tapet først var et faktum skyldtes det ofte at svenskene var tallmessig i overtall. Videre forsterkes inntrykket av at regjeringskommisjonen formet innholdet etter egen agenda ved at man unnlot å skrive om handlinger som kunne sette norske soldater i dårlig lys, eller handlinger som ikke stemte overens med det bildet Falsen og Christian August tegnet av norske soldater. Det faktum at verken krigserklæringen eller Fredriks angrepsplaner ble trykt i Budstikken viser at regjeringskommisjonen ønsket å holde viktig informasjon skjult for avisens lesere.

Et mål må ha vært å ikke gjøre befolkningen mer bekymret enn nødvendig. Det var også lettere å få oppslutning om egen krigføring hvis det viste seg at soldatene kjempet tappert og at de vant mot overlegne fiender. Budstikken kan i så måte ikke sies å være sannferdig, men heller troverdig i propagandistisk forstand. At Budstikken la fram alle begivenheter – gode som onde - var i så måte en sannhet med modifikasjoner.

Det er særlig i de oppbyggelige artiklene regjeringskommisjonens formål med avisen kommer tydelig frem. Formålet med de oppbyggelige artiklene var å samle og oppildne folket i en vanskelig tid. På den måten ønsket man å hindre at uro spredte seg blant befolkningen. Falsen brukte ideen om en nasjonal bevissthet knyttet til nordmenn som et stolt og hederlig folk som sto samlet og som ikke hadde bukket under for ytre trusler. Ved hjelp av variablene fødested, et norsk naturbilde og en felles norsk kultur og historie minnet han leserne om at de var et ærefult folk med felles skjebne. Felleskapsfølelsen og den norske nasjonalkarakteren satte han opp mot Storbritannia og britisk tankegods.

De oppbyggelige artiklene bidro til å sette krigsrapportene og donasjonene inn i en videre kontekst. Hadde Budstikken kun inneholdt rapporter og informasjon om donasjoner kunne man i større grad kalt Budstikken en troferdig nyhetsavis med en positiv undertone og

vinkling. Men de oppbyggelige artiklene og Falsens ytringer gir Budstikken en vinkling som ikke kan tolkes på andre måter enn at regjeringskommisjonen hadde en annen agenda enn bare å informere, nemlig å bevege og påvirke lesernes oppfatning av de ulike begivenhetene.

I kapittel tre ble det foretatt en sammenlikning mellom Budstikken, Christiania Intelligentsedler og Tiden. Sammenlikningen med de øvrige Christiania-avisene var viktig for å kartlegge om de retoriske grepene og vinklingene Falsen benyttet seg av var særegent for Budstikken eller om det var i tråd med samtidens retorikk. Hvis det siste var tilfellet og Budstikkens retorikk og vinkling var lik de øvrige avisene, må man kunne si at regjeringskommisjonen holdt seg til en sjanger og tekstkultur som var vanlig i samtiden. Da ville det og være vanskelig å si at regjeringskommisjonen ønsket å styre og påvirke leserne sine i en spesifikk retning.

Analysen i kapittel tre forsterket derimot bildet av at regjeringskommisjonen hadde et tileggsformål enn å gi leserne informasjon og nyheter. Ser man Budstikken i lys av de to øvrige Christiania-avisene er det klart at den utfylte et tomrom og behov. I Budstikken fikk lesere fra Østlandet og Christiania et tilbud de ikke fikk i de to andre avisene. Tiden var i all hovedsak et debattblad med en intensjon om at flere stemmer skulle bli hørt og hvor lesere kunne sende inn leserbrev og debattinnlegg, mens Intelligentsedlene var en lokalavis og et kunngjøringsorgan. I så måte må nyhetsdelen i Budstikken ha vært kjærkommen lesing.

Likevel forsterket sammenlikningen av de tre avisene poenget om at Budstikken var et talerør for et statlig organ, nemlig regjeringskommisjonen. I sammenlikningen med Intelligentsedlene viste det seg at retorikken til Falsen var i tråd med retorikken som kom fra København. At Falsen fulgte retorikken til kongen kan forklare det manglende fokuset på svenskens handlinger og krigføring i Budstikken. Det var Storbritannia og ikke Sverige som var Danmarks hovedfiende, og det var britenes angrep på København som hadde fått Fredrik til å erklære krig. I Fredriks øyne var Sverige en underordnet alliert av hovedfienden Storbritannia. Nettopp fordi Falsen benyttet seg av samme retorikken som kongen var det ikke rom for Falsen til å rette sitt skyts mot Sverige. Budstikken må derfor kunne sies å være en avis hvis retorikk var sammenfallende med kongens, og hvor formålet var å påvirke lesernes oppfatninger av samtidens begivenheter – altså en statlig propagandaavis.

I kapittel fire så vi nærmere på Budstikken i forhold til lesere, patriotismebegrepet og forholdet mellom Falsen og regjeringskommisjonen. Om Budstikken tolkes som et

propagandablad eller en nyhetsavis, avhenger av hvem regjeringskommisjonen henvendte seg til og hvem som leste avisen. Hvis mottakerne var et kongetro publikum som støttet regjeringskommisjonens og kongens politikk og som var samstemte i synet på Storbritannia, må Budstikken tolkes deretter. Tilsvarende, får det konsekvenser hvis Budstikkens lesere stilte seg kritisk til statens politiske linje, og at man så på Storbritannia som en viktig handelspartner og foregangsland, og ikke en fiende.

Analysen i kapittel fire viste at man blant Budstikkens lesere finner de to hovedgruppene innenfor eliten. Det vil si en kongetro embetsstand, og en anglofil handelselite med hovedsete i Christiania. Det betyr og at Falsens ytringer kan tolkes på to ulike måter, og at budskapet kan ha blitt mottatt på forskjellig vis.

For det første var Falsen klar over at det nasjonalpatriotiske innholdet ville bli tatt godt i mot av store deler av embetsstanden. Det nasjonale fokuset ville for disse være i tråd med en retorikk og følelse de kjente seg godt igjen i. Samtidig var Falsens konstruerte motpoler, med Norge og norsk karaktertrekk og lojalitet til kongen på en side, og Storbritannia og britisk tankegodt på den andre, et uttrykk for at han tok et verbalt oppgjør med handelselitens ideologi og handlemåte. Hans argumentasjon er klar: Handelseliten måtte ikke glemme hvem som hadde lagt grunnlaget for deres økonomiske gevinst og den høykonjunktur landet hadde opplevd de siste årene – nemlig Kong Fredrik og eneveldet som statssystem. Hvis det ikke ble god tatt, kunne man i Falsens øyne ikke kalle seg en samfunnsvenn eller en del av det norske fellesskapet. Å være illojal og å stille seg mot sin egen konge, var ikke i tråd med hva som karakteriserte det å være er å norsk.

Med utgangspunkt i de tre analysekapitlene fremstår Budstikken som en tosidig avis. På en side må nyhetsaspektet i avisen ha vært kjærkommen lesing for alle avisens lesere, uansett verdigrunnlag og syn på statens politikk. For leserne som ikke hadde kjennskap til Falsen og regjeringskommisjonens agenda fremsto Budstikken som en troverdig avis med positive undertoner som omhandlet det vanskelige tema, krig. Derimot kan ikke Falsens ytringer ha vært velkommen lesing for alle. Budstikken er et uttrykk for at Falsen og regjeringskommisjonen på en side ønsket å bevege lesere med samme perspektiv og verdigrunnlag som regjeringskommisjonen, og samtidig ønsket man å undertrykke og ta brodden av de kritiske røstene i samfunnet. Analysen av Budstikken er dermed klar: Regjeringskommisjonens formål med avisen var å støtte opp om helstatens og kongens

politiske linje, og samtidig hindre at misnøye og uro spredte seg i den norske befolkningen. Siste punktet gjaldt særlig for handelseliten i Christiania.

5.3 Budstikken og forholdet mellom stat og undersåtter

Hvis regjeringskommisjonen hadde et formål med avisen, å informere og samtidig styre og påvirke lesernes oppfatning av samtidens hendelser, hva er det i så fall et uttrykk for? Hvordan en velger å tolke Budstikken avhenger av hvordan en tolker forholdet mellom stat og et lesende publikum. Hvorfor søkte regjeringskommisjonen å forme lesernes oppfatning av samtidens begivenheter? I innledningskapittelet ble Habermas og Tilly trukket frem som to som søker å forklarer forholdet mellom stat og offentlighet, dog på to forskjellige måter.³⁰³ Ut fra Habermas teorier dreide det seg om et voksende kritisk publikum som staten i stadig større grad måtte ta hensyn til. Tilly derimot vil se Budstikkens innhold som et uttrykk for en sterk stat som eliminerte og undertrykte potensielle fiender av fyrsten og deres meninger før de slo rot.

Med utgangspunkt i Habermas teorier om fremveksten av en borgerlig offentlighet, kan Budstikken, forholdet mellom regjeringskommisjonens politikk, Falsens ytringer og kjøpmennenes holdninger, sees som et uttrykk for at forholdet mellom stat og undersåtter var i endring. En måte å tolke analysens funn på er å se handelseliten som en maktfaktor regjeringskommisjonen måtte ta hensyn til. Det faktum at Budstikken ble opprettet som et resultat av økt ryktespredning, og at aviser trykket upresise nyheter viser at regjeringskommisjonen og staten så det som viktig å møtekomme lesernes ønsker om å få informasjon om samtidens begivenheter. Regjeringskommisjonen måtte forholde seg til et publikum. At Falsen hadde et så sterkt fokus på nasjonal patriotisme i avisen, og stilte eneveldet opp mot Storbritannias verdigrunnlag, kan tolkes dit hen at man ønsket å legge lokk på de strømmingene man merket seg vokste hos flere av kjøpmennene i Christiania. Habermas ser møtet mellom et voksende kritisk publikum og en fyrste som i stadig større grad tok hensyn til dette publikumet, som en del av utviklingen av en borgerlig offentlighet.

---

³⁰³ For nærmere beskrivelse av Habermas og Tillys teorier henviser jeg til teoridelen i kapittel 1 i denne oppgaven

At regjeringskommisjonen på en side trykket nyheter, men samtidig forsøkte å legge lokk på publikums misnøye og negative ytringer kan stå som et eksempel på denne prosessen. Det faktum at regjeringskommisjonen imøtekom handelselitens ønsker og tilsynelatende kjempet for handelselitens interesser, blant annet gjennom forsøk på å åpne for handel med Storbritannia, forsterker bildet av et statsapparat som forsøkte å forholde seg til en ny kultur og borgerskap.

Likevel vil jeg påstå at Budstikken, og forholdet mellom stat og publikum i Norge anno 1808, best lar seg forklare ut fra Tillys teorier om fremveksten av nasjonalstater.

Regjeringskommisjonens politikk og innholdet i Budstikken er et uttrykk for et sterkt statsapparat med et godt grep om sine undersåtter. To poenger kan forsterke dette perspektivet. For det første, i 1808 var Christianias handelselite en liten maktfaktor hvis en ser helstaten under ett, og de utgjorde også en liten minoritet blant Norges innbyggere. Man må derfor dempe viktigheten av den maktfaktor Christianias handelselite utgjorde i Norge i 1808. Men det var endringer på vei, og at deler av handelseliten nesten lyktes i sine forsøk på en svensk flørt i 1809 kan være uttrykk for det. Det er også en bekreftelse på viktigheten av sterke og sentrale personligheter i Tillys teorier. I 1808 var den kongetro Enevold de Falsen en viktig brikke og bidragsyter i regjeringskommisjonen, og det var han som sto som forsvarer av kongens politiske linje utad i pressen. Etter Falsens død høsten 1808, og våren 1809 spilte den anglofile og endringsvillige Wedel Jarlsberg en sentrale rolle i regjeringskommisjonen. Regjeringskommisjonen endret holdninger overfor helstatens politikk, og den endret seg i synet på sine fiender. Det ble til tider ført en politikk som var mer i overensstemmelse med handelselitens ønsker. Konklusjonen må bli at politikken som ble ført i 1809 ikke var sammenfallende med den linjen som ble ført i 1808. En flørt med Sverige, og regelrett ordrebrudd mot kongen, ville ha vært utenkelig i Falsens tid i regjeringskommisjonen.

For å forsvare Tillys teorier i lys av det norske samfunnet i 1808 holder det ikke å legge vekt på at handelseliten var en minoritet i samfunnet. Å se statens bruk av pressen som maktmiddel kan bidra til å forsterke Tillys teorier. Der man med utgangspunkt i Habermas vil se Budstikken som et resultat av en svekket stat som forsøker å tilfredstille et publikum, vil det i Tillys teorier være uttrykk for det motsatte. I lys av Tillys teorier er ikke Budstikken et uttrykk for en vaklende stat. Ved siden av et strengt lovverk som umuliggjorde kritiske røster å bli hørt i offentligheten, er Budstikken et eksempel på hva i Tillys terminologi blir

karakterisert som et ledd i statsdannelsen og maksimeringen av denne. Det vil si å kontrollere og nøytralisere indre fiender, og skape et bilde som er i tråd med kongens ønsker og politikk. Det ble forsterket på tre måter.

For det første har analysen av Budstikken og de øvrige Christiania-avisene vist at staten var tilstede i og styrte store deler av nyhetsbildet. Gjennom plakater og formaninger i Intelligentsedlene ble man presentert for kongens politikk og ønsker. Den samme linjen presenterte Falsen i Budstikken. I Tiden, som i utgangspunktet skulle være en avis hvor flere stemmer skulle bli hørt, har vi sett at Falsen og hans støttespillere også her sto for store deler av innholdet som tok for seg politiske forhold og nasjonal patriotisme. Selv om det kom et og annet opposisjonelt innlegg var det statens perspektiver som ble presentert også her. Det var med andre ord ikke noe forum som presenterte divergerende syn på det som kom fra København eller regjeringsskjemisjonen. I innledningen til Budstikken var også regjeringsskjemisjonen klar på at den ønsket å bekjempe rykter. Den ønsket ikke at statens undersåtter skulle "låne øre" til andre nyhetskilder enn Budstikken, og de benyttet seg og av trusler hvis ryktespredningen ikke opphørte.³⁰⁴ De ønsket at Budstikken, som var et statlig organ, skulle være det eneste forum hvor leserne kunne hente informasjon.

For det andre er Falsens fokus på den nasjonal identitet og kongehyllest i tråd med Tillys betraktninger om monopolisering av bruk av klenodier og historie for å forsterke kongens rolle som leder av staten. Falsen bruker nordmenns historiske og kulturelle bakgrunn aktivt for å styrke kongens rolle som landsfader. Falsen spilte på oppfatningen og ideen om at et sentralt kjennetegn ved nordmenn var deres kongetroskap, og han knyttet kongetroskapen opp mot Fredrik VI.

Det tredje og siste punktet for å forklare hvordan Tillys syn på en sterk stat synes å være forenelig med Danmark-Norge i 1808, dreier seg om hvordan Falsen satte innbyggerne i Norge opp mot hverandre. På en side kan Falsens utbrudd mot Storbritannia og den merkantilske tankegang tolkes som et uttrykk for en redaktør som var beveget og påvirket av de handlingene som preget landets befolkning. Det vil si at Falsens ytringer kan tolkes som et genuint sinne og følelsesutbrudd fra Falsens side, uten at han hadde bakenforliggende motiv med ytringene sine. Men som vi har sett åpner Falsens sammenlikning med Storbritannia og handelseliten for å tolke ytringene som et uttrykk for at Falsen hadde en skjult agenda. I tillegg

---

³⁰⁴ *Budstikken* nr. 9, 29. april 1808: 36

til å få utløp for sin frustrasjon, hadde han også et bakenforliggende motiv med ytringene. En slik tolkning åpner for å plasserer Tillys teorier inn i Budstikkens kontekst og Falsens samtid. I en tid hvor Norge var truet med krig og sult spilte Falsen på et verdisyn som store deler av leserne identifiserte seg med. Den patriotiske stemningen samlet folk i ett felles forsvar for landets grenser og landets ære. Man kjempet ikke bare for heder, men og for statens uavhengighet mot en ytre fiende. Mot dette fellesskapet mistenkeliggjorde Falsen handelselitens verdigrunnlag. Det ble satt likhetstegn mellom handelselitens tankegods og britenes verdigrunnlag. Selv om handelseliten bidro til landets forsvar gjennom ulike allmennpatriotiske handlinger, kan det se ut til at deres verdigrunnlag var uforenelig med ideen om det norske fellesskapet. Fra et slik perspektiv kan det virke som om Falsens spilte på den økte spenningen og motsetningsforholdet mellom dansksinnede embetsmenn og anglofile kjøpmenn. Et motsetningsforhold som hadde blitt mer synlig etter flåteranet og krigen med Storbritannia. Falsen brukte disse grepene til å styrke sitt eget program, nemlig å svekke handelseliten og få økt støtte for statens politiske linje.

Tillys egne ord, slik de er presentert i innledningskapittelet i denne oppgaven kan stå som eksempel på regjeringskommisjonens formål med avisen: "The pacification, cooptation, or elimination of fractious rivals to the sovereign seems an awesome, noble, prescient enterprise, destined to bring peace to a people; yet it followed almost ineluctably from the logic of expanding power."³⁰⁵ Slik er Budstikken et eksempel på at det som tilsynelatende fremstår som et ønske fra statens side om å i møtekomme et behov fra landets innbyggere – å informere om krigens begivenheter på en sannferdig måte - også hadde et annet formål, nemlig å samle leserne som identifiserte seg med Falsens patriotismebegrep og statens politikk. Samtidig var det et tiltak fra regjeringskommisjonens side for å slå ned på og undertrykke innbyggerne som var uenige i statens linje og dermed hindre uromomentet å få næring.

Analysen av Budstikken og Tillys perspektiver på staten viser at regjeringskommisjonen hadde et klart formål med avisen, nemlig å samle folket og nedkjempe en potensiell indre fiende. Regjeringskommisjonen og Falsen gjorde det på en ikkevoldelig måte, men med et annet mektig middel; de gjorde det med pennen og trykkpressen. Med andre ord: Budstikken var Norges første propagandaavis!

---

³⁰⁵ Tilly, War Making and State Making as Organized Crime: 175

Litteraturliste

Kilder

Budstikken, Redaktør Enevold de Falsen og Ludvig Stoud Platou (Platou var redaktør fra utgave nr. 56). Første del, utgave 1, 14. april 1808 til utgave 60, 31. mars 1810

Christiania Intelligentssedler, Redaktør: N.J. Berg. Årgang 46, utgave 1, 1. januar 1808, til utgave 105. 30. desember 1808.

Tiden, Redaktør Niels Wulfsberg. Utgave 1, 28. januar 1808, til utgave 23/24, 24. oktober 1808.

Litteratur

Angell, H., *Syv-aars-krigen for 17. mai 1807-1814*, Oslo 1995

Bagge, Sverre og Mykland, Knut, *Norge i dansketiden 1380-1814*, Oslo 1993

Barstad, H.J., *Bergenhusingerne i Felten 1808-1811*, Kristiania 1908

Barthes, Roland, *Forfatterens død og andre essays*, København 2004

Bull, Edvard og Sønstevold, Valborg, *Kristianias Historie. Bind III, 1740-1814*, Oslo 1936

Dooley, Brendan, og Baron, Sabrina A, *The Politics of Information in Early Modern Europe*, London 2001

Dyrvik, Ståle, *Norsk historie 1625-1814. Vegar til sjølvstende*, Oslo 1999

Døhl, Einar, *"Budstikken": Ein fakkell i norsk sjølvstendestridd*, Oslo 1945

Daae Ludvig, *Det gamle Christiania. 1624-1814*, Christiania 1891

Ersland, Geir Atle og Holm, Terje H., *Krigsmakt og kongemakt 900-1814*, i Engdal Odd G.(red.), *Norsk forsvarshistorie. Bind 1*, Bergen 2000

- Feldbæk, Ole, *Nærhed og adskillelse 1720-1814*, Oslo 1998
- Fiskaa, Haakon, *Den norske presse før 1850*, Fredrikstad 1985
- Flåten, Lars Tore og Kopperud, Øivind, Diskursanalyse i historiefaget – en fruktbar metode?, i Sørvoll, Jardar (red.), *Fortid. Historisk studenttidsskrift nr. 1*, Oslo 2006
- Frydenlund, Bård, Anker-familien og nye elitedannelser i Christiania på slutten av 1700-tallet, i Collett, John Peter og Frydenlund, Bård (red.), *Christianias handelspatrisiat. En elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008
- Frydenlund, Bård, "...at den danske Regjering villigere vilde høre paa de Klager, som vi Nordmænd have at fremføre." Den østnorske handelselitens politiske interessesfære i 1807-1814, i Frydenlund, Bård og Glenthøj Rasmus (red.), *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009
- Frydenlund, Bård, *Stormannen Peder Anker*, Oslo 2009
- Frydenlund, Bård, "*Stor af Stand, Større af Velstand*". Innblikk i Christiania-elitens makthegemoni 1750-1814: om samfunnslag, nettverk og konflikter, med utgangspunkt i Nordmarksgodsets aktører, Hovedfagsoppgave ved Universitetet i Oslo 2002
- Giverholt, Helge, *Norsk dagspresse i emning 1807-1815*, Fredrikstad 1984
- Habermas, Jürgen, *Borgerlig offentlighet – dens fremvekst og forfall*, Oslo 1991
- Høyer, Sverre, *Pressen mellom teknologi og samfunn*, Oslo 1995
- Jensen, Ann-Karin, *Planker og politikk. En undersøkelse av politiske holdninger i Christianias handelselite i perioden 1807-1813*, Hovedfagsoppgave i historie ved Universitetet i Oslo 2004
- Johnsen, Oscar Albert, *Norges historie. Tidsrummet 1660-1746. V bind, del 1*, Kristiania 1911
- Jørgensen, Harald, *Trykkerfrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-184*, København 1944
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, *Diskursanalyse som teori og metode*, Fredriksberg 1999
- Kong Christian den femtes norske lov 15de april 1687 med kongeloven 1665*, Oslo 1982

- Kjeldstadli, Knut, *Fortida er ikke hva den engang var. En innføring i historiefaget*, Oslo 1999
- Lunden, Kåre, *Norsk grålysing. Norsk nasjonalisme 1770-1814 på allmenn bakgrunn*, Oslo 1992
- Michell, Thomas, *Historien om Den Skotske Ekspedisjon til Norge i 1612*, Kvam 1997
- Mykland, Knut, Kampen om Norge. Bind 9: 1784-1814, i Mykland, Knut (red.), *Norges Historie*, Oslo 1978
- Neumann, Iver B., *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*, Bergen 2001
- Nielsen, Yngvar, *Lensgreve Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg 1779-1840, bd1: 1779-1812*, Christiania 1901
- Ottosen, Morten Nordhagen, Bondevæpning i norske grenseområder 1807-1814, i Frydenlund, Bård og Glenthøj Rasmus (red.), *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009
- Raaum, Odd, Pressefrihetens røtter og første nyttevekster, i Bastiansen, Henrik G. Og Meland, Øystein (red.), *Fra Eidsvoll til Marienlyst. Studier i norske mediers historie fra Grunnloven til TV-alderen*, Kristiansand 2001
- Rian, Øystein, *Embetsstanden i dansketida*, Oslo 2003
- Rian, Øystein, Gamle og nye perspektiver på dansketida, i Due Enstad, Johannes og Wilhelmsen, Anette (red.), *Fortid nr. 2*, Oslo 2008
- Rian, Øystein, Konge-embetsmann-undersått: et trekantdrama i dansketida, i Aandby, Anne Tone (red.), *Egdene og de ti bud. Mentalitetshistorisk tilnærming til moral og rettsfølelse ca 1600-2000*, Agder 2008
- Rian, Øystein, *Maktens historie i dansketiden. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*, Makt- og demokratiutredningen, Oslo 2003
- Rian, Øystein, *Sensuren i Danmark-Norge 1536-1814*, Upublisert artikkel
- Ringvej, Mona, Trykkefrihetens grenser. På sporet av en flerstemmig offentlighet i Danmark-Norge før 1814, i Løvhaug, Johannes W. og Petersen, Truls (red.), *Arr – idéhistorisk tidsskrift nr 4*, Oslo 2008

- Sather, Leland Bryce, *The Prince of Scandinavia: A biography of Prince Christian August of Schleswig-Holstein-Augustenburg, 1768-1810*, Santa Barbara 1975
- Seip, Jens Arup, *Teorien om det opinionsstyrte enevælde*, Oslo 1958
- Skinner, Quentin, *Visions of politics. Volume I. Regarding Method*, Cambridge 2002
- Storsveen, Odd Arvid m.fl., *Norsk patriotisme før 1814*, KULTs skriftserie nr.88, Oslo 1997
- Sørensen, Øystein, Hegemonikamp om det norske. Elitenes nasjonsbyggingsprosjekt 1770-1945, i Sørensen, Øystein (red.), *Jakten på det norske*, Oslo 2007
- Tilly, Charles, War Making and State Making as Organized Crime, i Evans, Peter B., Rueschemeyer, Dietrich og Skocpol, Theda, *Bringing the State Back In*, Cambridge 1985
- Thyness, Paul, Enevold de Falsen, i Arntzen, Jon Gunnar, og Helle Knut (red.), *Norsk biografisk leksikon bd.3*, Oslo 2001
- Vege sack, Ernst von, *Svenska arméens fälttåg uti Tyskland och Norrige åren 1805, 1806, 1807 och 1808*, Stockholm 1840
- Worm-Müller, Jacob S., *Norge gjennom Nødsaarene. Den norske regjeringskommissionen 1807-1810*, Kristiania 1918
- Aall, Jacob, *Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800 til 1815*, Christiania 1859